

عصر
فضای
مجازی

عصر
فضای
مجازی

گزارش شماره ۵۹

فروردین ۱۴۰۰

مرکز ملی فضای مجازی
پژوهشگاه فضای مجازی

مقابله با اخبار جعلی: طراحه یک رویکرد همه جانبه

محتوای انتشار یافته در این اثر
الزاماً بیانگر دیدگاه مرکز ملی فضای مجازی نیست

تهیه شده در پژوهشگاه فضای مجازی
(گروه مطالعات اخلاقی فضای مجازی)

تهیه کننده: امیرعباس رکنی (دانشجوی ارشد جزا و
جرم‌شناسی دانشگاه علوم قضایی)

ناظر علمی: محمدمهدی نصرهرندی

حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به مرکز ملی فضای
مجازی است و استفاده از آن یا ذکر منبع مجاز می باشد.

نشانی: تهران، میدان آرژانتین، خیابان بیهقی، نیش
خیابان ۱۶ غربی، پلاک ۲۰
تلفن: ۰۲۱-۸۶۱۵۱۰۶۱
کد پستی: ۱۵۱۵۶۷۴۳۱۱

فهرست

۵ سخن نخست
۹ چکیده
۱۳ مقدمه

بخش اول

- ۱۹ مقدمات و تعاریف
- ۲۱-۱- پیشینه موضوع ۲۱
- ۲-۱- تمایزات اخبار جعلی در عصر اینترنت ۲۶
- ۳-۱- اختلال اطلاعات ۲۸
- ۴-۱- جایگاه قصد در تشخیص نوع اخبار جعلی ۳۳

بخش دوم

- ۳۷ مقابله با خبررسانی جعلی از طریق مؤسسات حقیقت‌سنج ۳۷
- ۱-۲- فراهم کردن زمینه روزنامه‌نگاری تحقیقی و مدنی؛ اولین لازمه حقیقت‌سنجی ۴۰
- ۲-۲- اصول پنج‌گانه حقیقت‌سنجی ۴۲
- ۳-۲- مؤسسات مطرح حقیقت‌سنج ۴۳
- ۱-۳-۲- FactCheck.org ۴۳
- ۲-۳-۲- Politi Fact ۴۵
- ۳-۳-۲- مؤسسه فول فکت ۴۶
- ۴-۳-۲- بخش حقیقت‌سنج واشنگتن‌پست ۴۹

بخش سوم

- ۵۳ مقابله با خبررسانی جعلی از طریق شبکه‌های اجتماعی ۵۳
- ۱-۳- چرایی و چگونگی گسترش شیوع اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی ۵۶
- ۲-۳- مقابله با گسترش اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی ۶۰
- ۱-۲-۳- مبنای وظیفه پلتفرم در مبارزه با اخبار جعلی ۶۱
- ۳-۳- محدودیت‌های پلتفرم در انجام مقابله با گسترش اخبار جعلی ۶۳

- ۶۴- ۳-۴- اقدامات پلتفرم محور _____
- ۷۰- ۳-۵- اقدامات کاربر محور _____
- ۷۰- ۳-۱-۵- استفاده از قابلیت گزارش دهی _____
- ۷۰- ۳-۵-۲- استفاده از ابزار ساده ساز آموزشی _____

بخش چهارم

- ۷۳- رویکرد دولت‌ها نسبت به اخبار جعلی _____
- ۷۶- ۴-۱- اتحادیه اروپا _____
- ۷۸- ۴-۱-۱- تشکیل کارگروه متخصصان عالی رتبه _____
- ۸۱- ۴-۱-۲- برنامه اقدام علیه اخبار جعلی _____
- ۸۳- ۴-۱-۳- پروژه اتحادیه اروپا علیه اخبار جعلی _____
- ۸۴- ۴-۱-۴- آیین‌نامه اجرایی اتحادیه اروپا در خصوص اخبار جعلی _____
- ۸۶- ۴-۲- سازمان پیمان آتلانتیک شمالی _____
- ۸۸- ۴-۲-۱- مرکز مطالعات اخبار دروغین _____
- ۸۹- ۴-۲-۲- مرکز عالی ارتباطات استراتژیک ناتو _____
- ۹۰- ۴-۳- چین _____
- ۹۴- ۴-۴- فدراسیون روسیه _____
- ۹۷- ۴-۵- کانادا _____
- ۱۰۰- ۴-۶- سنگاپور _____
- ۱۰۳- ۴-۷- نیجریه _____
- ۱۰۵- ۴-۸- مصر _____
- ۱۰۸- ۴-۹- امارات متحده عربی _____
- ۱۱۰- ۴-۱۰- آرژانتین _____

۱۱۳ جمع بندی _____

۱۱۹ منابع _____

سخن نخست

فضای مجازی با شتاب شگرف و رو به تزایدی که در حال بسط و گسترش است تمام ساحات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی زندگی بشر را درنور دیده و هر روز بخش بزرگی از زندگی واقعی را در خود فرو برده و حیات متفاوت و جدیدی به آن می‌دهد. لذا به نظر می‌رسد دو نگاه کلان به فضای مجازی وجود دارد: نگاه اول که بالاخص در ابتدای رشد و تکوین فضای مجازی مسلط شده بود، آن را همچون ابزاری کنار سایر ابزارهای بشری تصویر می‌کرد که تنها طریقت داشت. اما نگاه دوم، در نتیجه رشد تحولات خیره‌کننده فضای مجازی و سایه گسترتری آن در حوزه‌ها و شئون بشر در یک دهه اخیر آن را چون سکویی می‌داند که بسیار فراتر از شأن ابزاری حیات انسان‌ها را سامان جدیدی داده و ادعای تمدن نوینی را دارد. رویکردی که از فضا از چشمان بصیر رهبر انقلاب نیز دور نمانده و انتظاری تمدنی از فضای مجازی در ایران را مطالبه داشته‌اند.

در همین راستا گزارش‌های عصر فضای مجازی تلاش می‌کند تا فهم سازمان‌ها و دستگاه‌های مرتبط با حوزه فضای مجازی را ارتقاء بخشیده و آن‌ها را برای مواجهه فعال و خردمندانه با تحولات این عرصه مهیا سازد.

سید ابوالحسن فیروزآبادی
دبیر شورای عالی و رئیس مرکز ملی فضای مجازی

چکیده

اخبار جعلی اطلاعاتی است که عمداً باهدف فریب دادن و گمراه کردن دیگران در باور کردن دروغ‌پردازی یا شک کردن به حقایق قابل اثبات، ساخته و منتشر می‌شود. نحوه انتشار ممکن است از طریق رسانه‌های خبری چاپی، توزیع‌کننده‌های صوت و تصویر و رسانه‌های مبتنی بر بستر اینترنت انجام شود، با این وجود شبکه‌های اجتماعی یکی از اصلی‌ترین ابزار انتشار اخبار جعلی و اطلاعات گمراه‌کننده به حساب می‌آیند. تأثیر اخبار جعلی در چهار مقیاس خنثی، کم، متوسط و زیاد اندازه‌گیری می‌شود. با توجه به آسیب‌های متعددی که اخبار جعلی برای جوامع توسعه‌یافته و در حال توسعه به بار می‌آورند، دولت‌ها و ملت‌ها راهبردهای متعددی را جهت مقابله با آن به کار می‌بندند. امروزه، به‌کارگیری مؤسسات حقیقت‌سنج و بررسی تخصصی صحت و سقم اخبار و اعلام نتایج آن به جامعه، الزام پلتفرم‌های شبکه‌های اجتماعی به مسئولیت‌پذیر بودن، افزایش سواد رسانه‌ای کاربر و اقدامات حاکمیتی به‌عنوان یک رویکرد چند ذی‌نفعی و همه‌جانبه تجربه نوینی است که صاحب‌نظران معتقدند اثرگذاری فرایند مبارزه با اخبار جعلی را به‌شدت افزایش خواهد داد.

گزارش حاضر باهدف ایجاد یک درک کارآمد از اخبار جعلی و نحوه تقابل با آن به بررسی اقدامات صورت گرفته در هر یک از حوزه‌های مذکور می‌پردازد.

واژگان کلیدی: اطلاعات دروغین، اطلاعات نادرست، سوءاستفاده از واقعیت، اخبار جعلی، اختلال اطلاعات، موسسه حقیقت‌سنج، شبکه‌های اجتماعی، سواد رسانه‌ای

مقدمه

اطلاعات دروغین^۱، اطلاعات نادرست^۲ و سوءاستفاده از واقعیت^۳ سه شیوه اصلی اختلال اطلاعاتی هستند که اخبار جعلی^۴ در قالب آن‌ها ظهور و بروز یافته و عملکرد چرخه اطلاعات و اخبار در جوامع را معیوب می‌کند.^۵ دقیقاً مشخص نیست که اول‌بار در تاریخ چه فرد یا جریانی دست به جعل خبر و دروغ‌پردازی زده است؛ اما تجربه تاریخی به‌خوبی به‌غرض‌ورزان و منفعت‌طلبان آموخته است که این کار حربه‌ای قوی برای تحقق اهداف شخصی است. یک خبر جعلی به‌خودی‌خود آسیب‌چندانی نمی‌تواند به حقیقت وارد کند تا زمانی که بر ابزار مؤثر انتشار دست پیدا کند. دقیقاً از همین زمان است که خبر جعلی دست به گسترش دامنه نفوذ خود زده و تا زمانی که در چرخه اطلاعات باقی بماند، اثر آسیبی خود را حفظ می‌کند. سوءاستفاده از صنعت چاپ، رادیو و تلویزیون و بیش از آن در سال‌های اخیر فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی اخبار جعلی را به یکی از جدی‌ترین معضلات افکار عمومی و اداره صحیح جامعه تبدیل کرده است. سطح اثرگذاری بالای خبرهای جعلی با بهره‌مندی از مهارت خبرسازان و پشتیبانی رسانه‌ای از ایجاد نیاز کاذب برای یک کالا تا ایجاد

شورش‌های اجتماعی، تضعیف روحیه سربازان جبهه جنگ و تغییر سرنوشت یک ملت در نوسان است. به عبارت دیگر بسته به این که یک خبر جعلی با چه انگیزه‌ای ساخته می‌شود و چه میزان سرمایه‌گذاری روی پخش و تکثیر آن صورت می‌گیرد، می‌توان آسیب‌زایی آن را تخمین زد؛ اما آنچه مهم است این است که خبر جعلی از هر جنس و با هر انگیزه‌ای از حداقل میزان آسیب‌رسانی برخوردار است. درک و مشاهده آثار منفی اخبار جعلی، حکومت‌ها را بر آن داشته است تا به هر شکل ممکن، با آن مبارزه کرده و چرخه انتشار و انتقال آن را متوقف کنند. بسیاری از شیوه‌های به کار گرفته شده، بازدهی مطلوب را نداشته و به نوعی شکست خورده است. افزایش عملیات اطلاعاتی و دخالت‌های گسترده در انتخابات دهه اخیر از سوی بازیگران داخلی و خارجی تقریباً همه کشورهای جهان را مجبور به ایجاد تغییرات بنیادین در شیوه‌های مبارزه با اخبار جعلی کرده است. کارشناسان و متخصصان این حوزه در آخرین دستاوردهای علمی خود به این نتیجه رسیده‌اند که مبارزه با اخبار جعلی نمی‌تواند یک‌راه حل واحد داشته باشد، چراکه انتشار و گسترش اخبار جعلی خود دلیل واحدی ندارد. راهبرد نوینی که حاصل سال‌ها آزمون و خطا در حوزه حکمرانی فضای مجازی و مطالعات گسترده در این خصوص است، مبتنی بر یک رویکرد همه‌جانبه و کنشگری دولت-ملت است. بر اساس این راهبرد جدید، مقابله با اخبار جعلی را به دودسته اقدامات غیردولتی و دولتی می‌توان تقسیم کرد. در خصوص اقدامات غیردولتی بخشی از فعالیت‌های مبارزاتی علیه اخبار جعلی توسط مؤسسات حقیقت‌سنج انجام می‌شود.

باین حال، با توجه به نوپدید بودن و ضریب نفوذ اجتماعی پایین این مؤسسات در حال حاضر، وظیفه اصلی در بخش غیردولتی بر عهده پلتفرم‌های شبکه‌های اجتماعی است. شبکه‌های اجتماعی از بدو پیدایش، ابزار مناسبی برای تأمین منافع خبرسازان و شایعه‌پراکنان بوده‌اند و از همین رو همواره به دلیل کم‌کاری در عرصه تقابل با اخبار جعلی مورد حمله قرار داشته‌اند. گذشته از آن دسته اخبار جعلی که توسط بازیگران دولتی و به شکل سازمان‌یافته و برای تأمین منافع سیاسی حکومت‌های سلطه‌طلب در شبکه‌های اجتماعی شیوع می‌یابد، بخش عظیمی از اخبار جعلی در فضای کنونی شبکه‌های اجتماعی به‌منظور تأمین منافع مالی هلدینگ‌های تبلیغاتی مجازی و توسط عواملی همچون کانال‌های خبری زرد، اینفلوئنسرهای حاشیه‌ساز و حتی کاربران عادی رواج می‌یابد. به همین دلیل، توقع منطقی و حداقلی جامعه کاربران که خواستار گردش صحیح اطلاعات و دسترسی به اخبار و اطلاعات موثق و مفید هستند، مبارزه پلتفرم‌های شبکه‌های اجتماعی با اخبار جعلی است. پلتفرم‌ها در راستای انجام این مسئولیت‌پذیری اجتماعی سیاست‌های متفاوتی را در پیش گرفته‌اند. نشانه‌گذاری اخبار جعلی و مشکوک به جعلی بودن، فیلترینگ کلیدواژه‌ها و موضوعات مشخص و استفاده از ابزار گزارش دهی کاربران و ترکیب پایش‌های مبتنی بر هوش مصنوعی و نظارت انسانی از جمله مهم‌ترین راه‌کارهای پلتفرم‌ها است. درنهایت در بسیاری از مواقع نیاز به یک سلسله اقدامات حاکمیتی برای مبارزه با اخبار جعلی است. قانون‌گذاری و تنظیم آیین‌نامه‌های تخصصی، تقویت دیپلماسی سایبری و مذاکره با پلتفرم‌ها، انعقاد معاهده‌های

بین‌المللی و شدت عمل نشان به گروه‌های سازمان‌یافته پمپاژ اخبار جعلی به فضای مجازی از جمله اقداماتی است که در بررسی تجربه کشورهای مختلف می‌توان به آن‌ها اشاره نمود.

این نوشتار با هدف شناخت دقیق اخبار جعلی و انواع آن و همچنین دستیابی به یک درک کارآمد در خصوص مقابله و مبارزه با اخبار جعلی به چهار بخش تقسیم می‌شود. در بخش نخست مبانی نظری و جدیدترین یافته‌های پژوهشی در خصوص اخبار جعلی، سیر تطور اخبار جعلی و تمایزات ایجادشده در عصر فضای مجازی مورد بررسی قرار می‌گیرد. بخش دوم به بررسی اصول و ملزومات حقیقت‌سنجی و معرفی برترین مؤسسات حقیقت‌سنج در سطح جهان می‌پردازد. بخش سوم وظایف و اقدامات پلتفرم‌ها را مورد توجه قرار می‌دهد و توضیحاتی نیز در خصوص افزایش سواد رسانه‌های کاربر و وظایف او ارائه می‌دهد. در نهایت، بخش چهارم از این گزارش اختصاص به بررسی تجربیات کشورها دارد. در این بخش با بررسی مهم‌ترین اقدامات دو نهاد بین‌المللی اتحادیه اروپا و سازمان پیمان آتلانتیک شمالی، تجربیات کشورهای چین، روسیه، کانادا، سنگاپور، مصر، امارات متحده عربی، نیجریه و آرژانتین مورد واکاوی قرار می‌گیرد.

بخش اول

مقدمات و تعاریف

۱-۱- پیشینه موضوع

«اخبار جعلی» به یک نگرانی عمده برای سازمان‌های بین‌المللی، قانون‌گذاران و سیاست‌گذاران ملی، فعالان رسانه‌ها، جامعه مدنی و دانشگاه‌ها تبدیل شده است. اما اخبار جعلی دقیقاً چیست؟ اخبار جعلی اطلاعاتی است که عمداً با هدف فریب دادن و گمراه کردن دیگران در باور کردن دروغ‌پردازی یا شک کردن به حقایق قابل‌اثبات، ساخته و منتشر می‌شود. خبر جعلی را می‌توان خبری دانست که در ماهیت خود دچار تحریف و از بستر و زمینه اصلی‌اش جدا شده و بنابراین نامعتبر است.^۱ نحوه انتشار آن ممکن است از طریق رسانه‌های خبری چاپی، توزیع‌کننده‌های صوت و تصویر و رسانه‌های مبتنی بر بستر اینترنت انجام شود. گمراه‌کننده بودن اصلی‌ترین ویژگی اخبار جعلی است.

دست‌به‌گیری افکار عمومی با اخبار جعلی موضوع جدیدی نیست. هرچند در بحبوحه کارزارهای سیاسی و حوادث مهم اجتماعی این موضوع بیشتر به چشم می‌آید، اما قدمت آن به پیش از صنعت چاپ بازمی‌گردد. شایعات و دروغ‌پراکنی از زمانی که بشر شروع به زندگی

۱. مجدی زاده، زهرا؛ موسوی حق‌شناس، سید میلاد؛ چستی و چرای اخبار جعلی در عصر دیجیتال: فرا تحلیل کیفی، مطالعات میان‌رشته‌ای ارتباطات و رسانه، بهار ۱۳۹۹ - شماره ۷ (۹۳ تا ۱۲۴).

گروهی کرده همواره جزئی از چرخه گردش اطلاعات بوده است. تا پیش از اختراع صنعت چاپ معمولاً اخبار دهان‌به‌دهان و از فردی به فرد دیگر منتقل می‌شد. از همین رو پیشینه اخبار جعلی را به دو بخش پیش از صنعت چاپ و پس از آن باید تقسیم کرد. دیری نپائید که انسان متوجه شد دانش قدرت است. همواره در طول تاریخ کسانی که دانش، اطلاعات و ابزار انتشار آن را در کنترل داشته‌اند، با درک این نکته مهم که توانایی تأثیرگذاری بر اخبار، دارای ارزشمندی است، قدرت را در انحصار خود نگه می‌داشتند. در راستای همین هدف یکی از اصلی‌ترین تاکتیک‌ها توسل به ساخت اخبار جعلی و گسترش آن در میان مردم بوده است. به نظر می‌رسد انگیزه اولیه اقدام به خبرسازی دروغ، سیاسی باشد؛ هرچند همانند هر پدیده‌ی وابسته به زندگی اجتماعی، این انگیزه تکامل یافته و اهداف متعدد دیگری را نیز پوشش داده است.

اختراع صنعت چاپ و گسترش توأمان مهارت سواد در بین برخی از اقشار جامعه این امکان را فراهم کرد تا اطلاعات به‌صورت گسترده‌تری منتشر شود. همین امر باعث شد تا افرادی که توانایی خواندن و نوشتن دارند از این امکان برای دست‌کاری اطلاعات و اثرگذاری بر افراد بی‌سواد سوء استفاده کنند. با افزایش نرخ باسوادان جوامع، سرانجام چاپ و فروش اطلاعات از نظر اقتصادی امکان‌پذیر شد. این امر توانایی قلم‌متقاعدکننده و مقتدرانه در مورد یک موضوع را به مهارتی قدرتمندانه تبدیل کرد. حاکمان همیشه به دنبال این بودند که نویسندگان توانا را در استخدام خود داشته باشند و اطلاعات را تولید و کنترل کنند. اطلاعات چاپی در قالب‌های مختلف و از منابع متعدد

در دسترس عموم قرار می‌گرفتند. کتاب‌ها، روزنامه‌ها و مجلات برای مدت مدیدی مؤثرترین ابزار تسلط رسانه و حربه‌ای برای ساخت اخبار جعلی بودند.

همان‌طور که بیان شد، انگیزه سیاسی اصلی‌ترین عامل ساخت اخبار جعلی بوده است. نمونه‌های فراوانی را می‌توان در طول دوران فروپاشی‌های سیاسی، وقوع انقلاب‌ها و جنگ میان کشورها مثال زد. در طول دوران انقلاب فرانسه، انقلابیون با بهره‌گیری از انتشار اخبار جعلی خشم عمومی علیه خاندان لویی شانزدهم را تا مرحله انفجار به پیش بردند. جاناتان سویفت^۱ نویسنده رساله‌های سیاسی ایرلندی در مقاله‌ای با عنوان «هنر دروغ گفتن سیاسی»^۲ در مذمت اخبار جعلی سیاسی و عوارض آن در سال ۱۷۱۰ میلادی می‌نویسد: دروغ پرواز می‌کند و پشت سر خویش حقیقت را از پا درمی‌آورد و اثر همیشگی خود را باقی می‌گذارد.^۳

ورود به قرن بیستم جهان را با شکل جدیدی از اخبار جعلی روبه‌رو کرد. این بار دیگر اخبار جعلی به شکلی سازمان‌یافته ساخته و منتشر می‌شد و عملاً تبدیل به بازویی قدرتمند برای حکومت‌های الیگارشسی این قرن شده بود. نقطه اوج این خبرسازی‌ها را می‌توان در پروپاگاندای یوزف گوبلز^۴، مغز متفکر آلمان نازی و وزیر وزارتخانه رایش برای روشننگری مردم و پروپاگاندا^۵ دانست. گوبلز معتقد بود «توده مردم دروغ بزرگ را راحت‌تر از دروغ کوچک باور می‌کنند». روزنامه پرودا^۶ - که ماشین تبلیغات بلشویک‌ها و حزب کمونیست شوروی بود- شیوه متفاوتی برای ساخت اخبار جعلی به شکلی

1. Jonathan Swift
2. A review of The Art of Political Lying
3. https://www.electica.org/v19n4/purdy_swift.html
4. Joseph Goebbels
5. Reich Ministry of Public Enlightenment and Propaganda
6. Pravda

سازمان یافته داشت. استالین در دوران حکومت وحشت و تصفیه کبیر^۱ از این روزنامه به عنوان ابزاری دروغ پراکنی علیه مخالفان خود استفاده می کرد. او هر زمان که تصمیم به حذف رقبای سیاسی و مخالفان خود می گرفت، دستور چاپ سرمقاله‌ای با محتوای اخبار جعلی از خیانت‌های ساختگی دشمنان خلق با تیت‌ری درشت در صفحه اول روزنامه پروادا صادر می کرد. یکی از مشهورترین مقاله های پروادا که منجر به تیرباران دو تن از افراد ارشد حزب کمونیست شد، این گونه آغاز می شود: «صدای چکمه‌های کثیف آلمان و ژاپن از دور به گوش می رسد. ما هر گردنی را که در برابر خارجی‌ان و دشمنان به حالت تعظیم فرود آید، قطع می کنیم. اختاپوس دشمن را در میهن خود فلج می سازیم. نیش زهرآگین مار را پیش از این که موفق شود، می کشیم. کسانی که زاییده انقلاب هستند نایستی به مادر خود، انقلاب، خیانت می کردند. پس باید سزای آن را ببینند.» یکی از خصوصیات اصلی این جنس از اخبار جعلی در آن برحه از تاریخ مشخصا بهره‌برداری قدرت حاکم از فضا سازی ناشی از اخبار جعلی در افکار عمومی برای توجیه اعمال نامشروع خود است. نازی‌ها با ایده‌های پروپاگاندیست‌های مشهور خود هر روز اخبار جعلی متعددی با مضمون خیانت‌های یهودیان و کمونیست‌ها به به آلمان منتشر می کردند و با ایجاد یک نفرت جمعی زمینه را برای شروع یک جنگ جهانی به خوبی محیا کردند. استالین نیز در اتحاد جماهیر شوروی برای بیش از سه دهه با ساخت اخبار جعلی علیه مخالفان خود افکار عمومی را متقاعد می کرد که حذف مخالفان در راستای منافع خلق است.

اگرچه پیامدهای خواسته و ناخواسته اخبار جعلی تا قرن بیستم بسیار عمیق و گسترده بود، اما افزایش و تکامل ابزارهای انتشار خبر و ظهور عصر اینترنت عواقب اخبار جعلی را به مراتب شدیدتر و استراتژی‌های به‌کارگیری آن را دگرگون کرد. ظهور اینترنت در اواخر قرن بیستم را باید نقطه عطفی در تاریخ رسانه در نظر گرفت. شکست انحصار خبررسانی، از رونق افتادن بنگاه‌های خبرپراکنی و سهل‌الوصول بودن از اصلی‌ترین وجوه ممیزه دوران جدید بود. وقتی اینترنت به‌صورت عمومی در دسترس همگان قرار گرفت، دیگر خبررسانی از همیشه آسان‌تر شد. درعین حال نوآوری در زمینه رایانه و تلفن‌های همراه و اتصال آن‌ها به اینترنت راهی جدید برای پخش آنی اطلاعات شد. با ظهور اینترنت یکی از تحولاتی که در زمینه اخبار جعلی پدید آمد، ایجاد رویکرد تجاری نسبت به خبرسازی دروغ بود. ایجاد ارزش افزوده از «کلیک»های کاربران اینترنت، تبدیل به یک انگیزه اقتصادی قوی برای سودجویان و دروغ‌پردازان شد. دیگر صرفاً بحث استفاده ایدئولوژیک و سیاسی از اخبار جعلی مطرح نبود؛ بلکه گروه جدیدی ظهور کردند که از دروغ پول درمی‌آوردند. این طبقه جدید معنای جدیدی به خبررسانی زرد بخشیدند. برای آن‌ها فرقی نمی‌کند که خبری دروغ راجع به یک شخصیت معروف تولید کنند یا خبر از پایان جهان بدهند! آن‌چه مهم است، تیتراهای جذاب و هیجان‌انگیز برای کاربران است تا آمار بازدیدها روزه‌به‌روز افزایش پیدا کند. خطر این گروه جدید به مراتب بیش از دیگر فعالان عرصه اخبار جعلی است؛ چراکه صرف انگیزه اقتصادی باعث می‌شود تا در صورت دریافت پول، بسترها و امکانات خود را در اختیار مغرضان

سیاسی و ایدئولوژیک نیز قرار دهند. به عبارت دیگر پدیده‌ای نوین در صنعت خبرسازی شکل گرفته است که می‌توان آن‌ها را مزدوران سایبری نامید.

۱-۲- تمایزات اخبار جعلی در عصر اینترنت

در دوران پسا انقلاب دیجیتال پیچیده شدن روابط انسانی، پیشرفت فناوری و کثرت رسانه‌ها موجبات فزونی اهمیت و اثرگذاری اخبار جعلی را بیش از پیش مهیا و امکان رشد سرطان گونه آن را بر بستر فضای برخط تسریع کرده است. مضاف بر آن که از سال ۲۰۱۶ با راه‌یابی دونالد ترامپ به کاخ سفید و نیز با برگزاری همه‌پرسی خروج بریتانیا از اتحادیه اروپا پژواک این اصطلاح در سپهر رسانه‌ای جهان بسامد بیشتری پیدا کرده است.^۱ اخبار جعلی مدرن سه تفاوت منحصر به فرد با انواع قدیمی خود دارند که در ادامه به آن اشاره خواهد شد.

تفاوت در منتشرکننده اخبار

اخبار جعلی مدرن توسط هرکسی که بتواند منافع خویش را در دنیای اینترنت تأمین کند، می‌تواند ساخته شود. امروز یک نوجوان می‌تواند صرفاً با رایانه شخصی خود و بدون کمترین هزینه‌ای با یک کمپین اسمیر^۲، پایگاه اجتماعی یک شخصیت برجسته سیاسی را به خطر اندازد. دیگر نیازی به یک هیئت تحریریه کارگشته و قلم‌های پرتوان در ساخت اخبار جعلی نیست. نمونه بارز آن، فعالیت نوجوانی از جمهوری مقدونیه شمالی در انتخابات ۲۰۱۶ آمریکا است که با ساخت اخبار جعلی علیه هیلاری کلینتون در فیس‌بوک کمک

۱. فلسفی، سید غلامرضا؛ مرگ حقیقت: چشم‌انداز اخبار جعلی و اطلاعات نادرست در سال ۲۰۱۹، رشد آموزش علوم اجتماعی، تابستان ۱۳۹۸ - شماره ۸۰ (۵ صفحه - از ۴۴ تا ۴۸).

۲. Smear campaign یا تاکتیک اسمیر یا به صورت خلاصه اسمیر، تلاشی است که برای نابودی یا زیر سؤال بردن آبروی یک شخص با ایجاد پروپاگاندای منفی صورت می‌گیرد. کمپین‌های اسمیر می‌توانند علیه اشخاص یا گروه‌ها باشند.

شایانی به پیروزی ترامپ در انتخابات کرد.^۱

تفاوت در جنس اخبار

عنصر دروغ و تحریف در اخبار امروز صرفاً شامل محتوای خبر نمی‌شود؛ بلکه منبع خبر نیز دروغین و یا تحریف‌شده است. یک از مهم‌ترین اصول اخلاقی خبرنگاری رعایت اخلاق در خصوص منبع خبر است.^۲ دخل و تصرف در گفتار و نوشتار منبع خبر و یا انعکاس هدف‌مند خبر یکی از اصلی‌ترین معضل‌های جهان رسانه است. به دیگر سخن، در نسل کنونی اخبار جعلی اتفاقی که در بسیاری از موارد می‌افتد، قلب و عکس واقعیت است. رسانه خبر را منتشر نمی‌کند؛ بلکه آن را آن‌طور که می‌خواهد ساخته و پرداخته می‌کند. به همین جهت در فضای کنونی با پدیده خبرسازی مواجه هستیم. یکی از غم‌انگیزترین مثال‌ها در این خصوص منجر به قتل دوازده انسان بی‌گناه در هندوستان شد. گروه‌های خبری واتساپ با ویرایش و تقطیع یک کلیپ بازرگانی، خبری تحت عنوان آدم‌ربایی ساختند و مردم خشمگین به‌اشتباه دست به قتل افرادی بی‌گناه زدند.^۳

تفاوت در چگونگی انتشار اخبار

این تفاوت به ویژگی ذاتی اخبار جعلی در عصر اینترنت بازمی‌گردد که اساساً این‌گونه اخبار بیشتر در شبکه‌های اجتماعی و چت روم‌ها ساخته، منتشر و سپس دست‌به‌دست می‌شوند. به‌طور کلی می‌توان دلایل استعداد شبکه‌های اجتماعی برای شیوع اخبار جعلی را در سه

1. <https://www.buzzfeednews.com/article/craigsilverman/how-macedonia-became-a-global-hub-for-pro-trump-misinfo#.vwx77DzqP>

2. <https://ethicaljournalismnetwork.org/what-we-do/ethics-and-sources/questions-for-journalists-to-answer>

3. <https://www.nytimes.com/interactive/18/07/2018/technology/whatsapp-india-killings.html>

عامل خلاصه کرد:

اولین دلیل، آن است که شبکه‌های اجتماعی همچون ابزار برای تجمیع اخبار عمل می‌کنند. بدین معنی که اخبار از طیف وسیعی از رسانه‌های خبری صرف‌نظر از کیفیت، قابلیت اطمینان و گرایش سیاسی منبع اصلی در شبکه‌های اجتماعی گردآوری می‌شوند. دومین عامل این است که بسیاری از اخبار از طریق دوستان و اطرافیان که کاربر، آن‌ها را دنبال می‌کند، به‌وسیله ابزارهای در اختیار همچون پسند کردن، اشاره کردن، اشتراک‌گذاری، باز نشر و نقل‌قول کردن تأیید ضمنی می‌شوند. این توصیه‌های ضمنی با توجه به تأثیرات روان‌شناختی سبب استقبال بیشتر کاربر و مخاطب می‌شود. شایان‌ذکر است که بسیاری از اخبار جعلی با توجه به همین دلیل در گروه‌های شبکه‌های اجتماعی پخش شده و در بیشتر موارد حتی نشانی از منبع اولیه خبر نیز وجود ندارد. در نهایت سومین دلیل به نحوه عملکرد خود سیستم‌عامل بازمی‌گردد. پلتفرم‌های شبکه‌های اجتماعی به‌صورت خودکار مطالبی را که از محبوبیت بالایی برخوردار هستند و بیشتر مورد بازخورد قرار گرفته‌اند، بر اساس تعداد بازدید یا پسند به کاربر پیشنهاد می‌دهند و این امر باعث می‌شود تا اخبار جعلی با سرعتی باورنکردنی شیوع پیدا کنند.

۱-۳- اختلال اطلاعات^۱

شبکه‌های اجتماعی شیوه‌های جدیدی را برای برقرار ارتباط، بحث و جمع‌آوری اطلاعات در اختیار انسان قرار داده است. با این وجود، انتشار

1. information disorder

اخباری که خوانندگان را عمداً گمراه می‌کند و بر درک آن‌ها از واقعیت اثر می‌گذارد، فضای مجازی را به عرصه زایش بحران تبدیل کرده است. اصطلاح اخبار جعلی در سال ۲۰۱۷ از سوی فرهنگ انگلیسی کالینز^۱ به‌عنوان لغت سال انتخاب شد. تحقیقات کالینز نشان می‌دهد که استفاده از این اصطلاح نسبت به سال گذشته بیش از ۳۶۵ درصد افزایش یافته است.^۲ بنا بر تعریف این لغتنامه، اخبار جعلی، اطلاعات غلطی است که با هیاهوی زیاد و به‌عنوان یک گزارش خبری منتشر می‌شود.^۳ اما این تعریف را نمی‌توان تعریف دقیق و جامعی از اخبار جعلی دانست. یکی از اصلی‌ترین چالش‌های پژوهشگران و متخصصان حوزه اطلاعات و رسانه دقیقاً از نقطه آغاز تعریف اخبار جعلی شروع می‌شود. سؤال اصلی این است که اخبار جعلی به چه نوع خبری گفته می‌شود؟ نظرات مختلفی در این خصوص مطرح شده است. بررسی روند تاریخی پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که در طول زمان و خصوصاً پس پایان یافتن جنگ جهانی دوم و آغاز جنگ سرد و شروع نسل‌های جدید جنگ اطلاعاتی میان کشورهای جهان، تعریف اخبار جعلی دستخوش تغییرات قابل توجهی شده است. این تغییرات ته به آنجا پیش می‌رود که اصطلاح اخبار جعلی را نیز تحت شعاع قرار می‌دهد. یک توافق مشترک امروز میان محققان شکل گرفته است که بیانگر نادرستی اصطلاح اخبار جعلی است. ایشان معتقد هستند که استعمال این اصطلاح پیچیدگی‌های پشت سر آن را به‌خوبی نشان نمی‌دهد و از سوی دیگر، از زمان به قدرت رسیدن دونالد ترامپ در سال ۲۰۱۶ و استفاده مکرر او از این اصطلاح^۴ برچسب اخبار جعلی

1. Collins English Dictionary

2. Fake news is officially 2017's word of the year. (2017). Retrieved 15 April 2021, from <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/fake-news-word-year-2017-collins-dictionary-donald-trump-kellyanne-conway-antifa-corbynmania-gender-fluidity-fidget-spinner-a8032751.html>

3. Fake news definition and meaning | Collins English Dictionary. (2021). Retrieved 15 April 2021, from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/fake-news>

۴. دونالد ترامپ بیش از ۲۰۰۰ مرتبه در دوران ریاست‌جمهوری‌اش اخبار مربوط به خود را جعلی نامیده است.

تبدیل به مکانیسمی شده است که از طریق آن سیاستمداران اخباری را که مورد پسند آن‌ها نیست مورد حمله قرار می‌دهند و مطبوعات را تضعیف و محدود می‌کنند؛ به همین دلیل باید با نهایت دقت و احتیاط این اصطلاح را به کار گرفت^۱. با بیان این مقدمه، پیش از ورود به حوزه اخبار جعلی و بررسی آن، ضروری به نظر می‌رسد که برای درک معنای دقیق و انواع آن نیاز است تا به شکل تخصصی به این مسئله پرداخت و پیش‌زمینه نظری آن را مورد مطالعه قرار داد. از همین رو، در این بخش به بررسی مفهوم نوینی تحت عنوان اختلال اطلاعات خواهیم پرداخت.

اختلال اطلاعات اصطلاح تازه‌ای است که توسط دکتر کلر واردل^۲ در سال ۲۰۱۷ ابداع شد. او متخصص حوزه اطلاعات و رسانه و مدیر اجرایی پروژه First Draft است و در مرکز شورنشتاین^۳ مدرسه حکمرانی جان اف. کندی^۴ در خصوص رسانه و سیاست عمومی به پژوهش و تدریس می‌پردازد. تاکنون او هدایت پروژه‌های بزرگی را در خصوص اعتماد و حقیقت در عصر دیجیتال بر عهده داشته است. هنگامی که سخن از طیف وسیعی از اطلاعات نادرست که به صورت آنلاین منتشر می‌شود به میان می‌آید، انتخاب دقیق کلمات بسیار مهم است. تعاریف اصطلاحات برای قانون‌گذاران، سیاستمداران، شرکت‌های فناوری، روزنامه‌نگاران، جامعه علمی و سازمان‌های جامعه مدنی و ایجاد توافق در خصوص واژگان مشترک ضروری است. در خصوص اختلال اطلاعات، با طیف مختلفی از اصطلاحات پرکاربرد مواجه هستیم که عموماً اشتباه استفاده می‌شوند. دکتر واردن، با انجام پژوهش‌های مختلف در این حوزه یکی از جدی‌ترین منتقدان استعمال اشتباه اخبار جعلی از سوی متخصصان و سیاستمداران و

1. 'Fake news': A guide to Trump's favourite phrase – and the dangers it obscures. (2020). Retrieved 15 April 2021, from <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-election/trump-fake-news-counter-history-b732873.html>

2. Dr. Claire Wardle

3. Shorenstein Center

4. John F. Kennedy School of Government

کاربران عادی است.^۱ از نظر او، اخبار جعلی برای توصیف این طیف وسیع از موضوعات مختلف ناکافی به نظر می‌رسد. به اعتقاد دکتر واردل، اکنون همه‌ی ما در یک جنگ تمام‌عیار قرار داریم، یک جنگ اطلاعاتی. مطمئناً ما باید نگران کاربران باشیم که ناخواسته اطلاعات نادرست را به اشتراک بگذارند؛ اما از این نگران‌کننده‌تر، موارد مربوط به فعالیت‌های سازمان‌یافته است. تا پیش‌ازاین، تلاش‌های بازیگران داخلی و خارجی برای تأثیرگذاری بر افکار عمومی متکی بر شیوه یک به چند بود، اما شبکه‌های اجتماعی اجازه می‌دهند که اطلاعات و تبلیغات مستقیماً کاربرانی را که احتمال دارد بیشتر یک موضوع خاص را بپذیرند و به اشتراک بگذارند هدف قرار بگیرند. به‌محض اینکه یک کاربر مقاله، تصویر یا فیلم همراه‌کننده‌ای را به اشتراک بگذارد، شخص بعدی که آن را مشاهده می‌کند به احتمال زیاد اعتماد کرده و این فرایند اشتراک‌گذاری را ادامه می‌دهد و این چرخه پیوسته در جریان است.^۲ همین امر باعث شد تا او در گزارشی که برای شورای اروپا تنظیم کرده است، اختلال اطلاعات را به سه شکل تقسیم‌بندی کند و یک اکوسیستم اطلاعاتی تعریف کند. این تقسیم‌بندی که در ادامه مورد بررسی قرار خواهد گرفت، از زمان انتشار در سال ۲۰۱۷ تاکنون تبدیل به اصلی‌ترین منبع شناخت انواع اخبار غلط، جعلی و نادرست شده است و به‌شدت مورد توجه سیاست‌گذاران و مجامع علمی قرار گرفته است. در چارچوب تعریفی او اختلال اطلاعات به سه شکل انجام می‌شود.

۱. اطلاعات دروغین (Disinformation): عبارت از اطلاعات

دروغی است که از روی عمد برای آسیب رساندن به یک فرد،

1. Giuliani-Hoffman, F. (2021). «F*** News» should be replaced by these words, Claire Wardle says. Retrieved 15 April 2021, from <https://money.cnn.com/03/11/2017/media/claire-wardle-fake-news-reliable-sources-podcast/index.html>

2. Fake news. Its complicated. (2017). Retrieved 15 April 2021, from <https://firstdraftnews.org/latest/fake-news-complicated/>

گروه، سازمان یا کشور ساخته می‌شود.^۱ تولیدکنندگان اطلاعات دروغین عموماً انگیزه‌های سیاسی، اجتماعی یا مالی دارند.

۲. **اطلاعات نادرست (misinformation):** اطلاعات غلطی است که باهدف آسیب رساندن ایجاد نشده است. در بسیاری از مواقع، خصوصاً شرایط بحرانی کاربری که از صحت اطلاعات مطمئن نیست برای کمک به دیگران آن را به اشتراک می‌گذارد.^۲

۳. **سوءاستفاده از واقعیت (malinformation):** اطلاعاتی است که مبتنی بر واقعیت است، اما باهدف آسیب رساندن به یک فرد، گروه، سازمان یا کشور منتشر می‌شود.^۳ در بیشتر موارد این اطلاعات برای آسیب رساندن به شهرت قربانی یا نفرت پراکنی علیه او به کار گرفته می‌شود.

با دقت در این توضیحات مشخص می‌شود که اخبار جعلی می‌تواند در قالب هر یک از سه مورد فوق قرار بگیرد و هرکدام از این سه مورد می‌توانند به اشکال مختلفی در شبکه‌های اجتماعی و به‌طور کلی اینترنت ظاهر شوند؛ اما نکته مهمی که باید مورد توجه قرار بگیرد این است که تشخیص اطلاعات درست از اطلاعات غلط و همچنین اطلاعاتی که ایجاد، تولید و به‌قصد آسیب رساندن توسط عامل انسانی یا ربات توزیع می‌شود بسیار مهم است. به‌عنوان مثال، هنگامی کاربر خبر نادرستی را بدون قصد آسیب رساندن به غیر منتشر یا اشتراک‌گذاری می‌کند، در این شرایط او اقدام به انتشار

۱. بسیاری از محققین بر این باور هستند که ریشه این اصطلاح به واژه روسی dezinformatsiya در زبان روسی بازمی‌گردد. در دوران حکومت اتحاد جماهیر شوروی این اصطلاح به معنای انتشار گزارش‌های نادرست به‌منظور همراه کردن افکار عمومی بود. برخی دیگر معتقد هستند که این اصطلاح از حکومت آلمان نازی نشأت گرفته است و به‌اصطلاح مشهور پروپاگاندا که به معنی استفاده گزینشی از اطلاعات برای اثرگذاری سیاسی است، بازمی‌گردد. البته پروپاگاندا پیشینه بسیاری طولانی‌تری در تاریخ داشته و اطلاعات همراه‌کننده نسبت به آن به‌مراتب جدیدتر است. برای اطلاعات بیشتر در این زمینه ن.ک:

<https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/26/11/2016/before-fake-news-there-was-soviet-disinformation/>

2. Misinformation" vs. "Disinformation": Get Informed On The Difference. (2020)

3. Retrieved 15 April 2021, from

https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/07/2018/infoDisorder_glossary.pdf?x30563

یک خبر نادرست کرده است؛ اما هنگامی یک کاربر یا یک جریان، تصویر یک شخص کشته شده یا یک منطقه جنگ‌زده را بدون ارائه هیچ‌گونه توضیح دقیق و به‌قصد نفرت پراکنی یا برهم زدن امنیت روانی جامعه منتشر می‌کند، اقدام به سوءاستفاده از واقعیت کرده است. درباره‌ی این مورد اخیر و همچنین اطلاعات گمراه‌کننده و دروغین، مثال‌های متعددی را می‌توان در شبکه‌های اجتماعی و خصوصاً در هنگام وقوع رویدادهای مهم اجتماعی همانند برگزاری انتخابات یافت.

۱-۴- جایگاه قصد در تشخیص نوع اخبار جعلی

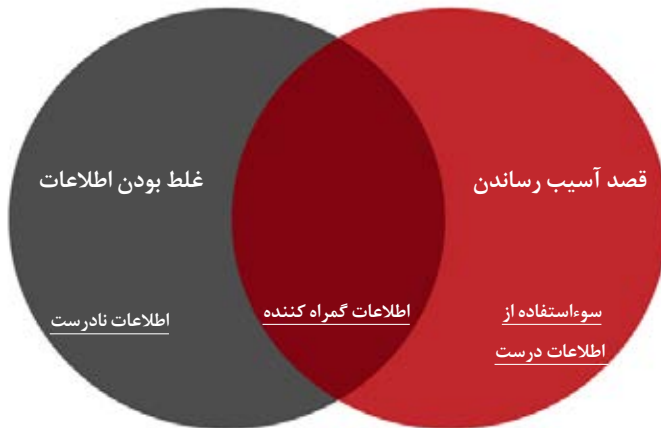
تقسیم‌بندی ارائه‌شده تحت عنوان کلی اختلال اطلاعات، برای درک و شناخت انواع آلودگی‌های اطلاعاتی^۱ و تشخیص هرکدام از یکدیگر نیازمند توجه به عنصر معنوی یا قصد^۲ است. بدون در نظر گرفتن قصد، همچنان در شناخت پیچیدگی‌های انواع اختلال اطلاعات و تعیین نوع دقیق آن همچنان با مشکل روبه‌رو خواهیم بود. به همین منظور، با دقت در نمودار ذیل، تفاوت میان اطلاعات گمراه‌کننده، اطلاعات نادرست و سوءاستفاده از واقعیت با لحاظ قصد عامل آلودگی اطلاعات مشخص می‌شود. اطلاعات دروغین و اطلاعات نادرست هرکدام یکی از انواع اختلال اطلاعات هستند؛ اما اطلاعات دروغین توسط عواملی تولید و منتشر می‌شوند که قصد ورود صدمه و آسیب مالی، اعتبار، سیاسی یا جسمی دارند. از سوی دیگر، محتوای اطلاعات نادرست اگرچه غلط است، اما افرادی که این محتوا را به اشتراک می‌گذارند خود متوجه نادرستی آن نیستند و به عبارتی فاقد عنصر

معنوی هستند. این نوع از اختلال اطلاعات معمولاً در هنگام وقوع یک حادثه بیشتر اتفاق می‌افتد؛ افراد شایعات یا تصاویر قدیمی را به اشتراک می‌گذارند و خود متوجه نیستند که به رویداد حال حاضر مرتبط نیست. سوءاستفاده از واقعیت اما با اطلاعات نادرست یک تفاوت اساسی دارد، اطلاعات منتشرشده در این نوع تماماً مبتنی بر واقعیت است. افرادی که این اطلاعات را به اشتراک می‌گذارند، قصد آسیب زدن به قربانی خود را دارند و همین قصد، ویژگی مشترک سوءاستفاده از واقعیت و اخبار دروغ است. درز ایمیل‌های هیلاری کلینتون در جریان کارزار انتخابات ریاست جمهوری سال ۲۰۱۶ آمریکا نمونه معروفی از سوءاستفاده از واقعیت است.

این اصطلاحات هرکدام دارای بار معنایی خاصی هستند که توجه به آن بسیار مهم است. قصد به ما کمک می‌کند تا نوع آلودگی‌های اطلاعاتی را به‌خوبی درک کنیم. باید توجه داشت که هنگام بحث از اختلال اطلاعات و انواع آن، به‌طور کلی می‌توان سه قصد اصلی را برای عامل تولید و انتشار اطلاعات در نظر گرفت. قصد سیاسی، چه در حوزه سیاست داخلی و چه در حوزه سیاست خارجی اولین و مهم‌ترین قصد برای انجام این کار است. قصد سیاسی می‌تواند شامل شرایطی باشد که یک دولت خارجی سعی در مداخله در انتخابات یک کشور دیگر را دارد. همچنان می‌تواند به شکل داخلی اتفاق بی‌افتد؛ مانند جایی که یک کمپین انتخاباتی دست به تاکتیک‌های کثیف^۱ می‌زند تا حیثیت حریف خود را لکه‌دار کند و به اعتبار اجتماعی او لطمه بزند. دومین مورد، قصد مالی است. کسب درآمد از طریق کلیک‌های کاربران نمونه معروفی از این مورد است. تولید محتوای

1. dirty tactics

گمراه کننده و انتخاب عنوان های جنجال برانگیز برای افزایش بازدید ویدئوهای یوتیوبی و اینستاگرامی و کسب درآمد از این طریق یکی دیگر از مقاصد تولیدکنندگان اطلاعات دروغین است. آخرین مورد، از عوامل اجتماعی و روانی نشاءت می گیرد. قصد برخی افراد صرفاً ایجاد دردسر برای دیگران و لذت بردن از این کار است. فریب روزنامه نگاران و متعاقب آن فریب افکار عمومی توسط افراد متوهمی که خود را عنصرهای مطلع اطلاعاتی معرفی می کنند، امروزه در فضای مجازی بسیار رایج است. افرادی که تمایل به دیده شدن و حضور در جریان اصلی رسانه های دارند، ممکن است اطلاعات غیرقانونی یا محرمانه را به اشتراک بگذارند.^۱

نمودار شماره ۱- اختلال اطلاعات^۲

1. The Age of Information Disorder. (2021). Retrieved 17 April 2021, from <https://datajournalism.com/read/handbook/verification3-/investigating-disinformation-and-media-manipulation/the-age-of-information-disorder>
 2. Home. (2021). Retrieved 17 April 2021, from <https://firstdraftnews.org/>

سرانجام شایان ذکر است که در این نوشتار، با توجه به غلبه اصطلاح اخبار جعلی در ادبیات پژوهشی و رسانه‌ای ایران، از اصطلاح اخبار جعلی با تمرکز بر اصطلاح اطلاعات دروغین (Disinformation) استفاده شده‌است.

بخش دوم

مقابلہ باخبر رسائے جعلی از طریق
مؤسسات حقیقت سنج

مقابله با خبررسانه جعلی از طریق مؤسسات حقیقت‌سنجی^۱

صحت‌سنجی به فرایندی گفته می‌شود که در آن با استفاده از منابع و واقعیت‌های موجود میزان درستی یک خبر سنجیده می‌شود. صحت‌سنجی به دو شیوه پسینی و پیشینی صورت می‌گیرد. نوع پیشینی صحت‌سنجی توسط رسانه‌ها و به‌منظور کسب اطمینان از صحت و سقم خبر، قبل از اعلام انجام می‌گیرد. صحت‌سنجی پسینی کاملاً متفاوت است. در این نوع از صحت‌سنجی، مراکز و مؤسساتی وجود دارند که به جبران خطای سهوی یا عامدانه خبرگزاری‌ها، از ابتدا تمام منابع خبری موجود را مورد بررسی قرار داده و نهایتاً میزان انطباق خبر پخش‌شده با واقعیت را بر اساس ملاک‌های تعیین‌شده ارزیابی و اعلام می‌کنند.^۲ اصلی‌ترین عامل ایجاد مؤسسات صحت‌سنجی پسینی به شکل امروزی بررسی صحت ادعاهای سیاست‌مداران خصوصاً در کارزارهای انتخاباتی بوده است. تجربه ثابت کرده است که در کوران رقابت‌های انتخاباتی میزان انتشار اخبار جعلی به بالاترین سطح خود می‌رسد. گروه‌های رقیب به‌منظور تخریب جناح مقابل دست به ساخت انواع خبرهای دروغ می‌زنند و با استفاده از پشتوانه رسانه‌ای سریعاً این خبرها را به افکار عمومی پمپاژ می‌کنند.

1. Fact checking
2. https://en.unesco.org/sites/default/files/module_5.pdf

گذشته از ناجوانمردانه بودن این شیوه از رقابت که اثر کوتاه‌مدت آن تخریب و ریزش پایگاه اجتماعی یک شخص است، بمباران اطلاعات غلط و اخبار جعلی، در درازمدت آسیب‌های جدی به زیرساخت‌های اجتماعی و سیاسی وارد می‌کند. هنگامی که هر کس بتواند بدون سند و مدرک هر ادعایی را مطرح کند، بزرگ‌ترین قربانی، حقیقت خواهد بود، جامعه دچار سردرگمی شده و اطمینان - که همچون چسب اجتماعی عمل می‌کند- خاصیت خود را از دست می‌دهد. از همین رو، امروزه مؤسسات متعددی در جهان در زمینه مبارزه با اخبار جعلی و ادعاهای دروغین فعالیت کرده و اخبار را صحت‌سنجی می‌کنند. دامنه فعالیت این مراکز دیگر محدود به صحت‌سنجی ادعای یک سیاست‌مدار نیست. آن‌ها با خرافه‌های پزشکی، مخالفان تغییرات اقلیمی زمین، جنبش‌های ضد واکسیناسیون، کارفرمایان و مسئولان دروغ‌گو و هر ادعایی که قصد مسموم سازی یا گمراه‌سازی افکار عمومی را دارد، می‌جنگند. در ادامه به برخی از مشهورترین مؤسسات فعال در این زمینه اشاره خواهد شد.

۲-۱- فراهم کردن زمینه روزنامه‌نگاری تحقیقی و مدنی؛ اولین لازمه حقیقت‌سنجی

روزنامه‌نگاری سامانه انتقال نوعی کالای منحصربه‌فرد به یک فرهنگ است. این کالا عبارت است از ارائه اطلاعات و اخبار مستقل، قابل‌اعتماد، دقیق و جامعی که شهروندان خواستار آزاد بودن آن هستند.^۱ منظور از روزنامه‌نگاری تحقیقی یا کاوش‌گر این است که روزنامه‌نگار همانند یک مرجع تحقیقاتی همچون کارآگاه یا حسابرس

۱. خدا وردی، طبیب؛ شیوه‌های نوین روزنامه‌نگاری، علوم خبری، بهار ۱۳۹۲ - شماره ۵ (از ۵ تا ۵۲).

در خصوص موضوع خاص تحقیق کند و صحت و سقم موضوع را کشف و اطلاع‌رسانی کند.^۱ روزنامه‌نگاری تحقیقی خود نیازمند فراهم شدن امکاناتی از جمله دسترسی آزاد به اطلاعات و فاصله گرفتن نظام رسانه از دولتی به خصوصی است. هنگامی که در یک جامعه، روزنامه‌نگاری تحقیقی به شکل صحیح خود رواج پیدا کند، دروغ‌پردازان و جاعلان اخبار با مشکلات جدی روبه‌رو خواهند شد؛ زیرا همواره عده‌ای از خبرنگاران هستند که با انجام تحقیقات علمی و اصولی و بررسی دقیق منابع خبری دست آن‌ها را رو می‌کنند و به جامعه اطلاع می‌دهند.

روزنامه‌نگاری مدنی اصطلاحی است که در مقابل روزنامه‌نگاری دولتی به کار می‌رود و عبارت است از نوعی روزنامه‌نگاری که بدون اتکا به منابع و جریان‌های قدرت صورت می‌پذیرد. افرادی که مایل هستند فعالیت‌های روزنامه‌نگاری مستقل داشته باشند، به کمک آزادی اطلاعات و بدون استفاده از مجاری غیرمعمول و بدون وابستگی به افرادی که به جریان‌های قدرت متصل هستند، اقدام به روزنامه‌نگاری می‌کنند.^۲ روزنامه‌نگاری مدنی را باید گامی مؤثر در زمینه ایجاد تنوع و تکثر در رسانه دانست که این امر مهم به خودی خود منجر به مبارزه مؤثر با اخبار جعلی خواهد شد. هنگامی که جامعه امکان دسترسی به منابع متعدد خبری داشته باشد، به شیوه بهتری امکان حقیقت‌یابی و مقابله با تک‌صدایی اخبار جعلی فراهم می‌شود. این نکته زمانی از اهمیت بیشتری برخوردار می‌شود که بدانیم یکی از مخرب‌ترین اخبار جعلی از نوع سیاسی توسط روزنامه‌نگاری حزبی که وابسته به شخصیت‌های

۱. اسدی، عباس؛ نقش روزنامه‌نگاری تحقیقی در گسترش رفاه اجتماعی، جامعه، فرهنگ و رسانه، بهار ۱۳۹۱ (۱۳ تا ۴۴).

۲. انصاری، باقر؛ حقوق رسانه، انتشارات سمت، ۱۳۹۵، صفحه ۳۷.

سیاسی است، انجام می‌شود.

۲-۲- اصول پنج‌گانه حقیقت‌سنجی

شبکه بین‌المللی حقیقت‌سنجی^۱، وابسته به انستیتو پوینتر^۲ با تعهد به ارتقای عملکرد حقیقت‌سنجی اقدام به تعریف مجموعه اصولی کرده است که هر مؤسسه فعال در این زمینه لازم است خود را متعهد به آن بداند. جایگاه یک مؤسسه حقیقت‌سنج در افکار عمومی و اکوسیستم خبررسانی و روزنامه‌نگاری به گونه‌ای است که با اقدامات غیرصادقانه می‌تواند سبب تشویش اذهان عمومی و ایجاد حس بی‌اعتمادی نسبت به رسانه‌ها و فعالان این عرصه شود. از همین رو، با گردهم‌آیی پیشگامان و صاحب‌نظران حقیقت‌سنجی این اصول همچون یک سوگندنامه طراحی شده که مؤسسات معتبر فعال در این زمینه آن را امضا می‌کنند. این شبکه بین‌المللی به شکل مستمر بر فعالیت مؤسسات حقیقت‌سنج نظارت داشته و چنان‌چه تخلفی از این اصول صورت پذیرد، عضویت و نشان اعتبار مؤسسه متخلف لغو می‌شود. این اصول از این‌قرار هستند:

- ۱- تعهد بر بی‌طرفی و پایبندی بر اصل انصاف.
- ۲- تعهد بر شفافیت منابع خبری حقیقت‌سنجی.
- ۳- تعهد بر شفافیت منابع مالی.
- ۴- تعهد بر شفافیت شیوه‌های حقیقت‌سنجی و خودداری استفاده از شیوه‌های نامتعارف.
- ۵- تعهد بر حقیقت‌سنجی به شیوه درست و صادقانه.^۳

1. The International Fact-Checking Network (IFCN)
 2. the Poynter Institute
 3. International Fact-Checking Network fact-checkers' code of principles - Poynter. (2021). Retrieved 8 March 2021, from <https://www.poynter.org/ifcn-fact-checkers-code-of-principles/>

۲-۳- مؤسسات مطرح حقیقت‌سنج

۲-۳-۱- FactCheck.org

یک مؤسسه غیرسیاسی و غیرانتفاعی است که با هدف جلوگیری از سردرگمی و فریب رأی‌دهندگان در عرصه سیاست ایالات متحده آمریکا شروع به فعالیت کرده است. این مؤسسه به شکل تخصصی بر صحت گفته‌های بازیگران سیاست در تبلیغات تلویزیونی، کمپین‌ها، سخنرانی‌ها، مصاحبه‌ها و مناظره‌ها نظارت می‌کند. پروژه فکت‌چک زیر نظر مرکز سیاست عمومی آنبرگ^۱ وابسته به دانشگاه پنسیلوانیا^۲ فعالیت می‌کند. روند کاری این مؤسسه بدین شکل است که در طول سال به شکلی دقیق صحت گفته‌های رئیس‌جمهور و مقامات ارشد دولت، همچنین رؤسای کنگره و مقامات ارشد احزاب را رصد می‌کند. اولویت اول برای این پروژه گفتارهای نامزدهای ریاست جمهوری در انتخابات است. در سال‌های غیر انتخاباتی تمرکز بر اظهارات اعضای کنگره صورت می‌گیرد. منابع موردبررسی برای صحت‌سنجی اظهارات به ترتیب خاصی انتخاب می‌شود. اظهارات شخصیت‌های سیاسی در برنامه‌های گفتگوی یکشنبه^۳ در شبکه‌های کابلی (ABC, NBC, CBS, Fox News, CNN) از اهمیت وافری برای جامعه آمریکایی برخوردار بوده و به همین دلیل زیر ذره‌بین قرار می‌گیرد. یکی دیگر از منابع موردبررسی سخنرانی‌های رئیس‌جمهور است. این مؤسسه تمام سخنرانی‌ها و اجلاس‌های مطبوعاتی کاخ سفید را به شکلی مستمر رصد می‌کند. پس از بررسی منابع صوتی، تصویری و مکتوب هنگامی که با تناقض یا دروغی در گفتارهای شخصیت‌های ذکرشده برخورد شود، خواسته می‌شود صحت گفته خویش

را در صورت تمایل با اسناد و مدارکی که در دست دارند، اثبات کنند و چنانچه مدرک اثبات‌کننده‌ای ارائه نشود، فرایند تحقیقات ادامه می‌یابد. سپس فرایند انطباق خبر با منابع معتبر آغاز می‌شود. منابعی همچون آرشیو کنگره، کتابخانه کنگره، سوابق شرکت‌ها برای اخبار مالیاتی، دفتر تجزیه و تحلیل اقتصادی برای اخبار اقتصادی و اداره اطلاعات انرژی برای اخبار حوزه انرژی از جمله منابع تطبیق برای صحت‌سنجی خبر هستند. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از دفتر بودجه کنگره، کمیته مشترک مالیات، دفتر پاسخگویی دولت، سرویس تحقیقات کنگره، مراکز خدمات پزشکی و بازرسان کل فدرال و آژانس‌های دولتی غیرحزبی استفاده می‌شود. در تحقیق درباره اخبار مربوط به کشورهای خارجی، با متخصصان آن مناطق تماس گرفته می‌شود و هنگام نقل‌قول از کارشناسان اطلاعات سرگذشت و سوابق آن‌ها در دولت یا کارزارهای انتخاباتی مدنظر قرار می‌گیرد. در نهایت خروجی تمامی این تلاش‌ها تبدیل به گزارشی می‌شود که خط به خط آن با استنادات معتبر و منابع موثق پشتیبانی شده تا میزان صحت یک خبر برای جامعه مشخص شود.

شایان ذکر است که این مؤسسه در راستای حقیقت‌سنجی اخبار، از سال ۲۰۱۶ مسئول رسیدگی به پست‌های علامت‌گذاری شده فیس‌بوک است. نکته مهم در خصوص فعالیت این‌گونه مؤسسات تأمین بودجه آن‌ها است. مؤسسات معتبر صحت‌سنجی در سطح بین‌الملل به شکل خصوصی تأمین مالی می‌شوند و این مسئله مهمی است؛ زیرا در غیر این صورت گمان‌جانب‌داری‌های سیاسی در خصوص آن‌ها تقویت می‌شود. مؤسسه فکت چک تا پیش از سال

۲۰۱۰ بودجه خود را از بنیاد خانوادگی آننبرگ^۱ دریافت می‌کرد. از آن زمان تاکنون کمک‌های مالی از بخش‌های غیرحزبی و غیردولتی را با ارائه جزئیات دقیق به صورت شفاف در سایت خود می‌پذیرد.^۲

Politi Fact-۲-۳-۲

PolitiFact یکی از موفق‌ترین و درعین حال مبتکرانه‌ترین شیوه‌های حقیقت‌سنجی است. این پروژه در سال ۲۰۰۷ زیر نظر روزنامه تمپا بی تایمز^۳ آغاز به کار کرد. همچون بسیاری دیگر از پروژه‌های حقیقت‌سنجی PolitiFact نیز با رویکرد سیاسی فعالیت خود را آغاز نمود. شیوه کار این پروژه به این صورت است که مجموعه‌ای از اتاق‌های رصد در حوزه‌های مختلف تشکیل داده است. تلویزیون، رادیو، جراید، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی رصد می‌شوند. همچنین سامانه‌های پیشنهاد مردمی برای حقیقت‌سنجی نیز طراحی شده است. در فرایند رصد، موضوعات مهم و مناقشه‌برانگیز انتخاب شده و فرایند حقیقت‌سنجی آغاز می‌شود. اگرچه PolitiFact سعی در نظارت کامل بر اظهارات و اخبار هر دو حزب دموکرات و جمهوری‌خواه دارد، اما بنا بر گفته مدیران این پروژه اولویت با اظهارات حزب حاکم است. خط‌مشی PolitiFact کمک به مخاطبین اخبار جعلی برای قضاوت واقع‌بینانه است. اگرچه فرایند بررسی هر خبر، تخصصی و با دیگری متفاوت است؛ اما یک پروسه معمول شامل مروری بر یافته‌های دیگر مؤسسات حقیقت‌سنجی، جستجوی کامل پایگاه‌های داده آنلاین، مشاوره با متخصصان، مطلعین و شهود و نهایتاً مروری بر تمام منابع صوتی، تصویری و مکتوب است.

1. the Annenberg Foundation
2. See for more information: <https://www.factcheck.org/our-process/>
3. Tampa Bay Times

پس از طی این فرایند PolitiFact دست به ابتکاری جذاب برای ارائه خروجی تحقیقات خود زده است. «حقیقت‌متر»^۱ یک توصیف‌گر میزان صحت خبر است که از ۶ نوع مختلف تشکیل شده است. درست، اکثراً درست، نیمه درست، اکثراً دروغ، دروغ و دروغ جهنمی به ترتیب وصفی است که یک خبر دریافت می‌کند.

علاوه بر این، PolitiFact پروژه‌های دیگری نیز ابداع کرده است که اکنون آن را به یک نهاد مدنی موفق تبدیل کرده است. پیگیری وعده‌های انتخاباتی کاندیداها از جمله این موارد است که برای آن نیز توصیف‌گر خاصی طراحی کرده است. PolitiFact به شکلی اختصاصی در سایت خود بخشی را تحت عنوان اوبامامتر و ترامپ‌متر طراحی کرده که وظیفه نظارت و صحت‌سنجی اظهارات و پیگیری وعده‌های ریاست جمهوری وقت را بر عهده دارد.

PolitiFact برای تأمین مالی خود به درآمد حاصل از پروژه‌های تحقیقاتی، قراردادهای علمی و کمک‌های مردمی متکی است. بر اساس خط‌مشی مالی این مجموعه تمام کمک‌های بیش از ۱۰۰۰ دلار در سایت با مشخصات دقیق و جزء هزینه‌کرد اعلام می‌شود. همچنین لیست کاملی از منابع درآمدی و کمک‌های مردمی به شکلی شفاف در سایت قرار داده می‌شود. کمک‌های مالی از طرف منابع ناشناس، احزاب و شخصیت‌های سیاسی نیز پذیرفته نمی‌شود.^۲

۲-۳-۳- مؤسسه فول فکت^۳

این مؤسسه غیرانتفاعی یک مرکز حقیقت‌سنج بریتانیایی است که در سال ۲۰۰۹ توسط مایکل ساموئل^۴ بازرگان و خیر انگلیسی تأسیس

1. TRUTH-O-METER
2. <https://www.politifact.com/>
3. Full Fact
4. Michael Samuel

شد.^۱ این مؤسسه به شکل تخصصی اخبار مربوط به احزاب سیاسی مجلس عوام^۲، اظهارات مقامات سیاسی و امور انتخاباتی را راستی‌آزمایی می‌کند. یکی از وجوه تمایز فول فکت با دیگر مؤسسات حقیقت‌سنج، بهره‌مندی از ترکیب هوش مصنوعی و هوش انسانی است. این مؤسسه با دریافت کمک مالی پانصد هزار دلاری از شبکه امیدیار^۳ متعلق به پیرمرد امیدیار، سرمایه‌دار ایرانی و بنیان‌گذار ای-بی^۴ و همچنین بنیاد جامعه باز^۵ متعلق به جورج سوروس^۶ در سال ۲۰۱۸ اقدام به ساخت و توسعه دو ابزار حقیقت‌سنج به نام های **Live** و **Trends** کرد.^۷ هدف از ساخت و توسعه این دو ابزار، دستیابی به فناوری حقیقت‌سنجی خودکار^۸ بود.

شیوه کار ابزار **Live** بر این فلسفه استوار است که افراد اظهارات خود را تکرار می‌کنند. بنابراین، ادعاهای نادرست و ناآگاهانه توسط سیاست‌مداران، مجدداً تکرار خواهد شد. هنگامی که فول فکت یک ادعا را حقیقت‌سنجی می‌کند، تمام جزئیات آن در پایگاه‌های داده مخصوصی ذخیره و برای حقیقت‌سنجی هر ادعای مشابه در آینده از آن استفاده می‌شود. این فرایند به همین شکل تداوم خواهد داشت. این ابزار با بهره‌مندی از قابلیت‌های متعدد از جمله فناوری تبدیل گفتار به متن و رصد تمام‌وقت شبکه‌های خبری و زیرنویس‌های تلویزیونی، یک آرشیو بی‌نظیر را در اختیار فول فکت قرار داده است. **Live** توانایی انطباق متن یک فراهمایی مطبوعاتی یا یک نشست خبری رادیویی را با آرشیو اطلاعاتی فول فکت دارد. تمامی این

1. Michael Samuel | Official Profile on the Marqee. (2021). Retrieved 8 March 2021, from <https://www.themarqee.com/profile/michael-samuel>

2. House of Commons of the United Kingdom

3. Omidyar Network

4. e-bay

5. Soros Foundation

6. George Soros

7. us,A. (2021). Whoare a FullFact. Retrieved 8 March 2021, from <https://fullfact.org/about/>

8. automated fact-checking

خروجی‌های مختلف به شکل کاملاً آنلاین در اختیار روزنامه‌نگاران و کارکنان فول فکت قرار دارد و به این ترتیب آن‌ها امکان راستی‌آزمایی اظهارنظرها، ادعاها و اخبار را در لحظه دارند. مزیت قابل توجه این فناوری، رد اخبار جعلی در کوتاه‌ترین زمان ممکن و جلوگیری از پخش آن در شبکه‌های اجتماعی و افکار عمومی است.^۱

Trends یکی دیگر از ابزارهای مهم فول فکت است که وظیفه پایش فرایند پخش اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی و فضای وب را دارد. این ابزار، قابلیت ثبت هر بار تکرار یک خبر جعلی و شناسایی انتشاردهنده و یا پخش‌کننده آن را دارا است. هدف از این کار شناسایی جریان‌های کلیدی پخش اخبار جعلی در جهان است. از سوی دیگر، بعد از اتمام فرایند حقیقت‌سنجی و اصلاح یا تکذیب یک خبر، بررسی تکرار مجدد و میزان اثرگذاری عملکرد فول فکت نیز توسط این ابزار انجام می‌گیرد.^۲

سرمایه‌گذاری آینده‌نگرانه و ابداعات کاربردی فول فکت سبب شد تا عملکرد قابل توجهی داشته باشد و بتواند فرصت همکاری با شرکت فیس‌بوک را به دست آورد.^۳ بنا بر اعلام فیس‌بوک، فول فکت از سال ۲۰۱۹ با عقد قراردادی اقدام به حقیقت‌سنجی بخش اخبار پلتفرم فیس‌بوک می‌کند. همچنین یکی دیگر از مقاطع حساسی که در بریتانیا سبب درخشش و مشاهده عملکرد موفق فول فکت شد، همه‌پرسی برگزیت^۴ بود. فول فکت با تهیه یک گزارش کامل در خصوص میزان حق عضویت انگلستان در اتحادیه اروپا، به شایعات و اظهارنظرهای

1. Ciobanu, M. (2017). Full Fact is developing two new tools for automated fact-checking. Retrieved 8 March 2021, from <https://www.journalism.co.uk/news/full-fact-is-developing-two-new-tools-for-automated-fact-checking-/s2/a706611/>

2. Ciobanu, M. (2017). With 500k in funding, Full Fact is building two automated fact-checking tools for journalists. Retrieved 8 March 2021, from <https://www.journalism.co.uk/podcast/with-000-500-in-funding-full-fact-is-building-two-automated-fact-checking-tools-for-journalists/s399/a706425/>

3. Facebook employs UK fact-checkers to combat fake news. (2019). Retrieved 8 March 2021, from <https://www.bbc.com/news/technology46836897->

4. Brexit

خلاف واقع مسئولان انگلستانی پاسخ قاطعی داد و یکی از پربازدیدترین گزارش‌های حقیقت‌سنجی خود را در طول دوران فعالیتش رقم زد.^۱

۲-۳-۴- بخش حقیقت‌سنجی واشنگتن پست

واشنگتن پست^۲ به‌عنوان یکی از قدیمی‌ترین و معتبرترین روزنامه‌های در گردش جهان، به دنبال احساس نیاز برای حقیقت‌سنجی اخباری که تحت پوشش قرار می‌دهد، در سال ۲۰۱۱ اقدام به تأسیس بخش ویژه حقیقت‌سنجی کرد. گلن کسلر^۳ از خبرنگاران با سابقه این روزنامه، سردبیر و نویسنده ویژه این بخش است. تا پیش از ایجاد این بخش به شکل تخصصی، از زمان کارزار انتخابات ریاست جمهوری در سال ۲۰۰۸، واشنگتن پست به شکل آزمایشی ستونی در روزنامه خود را به حقیقت‌سنجی اخبار انتخاباتی اختصاص داده بود؛ اما برای روزنامه‌های با چنین سطحی از اثرگذاری و قدرت نفوذ این سطح از اقدام کافی به نظر نمی‌رسید. از همین رو کسلر به همراه دو تن از کارآموزان واشنگتن پست تصمیم به ایجاد یک بخش تخصصی گرفت. بخش حقیقت‌سنجی واشنگتن پست را باید یکی از موفق‌ترین‌های نوع خود دانست. این مجموعه در طول دوران فعالیت خود افتخارات متعددی به دست آورده است. در سال ۲۰۲۰، انستیتوی روزنامه‌نگاری آرتور کارتر^۴ وابسته به دانشگاه نیویورک^۵، این مرکز حقیقت‌سنجی را کاندید لیست ده اثر برتر روزنامه‌نگاری دهه ۲۰۱۰ قرارداد. در قدردانی از اقدامات حقیقت‌سنجی واشنگتن پست اعلام شد که این پروژه نمونه ممتاز برای تمام روزنامه‌نگاران است. رعایت

1. Lessons from fact-checking the Brexit debate - Poynter. (2016). Retrieved 8 March 2021, from <https://www.poynter.org/fact-checking/2016/lessons-from-fact-checking-the-brexit-debate/>

2. The Washington Post

3. Glenn Kessler

4. the Arthur L. Carter Journalism Institute

5. New York University

اصل بی طرفی و انجام دقیق فرایند راستی آزمایی، اعتبار گزارش‌های این مجموعه را تا حدی بالا برده است که مورد استناد قضات آمریکایی قرار می‌گیرد. این مجموعه در یک پروژه اختصاصی اقدام به بررسی عملکرد دوران تصدی چهار ساله دونالد ترامپ کرده است. بر اساس حقیقت‌سنجی‌های صورت گرفته، ترامپ در طول چهار سال ریاست جمهوری ۳۰,۵۷۳ ادعای دروغین یا گمراه‌کننده کرده است.^۱ مطابق با خط‌مشی واشنگتن‌پست، هیچ‌یک از اعضای بخش حقیقت‌سنج حق فعالیت حزبی و سیاسی نداشته و همچنین نمی‌توانند با نامزدها و حامیان مالی آن‌ها ارتباط برقرار کنند. از سال ۲۰۱۳ که واشنگتن‌پست به مالکیت جف بزوس^۲ صاحب آمازون درآمد، بخش حقیقت‌سنج جدا از روزنامه اداره می‌شود. در سال ۲۰۱۹ این مجموعه از گوگل نیز^۳ کمک‌هزینه دوپست و پنجاه‌هزار دلاری دریافت کرد. بخش حقیقت‌سنج واشنگتن‌پست به شکل ویژه بر انتخابات ریاست جمهوری آمریکا و عملکرد کاندیداها پیش از انتخابات و پس از موفقیت در انتخابات نظارت می‌کند. اولویت موضوعات مورد بررسی بر اساس تأثیر آن بر نظر رأی‌دهندگان انتخاب می‌شود. باین‌که این بخش سعی در پوشش هر دو جناح سیاسی آمریکا دارد، اما حزب حاکم در دو مجلس و پیروز انتخابات مورد توجه بیشتری قرار می‌گیرد. فرایند راستی‌آزمایی اظهارات و ادعاهای شخصیت سیاسی بر اساس آزمون پینوکیو^۴ انجام می‌شود؛ به این صورت که پس از تکمیل مراحل حقیقت‌سنجی، ادعای شخصیت سیاسی بر اساس میزان فاصله‌ای که از حقیقت دارد، رتبه‌بندی شده و نشان پینوکیو

1. Tracking all of President Trump's false or misleading claims - Washington Post. Retrieved March 2021 ,8, from https://www.washingtonpost.com/graphics/politics/trump-claims-database/?utm_term=.cf70878818f3&itid=lk_inline_manual_22

2. Jeff Bezos

3. Google News

4. The Pinocchio Test

دریافت می‌کند. ادعاهایی که بیش‌تر بخش‌های آن به حقیقت نزدیک است، یک نشان پینوکیو دریافت می‌کنند که بیان‌گر بیان‌گزینشی حقیقت است و ادعای سرتاسر دروغ چهار نشان پینوکیو می‌گیرد. همچنین این مجموعه در یک اقدام خلاقانه آن دسته از اظهارات مهم را که در شرایط کنونی با توجه به محدودیت منابع، قابل راستی‌آزمایی نیستند، با نشان مخصوصی علامت‌گذاری کرده و در صف انتظار رسیدگی قرار می‌دهد.^۱

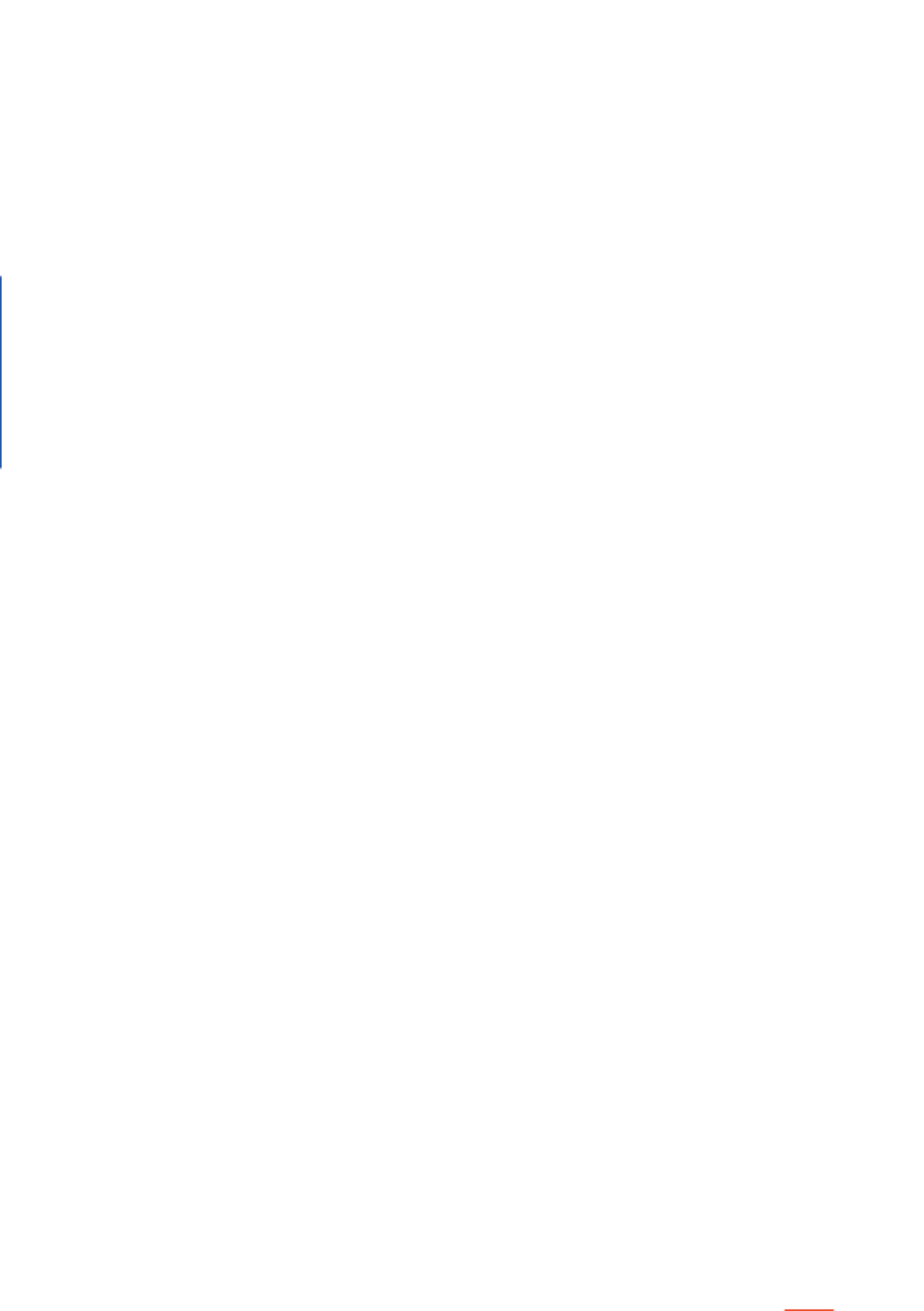
1. About The Fact Checker - The Washington Post. Retrieved March 2021, 8, from <https://www.washingtonpost.com/politics/07/01/2019/about-fact-checker/>

بخش سوم

مقابله با خبررسانه جعلی از طریق
شبکه های اجتماعی

مقابله با خبررسانه جعلی از طریق شبکه‌های اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی یکی از اصلی‌ترین ابزار انتشار اخبار جعلی و اطلاعات گمراه‌کننده هستند. با توجه به آثار و پیامدهای مخرب اخبار جعلی برای دولت‌ها و ملت‌ها، پلتفرم‌ها مبتنی بر مسئولیت اجتماعی که دارند موظف هستند تا با این معضل اطلاعاتی مقابله کنند. پلتفرم‌ها فرایند مبارزه با اخبار جعلی را مدت‌ها است که آغاز کرده‌اند، اما برهه‌های حساس تاریخی همچون کارزارهای انتخاباتی و اخیراً همه‌گیری ویروس کرونا ثابت کرده است که این اقدامات به تنهایی کافی نیست. به همین دلیل، مجامع بین‌المللی همچون اتحادیه اروپا به‌تازگی از مدیران شبکه‌های اجتماعی خواسته است که در مبارزه با اخبار جعلی بیشتر تلاش کنند. در این بخش، ضمن بررسی چرایی و چگونگی انتشار اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی، محدودیت‌ها و شیوه‌های پلتفرم‌ها برای مقابله با اخبار جعلی را مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳-۱- چرایی و چگونگی گسترش شیوع اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی

در مطالعاتی که در زمینه اخبار جعلی صورت می‌گیرد، یکی از سؤالات اصلی همواره این بوده است که اخبار جعلی چگونه به این سرعت شیوع یافته و سرتاسر یک جامعه را در برمی‌گیرند؟ یک پاسخ مبنایی به این پرسش از دو گزاره تشکیل می‌شود. نخست آن که عقاید و نظرات فرد تحت تأثیر آن چه می‌خواند، قرار می‌گیرد و دوم این که اکثر افراد ترجیح می‌دهند با کسانی که عقاید مشابه با خود دارند، تعامل داشته و از کسانی که مخالف آن‌ها فکر می‌کنند، دوری کنند و در واقع در شبکه‌های اجتماعی آن‌ها را دنبال نکنند. نتیجه این دو گزاره این خواهد شد که مصرف‌کنندگان هر محتوای خاص در نهایت گروه‌های جداشده و قطبی تشکیل می‌دهند. انسان اگر جمعیت زیادی را در حال دویدن و فرار مشاهده کند، به‌طور طبیعی شروع به دویدن می‌کند. این یک پاسخ طبیعی مغز به اتفاقات اطراف است و ریشه در زندگی نیاکان بشریت دارد. همین امر در گذشته سبب می‌شد تا انسان‌ها از بلاهای طبیعی نجات پیدا کنند و جان سالم به‌در ببرند؛ اما در دنیای دیجیتال امروز همین انطباق طبیعی سبب آسیب‌پذیری کاربران می‌شود. تبلیغ، بازتولید و اشتراک‌گذاری اطلاعات و اخبار مختلف سبب می‌شود تا مغز انسان آن را باورپذیر تلقی کرده و متعاقباً دست به گسترش آن بزند. همین اشتراک‌گذاری‌ها و بازنشرهای پی‌درپی در بسیاری از مواقع در نحوه درک مشاهده‌کننده‌های پسینی آن محتوا اثر گذاشته و سبب ایجاد تحریف و شایعه‌پراکنی می‌شود.

یکی دیگر از موارد مؤثر در ترویج اخبار جعلی، سنجش آن‌ها با اعتباردهنده‌های ناقص است. کاربران در شبکه‌های اجتماعی معیارهایی را برای صحت یک خبر در نظر می‌گیرند که اغلب، گمراه‌کننده است. تعداد بازدید، موردپسند واقع‌شدن، اشتراک‌گذاری و پیشنهاد از سوی پلتفرم - که خود بر بستر همین معیارها طراحی شده- از جمله این معیارهای گمراه‌کننده است؛ به عبارت دیگر، کاربر صحت اطلاعات را با یک متر جعلی می‌سنجد و این سبب ایجاد یک زنجیره باطل و ادامه‌دار می‌شود. بعدی‌ها نیز همانند قبلی‌ها از همین متر جعلی استفاده می‌کنند و اطلاعات غلط دوباره و دوباره به چرخه خود ادامه می‌دهد تا این که سراسر جامعه هدف را در برمی‌گیرد.

در سال ۲۰۱۰ - که آغاز گسترش شبکه‌های اجتماعی بود- مقاله‌ای در خصوص چگونگی فرایند شکل‌گیری اخبار جعلی در اینترنت نوشته شد که برنده جایزه بهترین مقاله کنفرانس وب ساینس^۱ شد. یافته‌های ارزشمند این مقاله منجر به کشف یک تلاش سازمان‌یافته برای انتشار اخبار نادرست درباره نامزد حزب دموکرات در سنای آمریکا، مارتا کواکلی^۲ شد. هر چند این یک مطالعه موردی در خصوص شیوه پخش اخبار جعلی در شبکه اجتماعی توئیتر بود، اما الگوی ترسیمی از سوی نویسندگان این مقاله به خوبی مراحل پیدایش، گسترش و اثرگذاری اخبار جعلی را ترسیم می‌کرد. این فرایند در پنج مرحله اتفاق می‌افتد:

۱- یک یا چند سایت ایجاد می‌شود تا اخبار جعلی را در قالب یک رسانه معتبر منتشر کند.

۱. Web Science یک مرکز مطالعاتی است که به پژوهش‌های میان‌رشته‌ای با هدف بهبود محیط وب می‌پردازد. برای مطالعات بیشتر در این خصوص ن.ک: <https://www.webscience.org/web-science-home/>

2. Martha Coakley.

- ۲- چندین حساب کاربری ناشناس در شبکه اجتماعی - شبکه اجتماعی توئیتر در موضوع مورد بررسی - ایجاد می‌شود.
- ۳- کاربران دارای نفوذ اجتماعی بالا که احتمالاً اخبار جعلی را باور دارند در پلتفرم شناسایی و سپس توسط حساب‌های جعلی دنبال می‌شوند.
- ۴- کاربران شناسایی شده در توئیتهای حساب‌های ناشناس با پیوندهای وبسایتهای اخبار جعلی مورد اشاره^۱ قرار می‌گیرند.
- ۵- صبر می‌شود تا کاربران هدف سایتهای خبری جعلی را بازنشر و اشتراک‌گذاری کنند.^۲

استراتژی‌های خبرسازان جعلی نیز تأثیر قابل توجهی در گسترش اطلاعات غلط دارد. هنگامی که تصمیم بر شیوع یک باور غلط یا پخش یک خبر دروغین گرفته می‌شود، فرایندی که رخ می‌دهد بیشتر شبیه به یک کوه یخ^۳ است. مشاهده یک خبر جعلی از سوی کاربر تقریباً آخرین مرحله فرایند خبرسازی جعلی است و حتی اگر یک کاربر پی به دروغین بودن خبر ببرد، درک فرایند پیچیده‌ی پشت یک خبر، همانند بخش اعظم کوه یخی است که در آب قرار دارد. استفاده از ربات‌ها برای بازنشرهای گسترده اخبار جعلی امروز معضل فراگیر پلتفرم‌های شبکه‌های اجتماعی است. در کنار آن، اتاق‌های خبری متعددی شکل می‌گیرد که با یک برنامه‌ریزی منسجم در بخش‌های مختلف فضای مجازی مبادرت به تولید مقاله، گزارش و سندسازی در خصوص خبر جعلی می‌کنند. به‌نوعی می‌توان گفت که اتاق فکرهای پشت اخبار جعلی، تدابیر لازم را نیز در خصوص افرادی که جستجوی بیشتری کرده و با کنجکاوی تصمیم به بررسی

1. Mention

2. Mustafaraj, E. & Metaxas, P. T. (2010). From Obscurity to Prominence in Minutes: Political Speech and Real-Time Search.

3. Iceberg

حداقلی یک خبر می‌زنند، اتخاذ می‌کنند. این تاکتیک‌ها به ناشران اخبار جعلی کمک می‌کند تا اطلاعات آن‌ها معتبر به نظر برسد و سطح اثرگذاری آن افزایش بیابد. توجه به فرایند اخیرالذکر پاسخ یک سؤال مهم دیگر در خصوص اخبار جعلی را نیز پیدا می‌کند: این‌که چرا اخبار جعلی پس از کشف حقیقت همچنان در چرخه اطلاعات باقی‌مانده و پخش می‌شوند؟ واقعیت آن است که هنگامی که خروجی یک حقیقت‌سنجی در مقابل این حجم از سندهای دروغ قرار می‌گیرد، شرایط به کل معکوس شده و حقیقت در موضع اقلیت قرار می‌گیرد. مضاف بر این، زمانی حقیقت‌سنجی شروع به طی فرایند خود می‌کند که اخبار جعلی به‌اندازه کافی منتشرشده و اثرگذاری خود را آغاز کرده است. برای درک بهتر از فرایند پیچیده ساخت و انتشار اخبار جعلی و همچنین ابعاد گسترده و خطرناک آن برای حاکمیت و جامعه مدنی به این مثال توجه کنید: فرض کنید یک گروه سودجو تصمیم به افزایش قیمت ناگهانی یک کالا می‌گیرند. ابتدا انبارهای خود را لبریز از آن کالا کرده و تمام ذخیره بازار را جمع می‌کنند. پس‌از آن با هماهنگی باندهای خبرسازی خود - که مزدوران سایبری هستند- شروع به پخش گسترده خبر کمبود آن کالا در بازار می‌کنند. این خبر به‌سرعت تبدیل به موضوع اصلی گروه‌های دوستانه و خانوادگی، رسانه‌های زرد، فعالان فضای مجازی و درنهایت رسانه‌های رسمی و معتبر می‌شود. به‌موازات جریانی که وظیفه پمپاژ خبر کمبود را بر عهده دارد، جریان دیگری شروع به ایجاد احساس نیاز کاذب در مصرف‌کننده کرده و خبر یک کمبود طولانی‌مدت را در اذهان عمومی جا می‌اندازد. به‌زودی خبر

سراسر جامعه را فراگرفته و مردم با هجوم به بازارها بیش از نیاز خود از آن کالا خریداری می‌کنند. با کمیاب شدن آن، قیمت به شکل نجومی چند برابر شده و پس از مدتی آن جنس باقیمت جدید به بازار تزریق می‌شود.

در فرض مطرح‌شده که مثال‌های متعددی از آن را روزانه جامعه تجربه می‌کند، در ظاهر با یک خبر جعلی روبه‌رو هستیم؛ اما با اندکی دقت متوجه حضور یک گروه مجرمانه می‌شویم که به شکل سازمان‌یافته با تقسیم وظیفه و انگیزه مالی، خبر جعلی فقط بخشی از فرایند کار آن‌ها است. فرایند پیچیده و خطرناکی که می‌تواند یک ملت را تا مرز آشوب‌های اجتماعی و فروپاشی سیاسی پیش ببرد!

۳-۲- مقابله با گسترش اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی

مقابله مؤثر با اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر همکاری دوجانبه کاربر و ارائه‌دهنده خدمات است. این اقدامات به دو دسته کاربرمحور و پلتفرم‌محور تقسیم می‌شود. در خصوص وظایفی که بر عهده پلتفرم است، در مواردی نیاز به مداخله حاکمیت برای تعیین حدود و ثغور اقدامات پلتفرم است. قانون‌گذار با وضع قوانین، مبادرت به راهبری پلتفرم کرده و از عوارض جانبی ناشی از مبارزه با اخبار جعلی جلوگیری می‌کند؛ چراکه در مواردی ممکن است پلتفرم به بهانه انجام وظیفه در راستای مبارزه با اخبار جعلی دست به سانسور هدفمند و جلوگیری از گردش آزاد اطلاعات بزند و حتی اقدامات جانب‌دارانه انجام دهد. این امر منجر به ایجاد یک استاندارد دوگانه می‌شود که یک طرف آن مبارزه با اخبار جعلی و طرف دیگر آن

اصل بی‌طرفی رسانه است.

اقدامات کاربرمحور بیشتر جنبه آموزشی و پیشگیرانه دارد. در این خصوص، کاربر با بهره‌گیری از یک سلسله آموزش‌های اساسی و ساده آگاه می‌شود که چگونه تبدیل به یک شتاب‌دهنده ناخواسته در فرایند گسترش اخبار جعلی نشود. این مجموعه آموزش‌ها را باید به‌عنوان بخش مهمی از سواد رسانه‌ای در نظر گرفت. پیش از ورود به مبحث شیوه‌های مقابله با اخبار جعلی، ضروری به نظر می‌رسد تا مبنای قرار گرفتن این تکلیف بر عهده پلتفرم و همچنین محدودیت‌های انجام این تکلیف روشن شود که در بخش‌های بعدی به آن پرداخته‌ایم.

۳-۲-۱- مبنای وظیفه پلتفرم در مبارزه با اخبار جعلی

امروزه توسعه و تکامل جامعه مدنی سبب شده تا از شرکت‌های بزرگ و کوچک علاوه بر رعایت اصول کاری نظیر شفافیت صورت‌های مالی و پرداخت مالیات، انتظارات پیش‌رونده‌ای در حوزه زندگی اجتماعی به وجود آید. یک از اصلی‌ترین مباحث مطرح‌شده در این خصوص، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها است. مسئولیت اجتماعی را باید نوعی تعهد نسبت به جامعه دانست. طرح بحث مسئولیت اجتماعی به اندیشه‌های آدام اسمیت^۱ و اواخر قرن هجدهم می‌گردد. از آن زمان تاکنون، این مفهوم دستخوش تغییرات گوناگونی شده و حیطه آن گسترش یافته است. از پاسخ‌گویی و مسئولیت‌پذیری در قبال سهامداران تا استخدام بدون تبعیض کارکنان و تعهد به حداکثر سودآوری از جمله مهم‌ترین مصادیق مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در

سیر تاریخی آن است؛ اما به تدریج این توقع ایجاد شد که شرکت‌ها به مسائلی فراتر از سود بیندیشند و مسئولیت عملکردی را بر عهده بگیرند که فراتر از ایجاد ارزش برای سهامداران و فراتر از ارائه خدمات به مشتریان است. جامعه انتظار دارد که شرکت‌ها در امور اجتماعی قبول مسئولیت کنند و پاسخ‌گو باشند.^۱ در این دیدگاه جدید، شرکت‌ها موظف هستند که تأثیر سوئی بر زندگی اجتماعی که در آن مشغول فعالیت هستند، نگذارند و برای بهبود اوضاع اجتماعی تلاش کنند. این نوعی دیدگاه اخلاقی است که در آثار ماکس وبر نیز به چشم می‌خورد.^۲ به‌طور کلی می‌توان گفت که مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها با روابط بین شرکت‌ها و جامعه سروکار دارد و به شکل مشخص این مفهوم به بررسی تأثیرات فعالیت شرکت‌ها روی افراد جامعه می‌پردازد.^۳

بنا بر اصل تعلق اطلاعات به مردم^۴، شرکت‌های صاحب پلتفرم‌ها موظف هستند که در راستای تأمین این حق به شکل کامل و صحیح، بستری را فراهم کنند که در آن اطلاعات دست اول و به‌دور از تحریف به گردش درآید. تأثیرات سوء اخبار جعلی بر زندگی اجتماعی به‌عنوان مبنای وظیفه شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات برای مبارزه با اخبار جعلی در نظر گرفته می‌شود. بر اساس این مسئولیت اجتماعی مهم، یک شرکت باید سیاست‌هایی را اتخاذ کند که آسیب‌های انتشار و گسترش اخبار جعلی در بستر پلتفرم آن به حداقل برسد و حقوق کاربر و جامعه از این طریق ضایع نشود.

۱. براتلو، فاطمه؛ مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، راهبرد، تابستان ۱۳۸۶، شماره ۴۴ (از ۱۳۱ تا ۱۴۵).

۲. ناصری، لیلیا؛ مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، کار و جامعه، تیر ۱۳۹۱ - شماره ۱۴۵ (از ۲۵ تا ۳۳).

۳. حساس یگانه، پیحی؛ پرزگر، قدرت‌الله؛ میز تشریح: مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها سیر تکامل مفاهیم و تعاریف، حسابدار رسمی، بهار ۱۳۹۱ - شماره ۲۹ (از ۲۲ تا ۳۱)

۴. از نظر حقوقی در یک جامعه مردم سالار کل حکومت و اطلاعات آن به مردم تعلق دارد (انصاری، باقر؛ آزادی اطلاعات، نشر دادگستر، تهران، ۱۳۸۷، ص ۳۶).

۳-۳- محدودیت‌های پلتفرم در انجام مقابله با گسترش اخبار جعلی

یکی از اصلی‌ترین نگرانی‌های مبارزه با اخبار جعلی قربانی شدن آزادی بیان است. با موظف شدن پلتفرم‌ها به مبارزه با اخبار جعلی، بسیاری معتقد هستند که بیم آن می‌رود تا در مسیر انجام این وظیفه، پلتفرم‌ها دست به سرکوب حق آزادی بیان، سانسوری هدفمند و کانالیزه کردن اطلاعات بزنند. فعالین مدنی که خود را جنبش‌های ماده ۱۹ می‌نامند از جمله دل‌واپسان این فرایند هستند. جنبش‌های ماده ۱۹، اشاره به ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۱۹۴۸ میلادی دارد. ماده مذکور اعلام می‌دارد:

هر کس حق آزادی عقیده و بیان دارد و حق مزبور شامل آن است که از داشتن عقاید خود بیم و اضطرابی نداشته باشد و در کسب اطلاعات و افکار و در اخذ و انتشار آن به تمام وسایل ممکن و بدون ملاحظات مرزی آزاد باشد.

میان این ماده و مبارزه با اخبار جعلی تعارضاتی به نظر می‌رسد. با استناد به این ماده حق انتشار یک خبر جعلی نیز می‌تواند تحت استیفای حق آزادی بیان واقع شده و مبارزه با آن به معنی سرکوب آزادی بیان تلقی شود. در همین خصوص به‌منظور جمع میان حق آزادی بیان و وظیفه پلتفرم در مبارزه با اخبار جعلی باید به گفتمان مهمی تحت عنوان «محدودیت‌های وارده بر آزادی بیان در جهت پاسداری از نظم عمومی» توجه کرد. بر این اساس، اصل بر حق آزادی بیان است مگر در مواردی که صاحب حق در نتیجه‌ی استیفای

آن ضروری متوجه نظم عمومی کند.^۱ در چنین وضعیتی دیگر نمی‌توان با استفاده از حق مزبور، مبادرت به خبرسازی و انتشار اخبار جعلی نمود. باوجوداین، باید توجه داشت که با توجه به اصلیت حق آزادی بیان محدودیت‌های وارده بر آن باید به‌موجب قانون باشد و از اعمال نظر سلیقه‌ای در این خصوص به‌جد خودداری شود. عموماً نظام‌های حقوقی مختلف این محدودیت‌ها را در قوانین معین می‌کنند؛ اما در جایی که این محدودیت‌ها تعیین نشده است، مطابق آن‌چه پیش‌تر گفته شد قانون‌گذار باید با وضع قانون خاص در این زمینه مبادرت به احصاء استثنائات کرده و از عوارض ناشی از مبارزه با اخبار جعلی توسط پلتفرم‌ها و احیاناً بهانه‌جویی‌های آن‌ها جلوگیری کند. از جمله مهم‌ترین و متداول‌ترین استثنائات آزادی بیان می‌توان به حمایت از امنیت ملی، پیشگیری از جرم، محافظت از نظم عمومی، حوزه‌های مربوط به بهداشت و سلامت عمومی، آسیب به نظم دموکراتیک جامعه و اخلاق اشاره کرد.

۳-۴- اقدامات پلتفرم‌محور

پلتفرم‌های مشهور هر قدر هم که به دنبال منافع شخصی خود و برخی دولت‌های ابرقدرت باشند، مجبور بودند برای اعتمادسازی میان کاربران فضای مجازی و افزایش قدرت نفوذ خود با جلب کاربر بیشتر فرایند مبارزه با اخبار جعلی را آغاز کنند؛ اگرچه ممکن بود برخی منافع کم‌اهمیت‌تر آن‌ها را به خطر اندازد. آن‌ها کارهایی نیز در این راستا انجام دادند؛ اما حوادثی چون انتخابات و بیماری‌های همه‌گیر نشان می‌دهد که این اقدامات کافی نیستند. به همین

۱. در همین خصوص، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اصل چهلم اشعار می‌دارد: هیچ‌کس نمی‌تواند اعمال حق خویش را وسیله اضرار به غیر یا تجاوز به منافع عمومی قرار دهد.

دلیل، اتحادیه اروپا نیز به‌تازگی از مدیران شبکه‌های اجتماعی خواسته است که در مبارزه با اخبار جعلی بیشتر تلاش کنند.^۱ نمایندگان دموکرات آمریکا نیز بر اقدامات ناکافی شرکت‌های فناوری جهت مقابله با اخبار جعلی مربوط به انتخابات تمرکز کرده‌اند.^۲ شیوه‌هایی که پلتفرم‌ها در مبارزه با اخبار جعلی به کار می‌گیرند، متفاوت است. این شیوه‌ها از جهتی بستگی به توانایی و زیرساخت خود پلتفرم و از جهت دیگر به محتوای منتشرشده بستگی دارد. حجم عظیم اطلاعات واردشده در شبکه‌های اجتماعی مقابله صددرصدی با تمام اخبار جعلی را غیرممکن می‌کند. به همین دلیل، پلتفرم‌ها باید با اولویت‌بندی اطلاعات، اقدام به خنثی‌سازی خطرناک‌ترین و مؤثرترین اخبار جعلی کنند.

در موارد زیادی شیوه‌های تقابل با اخبار جعلی در مبارزه با دیگر موارد مخالف با سیاست‌های پلتفرم‌ها و قوانین مربوط نیز به کار گرفته می‌شوند، مانند مبارزه با نفرت‌پراکنی، مقابله با بی‌اخلاقی و حمایت از حقوق کودکان. سیاست‌های ترکیبی^۳ در مقابله با اخبار جعلی بسیار مؤثرتر واقع می‌شوند. صرف اکتفا به یک شیوه خاص بعضاً تجربیات تلخی برای پلتفرم‌ها و جامعه کاربری ایجاد می‌کند. یک خبر جعلی می‌تواند زمینه بروز یک جرم و یا خطر جدی را فراهم کند. اخبار جعلی که به تحریک خشونت‌های قومی و قبیله‌ای منجر می‌شود، از این دسته است. در بسیاری از موارد پخش یک خبر جعلی منجر به ایجاد یک اضطراب همگانی و سوءظن در یک جامعه محلی می‌شود و به دنبال آن عواقب ناخوشایندی به بار می‌آید. واشنگتن پست در همین خصوص، گزارشی از هندوستان تهیه کرده است

1. <https://thehill.com/policy/technology/-515847eu-urges-tech-giants-to-go-further-in-fight-against-disinformation-report>

2. <https://www.reuters.com/article/us-usa-tech-congress/facebook-twitter-ceos-in-talks-to-testify-at-house-hearing-as-early-as-march-politico-idUSKBN2AD021>

3. Hybrid Policies

که در نهایت ناباوری مشخص می‌کند بسیاری از افراد در هند قربانی شایعات واتساپ شده‌اند. بنا بر این گزارش فقط در نیمه اول سال ۲۰۱۸ ۱۲ نفر بر اثر این شایعات در هند کشته شده‌اند.^۱ به همین جهت واتساپ به سرعت تصمیم به تغییر سیاست‌های خود در خصوص مقابله با اخبار جعلی می‌گیرد و در این زمینه هندوستان را به‌عنوان یک تجربه تلخ و یک مورد حاد، با بیش از ۴۰۰ میلیون کاربر مورد مطالعه قرار می‌دهد. واتساپ در این خصوص هم‌زمان چند اقدام را پی‌گیری می‌کند:

- ۶- از طریق بستر پلتفرم به کاربران هندی آموزش داده و سواد رسانه‌های آن‌ها را در مواجهه با اخبار جعلی افزایش می‌دهد.
 - ۷- از سوء استفاده از پلتفرم جلوگیری می‌کند.
 - ۸- با دولت محلی و جامعه مدنی به‌منظور مبارزه با اخبار جعلی همکاری‌های گسترده‌ای می‌کند.^۲
- تجربه واتساپ را می‌توان یک تجربه نسبتاً موفق در نظر گرفت. همان‌طور که مدیران ارشد این پلتفرم به دنبال فجایع هندوستان اذعان کردند مبارزه با اخبار جعلی نمی‌تواند هرگز به موفقیت صددرصدی منجر شود، اما با وجود این سیاست‌های جدید واتساپ منجر به کاهش ۲۵ درصدی گردش اطلاعات جعلی شده است. استفاده از فن‌های ضد اطلاعات جعلی نیز تجربه جدیدی است که یوتیوب به‌منظور مقابله با اخبار جعلی آن را به کار گرفته است. در این شیوه، پلتفرم با اطلاعات درست به جنگ اطلاعات جعلی و غلط رفته و اثر آن در ذهن مخاطب را خنثی می‌کند. رهیافت یوتیوب، شیوه‌ای نوین است که هزینه‌های مادی و معنوی فیلترینگ را به‌شدت کاهش

1. <https://www.washingtonpost.com/politics/21/02/2020/how-misinformation-whatsapp-led-deathly-mob-lynching-india/>

2. <https://faq.whatsapp.com/general/safety-in-india>

می‌دهد. در این روش، یوتیوب با استفاده از لینک‌های اطلاعات صحیح و واقعی در کنار فیلم‌های حاوی اطلاعات جعلی و غلط به کاربر این امکان را می‌دهد تا با افزایش اطلاعات گرفتار دام اخبار جعلی نشود. مثلاً یوتیوب محتوای تصویری «واکسن‌ها باعث اوتیسم می‌شوند» را مسدود نمی‌کند و همچنان ویدئوهای حاوی چنین اطلاعاتی را نمایش می‌دهد، اما در کنار آن ویدئوهایی در خصوص واکسن «سه‌گانه MMR» و پیوند ویکی‌پدیای این واکسن را در اختیار کاربر قرار می‌دهد تا تأثیر اطلاعات غلط را خنثی کند.^۱

شیوه علامت‌گذاری اطلاعات مشکوک به جعلی بودن یا فاقد منبع موثق اثباتی نیز از شیوه‌های به کار گرفته توسط توئیتر و فیس‌بوک است. نقطه اوج دست‌به‌گریبانی توئیتر با اخبار جعلی را باید انتخابات ریاست جمهوری ۲۰۱۶ آمریکا دانست.^۲ در آن زمان کمپین‌ها و هشتک‌های متعددی به حمایت از نامزد جمهوری خواهان اخبار جعلی را در توئیتر پمپاژ می‌کردند.^۳ همچنین برای نخستین بار توئیتر با استفاده گسترده از ربات‌ها برای گسترش اخبار جعلی رو به رو شده بود. در کنار این موارد، حجم عظیم حساب‌های جعلی بی‌نام‌وشانی که در ماه‌های منتهی به انتخابات افتتاح شده بودند، همگی شرایط بسیار پیچیده و سختی را برای توئیتر فراهم کرد. پس‌از این تجربه که در نوع خود تبدیل به نقطه عطفی در تاریخ اخبار جعلی شد، توئیتر با به‌روز رسانی و افزایش سیاست‌های مبارزاتی با اخبار جعلی سعی کرد که پلتفرم مطمئن و معتبری به نظر برسد.^۴ توئیتر در فرایند مبارزه با اخبار جعلی و اطلاعات گمراه‌کننده با مشکلاتی نظیر تعداد زیاد حساب ناشناس، حضور فعال ربات‌ها و

1. <https://www.brookings.edu/blog/techtank/09/04/2019/how-should-social-media-platforms-combat-misinformation-and-hate-speech/>

2. <https://www.brookings.edu/research/the-role-of-technology-in-online-misinformation/>

3. <https://www.brookings.edu/blog/up-front/06/07/2020/how-misinformation-spreads-on-twitter/>

۴. لازم به ذکر است که توئیتر یکی از متهمین جانبداری سیاسی و سانسور هدفمند اخبار خصوصاً در کارزار انتخابات ریاست جمهوری ۲۰۲۰ آمریکا می‌باشد.

انتشاردهنده‌های خودکار روبه‌رو بود. به همین منظور شروع به حذف حساب‌های ناشناس، افزایش مراحل و شیوه‌های راستای آزمایشی از کاربر و همچنین شناسایی و از کار انداختن تعداد زیادی ربات در چند بازه زمانی مختلف بعد از انتخابات ریاست جمهوری ۲۰۱۶ کرد. علاوه بر این اقدامات، توئیتر شیوه‌های علامت‌گذاری اطلاعات غلط و همراه‌کننده را نیز توسعه داد.^۱ به‌عنوان مثال، با شروع همه‌گیری ویروس کرونا توئیتر اقدام به طراحی برچسب‌های جدیدی نمود که بر روی پست‌های حاوی اطلاعات و اخبار مشکوک می‌خورد. همچنین پیام‌های هشدارآمیزی در زیر چنین توثیتهایی به نمایش درمی‌آیند تا مخاطب متوجه مغایرت اطلاعات موجود در این توثیته‌ها با اخبار سازمان بهداشت جهانی شود. توئیتر بسته به محتوای همراه‌کننده و غلط توثیته‌ها از سه برچسب متفاوت برای واکنش استفاده می‌کند:

۹- برچسب همراه‌کننده: اظهارات یا اطلاعاتی که توسط متخصصان، همراه‌کننده تشخیص داده شوند.

۱۰- برچسب مورد اختلاف: اظهارات یا ادعاهایی که صحت آن‌ها مورد مناقشه باشد.^۲

برچسب تاییدنشده: اطلاعاتی که ممکن است درست یا نادرست باشد، اما در زمان اشتراک‌گذاری تعیین وضعیت آن ممکن نیست. سیستم‌عامل اینستاگرام با توجه به زیرساخت‌های توسعه‌یافته‌ای که در اختیار دارد، مجموعه‌ای از سیاست‌های مبتنی بر عامل انسانی و هوش مصنوعی را اتخاذ کرده است. این پلتفرم با توجه به این‌که در مالکیت شرکت فیس‌بوک قرار دارد، با بهره‌مندی از شیوه اشتراک‌گذاری محتوا با فیس‌بوک، اخبار جعلی شناسایی شده و

1. C. Buntain and J. Golbeck, «Automatically Identifying Fake News in Popular Twitter Threads,» 2017 IEEE International Conference on Smart Cloud (SmartCloud), New York, NY, 2017, pp. 215-208,
2. https://blog.twitter.com/en_us/topics/product/2020/updating-our-approach-to-misleading-information.html

علامت‌گذاری شده در فیس‌بوک را به‌طور خودکار حذف و فیلتر می‌کند. با استفاده از این استراتژی، اینستاگرام دست به یک صرفه‌جویی مؤثر در هزینه و زمان لازم برای شناسایی محتوای گمراه‌کننده، جعلی و دروغین زده است.^۱ شایان ذکر است که این شیوه اشتراک‌گذاری دوسویه بوده و اینستاگرام نیز محتوای شناسایی‌شده را در اختیار فیس‌بوک قرار می‌دهد. علاوه بر این، اینستاگرام قراردادهایی با تعدادی مؤسسه حقیقت‌سنج عقد کرده است که از آن‌ها به‌عنوان شرکای خود یاد می‌کند. این مؤسسات به شکل مستقل محتوای منتشرشده در اینستاگرام را پایش کرده و آن‌ها را به پلتفرم معرفی می‌کنند تا توزیع و اشتراک‌گذاری آن‌ها کاهش یابد. اینستاگرام همچنین از شیوه‌ی برجسب‌گذاری اطلاعات گمراه‌کننده و غلط برای بهبود فرایند گردش اطلاعات به شکل صحیح استفاده می‌کند. در بعد دیگر سیاست‌های مبارزه با اخبار جعلی، اینستاگرام دست به طراحی و توسعه الگوریتم جدیدی زده است که با اسکن تصاویر بارگذاری‌شده و تطبیق آن با منابع مشابه و پیشینه مرتبط موجود در شبکه اینترنت، صحت عکس را بررسی کرده و در صورت جعلی بودن، آن را حذف یا علامت‌گذاری می‌کند.^۲ اینستاگرام همانند فیس‌بوک در مواجهه با برخی رویدادهای مهم نظیر کارزار انتخابات ریاست جمهوری آمریکا، برای مواجهه با محتوایی که به‌صورت بالقوه می‌تواند مضر باشد، برخی سیاست‌های موقتی را اعمال می‌کند. بر همین اساس، مارک زاکربرگ^۳ در مصاحبه‌ای اعلام کرد که با هدف کند کردن روند انتشار محتوای مضر، به‌طور موقت نمایش پست‌های اخیر که حاوی چنین مضامینی هستند را

1. <https://about.instagram.com/blog/announcements/combating-misinformation-on-instagram>

2. <https://www.deccanherald.com/business/business-news/instagram-to-fight-fake-news-with-fact-check-allies786242-.html>

3. Mark Zuckerberg

در صفحات هشتگ غیرفعال می‌کند.^۱

۳-۵- اقدامات کاربر محور

۳-۵-۱- استفاده از قابلیت گزارش‌دهی

یکی از مهم‌ترین ابزارهایی که در هر نوع سیستم نظارتی، کارآمدی خود را ثابت کرده است، استفاده از ظرفیت نظارت مردمی است. امروزه، بسیاری از پلتفرم‌ها به ابزار گزارش‌دهی مجهز هستند؛ اما این قابلیت همچنان مسیری طولانی برای اثبات توانایی‌ها و اثرگذاری‌های متعدد خود دارد و لازمه به فعلیت رسیدن آن آموزش صحیح و اصولی کاربر است. فرایند گزارش‌دهی از معدود فرایندهایی است که می‌تواند امکان نظارت در هر زمان را برای پلتفرم فراهم کند. هنگامی که کاربر با یک خبر مشکوک به جعلی بودن روبه‌رو می‌شود، می‌تواند با بهره‌گیری از این گزینه به پلتفرم اطلاع دهد که این موضوع را مورد رصد قرار دهد و اطلاعات مشابه را فیلتر یا علامت‌گذاری کند؛ اما همان‌طور که گفته شد آموزش درست کاربر برای تشخیص ابتدایی اخبار جعلی یا اطلاعات گمراه‌کننده بسیار مهم است. در همین زمینه، امکان بهره‌گیری از ابزارهای متعددی وجود دارد که در قسمت بعد به آن اشاره خواهد شد.

۳-۵-۲- استفاده از ابزار ساده‌ساز آموزشی

ماهیت استفاده از شبکه‌های اجتماعی امکان تمرکز دقیق و نگاه عمقی به مسائل مختلف را ندارد. حجم بسیار بالای اطلاعات و تنوع شیوه‌های ارائه آن و نیز به‌روزرسانی‌های مداوم ایجاب می‌کند که

1. <https://www.engadget.com/instagram-disable-recent-hashtags-election-msinformation-003739927.html>

در این فضا از شیوه‌های آسان و ساده برای آموزش کاربر استفاده کرد. اکنون قدرت فیلم‌های یک دقیقه‌ای^۱ در اینستاگرام به اثبات رسیده است. بهره‌مندی از این امکان در آموزش کاربر برای یادگیری فن‌های شناخت اخبار جعلی بسیار مؤثر خواهد بود. شیوه رایج دیگری که در آموزش سریع و مؤثر تقابل با اخبار جعلی بسیار متداول است، استفاده از اینفوگرافی است. با یک جستجوی ساده در پلتفرم پینترست^۲ تعداد زیادی از اینفوگرافی‌های مربوط به شیوه‌های ساخت، اثرگذاری و تشخیص اخبار جعلی را می‌توان یافت. در همین زمینه فدراسیون بین‌المللی انجمن‌ها و مؤسسات کتابداری^۳ یک اینفوگرافی مشهور با موضوع « چگونه اخبار جعلی را شناسایی کنیم؟ »^۴ را در قالب ۴۵ زبان زنده دنیا از جمله فارسی تهیه کرده که نسخه فارسی آن در ادامه آمده است:^۵

1. The Power of One Minute Videos
2. Pinterest
3. The International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)
4. How To Spot Fake News
5. <https://www.ifla.org/publications/node/11174>

چگونه اخبار جعلی را شناسایی کنیم؟

خواندن خبر و فراتر از آن

گاه هدف از عنوان‌نویسی‌ها، افزایش تعداد کلیک‌های شماست. کل خبر در باره چیست؟

بررسی منبع اصلی

علاوه بر خبر، به بررسی وبسایت اصلی، مأموریت، و اطلاعات تماس آن بپردازید.

خبر منبع تأییدکننده هم دارد؟

بر روی آن پیوندها کلیک کنید. آیا اطلاعات ارائه‌شده واقعاً خبر را تأیید می‌کنند؟

بررسی نام نویسنده

جستجوی سریعی بر نام نویسنده انجام دهید. آیا فرد قابل اعتمادی است؟ آیا واقعی است؟

آیا خبر، شوخی نیست؟

اگر خیلی عجیب است، شاید طنز بوده. برای اطمینان، سایت و نویسنده را بررسی کنید.

پاژبینی تاریخ خبر

ارسال دوباره اخبار قدیمی به این معنا نیست که به رخدادهای جاری مربوط‌اند.

پرسش از کارشناسان

از یک کتابدار بپرسید، یا به یک سایت و آهنگساز مراجعه کنید.

توجه به سوگیری‌های خود

توجه داشته باشید که باورهای خود شما ممکن است بر قضاوتتان اثر بگذارند.

بخش چہارم

رویکرد دولت ہا نسبت بہ اخبار جعلی

یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین اقدامات برای مقابله با اخبار جعلی از سوی دولت‌ها صورت می‌گیرد. برای مقابله با اخبار جعلی در سطح ملی و ایجاد یک رویکرد یکپارچه، کشورها بسته به نظام حقوقی و سیستم حکمرانی خود شیوه‌های مختلفی را به کار می‌گیرند. از مهم‌ترین اقدامات انجام‌گرفته می‌توان به قانون‌گذاری و تنظیم آیین‌نامه‌های تخصصی، رایزنی با پلتفرم‌های مشهور و الزام آن‌ها به رعایت شرایط ملی، ایجاد پلتفرم‌های بومی و حتی اقدامات سرکوبگرانه اشاره کرد. مطالعه تجربه هر یک از کشورها و بررسی دستاوردهای مختلفی که با صرف هزینه‌های مادی و معنوی قابل توجه پیکربندی شده است، برای طراحی یک رویکرد مناسب برای مواجهه و مقابله با اخبار جعلی در کشور بسیار مفید باشد. کشورهای منتخب در این بخش با در نظر گرفتن تفاوت‌های بنیادین انتخاب‌شده و هر کدام دارای شرایط اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی خاصی هستند. لازم به ذکر است که در خصوص کشورهای اروپایی، به‌جای بررسی تک‌به‌تک کشورها، با توجه به طراحی سیاست‌های هماهنگ و اقدامات مشترک سعی بر آن شده است تا

تجربیات در سطح اتحادیه اروپا مورد بررسی قرار بگیرد.

۴-۱- اتحادیه اروپا

مواجهه شهروندان اتحادیه اروپا با حجم گسترده اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی، یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های اتحادیه اروپا است. در نشست آوریل سال ۲۰۱۸ کمیسیون اقتصادی و اجتماعی پارلمان^۱ اتحادیه اروپا در شهر بروکسل، اعضای حاضر در بیانیه نهایی خود که به‌عنوان یک سند در خصوص رویکرد اتحادیه اروپا نسبت به اخبار جعلی تنظیم شده است اعلام کردند که رسانه‌های سنتی نقش مهمی در پاسخگویی مقامات دولتی در خصوص ارائه اطلاعاتی که دیدگاه شهروندان را در مورد مسائل اجتماعی شکل می‌دهد دارند. این نوع از رسانه‌ها در اروپا تحت طیف وسیعی از قوانین قرار دارند که آن‌ها را موظف به رعایت بی‌طرفی، تکثیرگرایی مطبوعاتی، تنوع فرهنگی و خودداری از نشر محتوای مضر می‌کند. دموکراسی در اتحادیه اروپا به وجود رسانه‌های آزاد و مستقل بستگی دارد، اما در خصوص رسانه‌های مدرن و مبتنی بر بستر اینترنت و همچنین شبکه‌های اجتماعی موضوع بسیار متفاوت است. علی‌رغم تأثیر اینترنت در دسترسی سریع‌تر و گسترده‌تر به اخبار، این فناوری‌های جدید به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی برای انتشار اخبار جعلی در مقیاس وسیع و با سرعت خارج از کنترل مورد استفاده قرار می‌گیرند. اخبار جعلی اعتماد به نظام‌های حکومتی، رسانه‌های دیجیتال و سنتی را از بین می‌برد و مانع تصمیم‌گیری آگاهانه از سوی شهروندان می‌شود. اخبار جعلی با پشتیبانی از عقاید غلط و افراط‌گرایی، حق اساسی

1. THE EUROPEAN ECONOMIC, AND SOCIAL COMMITTEE

آزادی بیان را مختل می‌کند. گسترش اخبار جعلی با انحراف افکار عمومی بر روند سیاست‌گذاری صحیح تأثیر می‌گذارد. بازیگران داخلی و خارجی با استفاده از اخبار جعلی به حوزه‌های عمومی و اجتماعی و مباحث مهمی نظیر تغییرات اقلیمی، مهاجرت، امنیت عمومی، بهداشت و اقتصاد آسیب می‌زنند و حتی اعتماد به علم و شواهد تجربی را نیز کاهش می‌دهند.^۱ با توجه به پیچیدگی و سرعت گسترش اخبار جعلی در اینترنت، کمیسیون در نظر گرفت که هرگونه واکنش به این معضل باید به شکل جامع و با حضور تمام ذی‌نفعان دولتی و غیردولتی صورت بگیرد، به‌طور مداوم اخبار جعلی ارزیابی شود و هدف‌گذاری‌ها و برنامه‌های مقابله با آن بر اساس نتایج این ارزیابی‌ها تنظیم شود.

دغدغه اصلی اتحادیه اروپا، مقابله با اخبار جعلی در عین محافظت از حق آزادی بیان است. با توجه به اینکه در بسیاری از اسناد قانونی مصوب اتحادیه این حق به رسمیت شناخته‌شده و در مواردی با سو استفاده از این حق، انتشار اخبار جعلی مشروعیت پیدا کرده است و مشکلاتی در دادگاه حقوق بشر اروپا^۲ ایجاد شده است، دستیابی به یک رویکرد متعادل شرایط اتحادیه اروپا را پیچیده‌تر کرده است. با استناد بر ماده ۱۰ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر^۳ هرکس از حق آزادی بیان برخوردار است. این حق باید شامل آزادی داشتن عقاید و دریافت و بیان اطلاعات و ایده‌ها بدون دخالت مقامات دولتی و بدون در نظر گرفتن مرزبندی‌های جغرافیایی باشد. این ماده، مانع تقاضای دولت‌ها برای دریافت مجوز به‌منظور انتشار اخبار یا فعالیت‌های بنگاه‌های تلویزیونی و سینمایی نخواهد بود. اعمال این آزادی‌ها،

1. Retrieved 13 April 2021, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0236&qid=1583456906698&from=EN>

2. The European Court of Human Rights (ECHR or ECTHR)

3. European Convention on Human Rights

از آنجاکه با خود وظایف و مسئولیت‌هایی را به همراه دارند، ممکن است نیازمند تشریفات، شرایط، محدودیت‌ها یا مجازاتی باشند که توسط قانون مقرر شده و در یک جامعه‌ی مردم‌سالار به‌منظور حفظ منافع امنیت ملی، تمامیت ارضی یا ایمنی عمومی جهت ممانعت از ایجاد هرج‌ومرج یا ارتکاب جرائم، حفاظت از سلامتی و اخلاقیات مردم، حمایت از آبرو یا حقوق سایرین، جلوگیری از افشای اطلاعات محرمانه یا حفظ اقتدار و بی‌طرفی دستگاه قضاوت لازم و ضروری هستند. با توجه به این حقوق و تکالیف اساسی، اتحادیه اروپا برای آنکه بتواند حق آزادی بیان و حق آگاهی از اخبار صحیح را تجمیع کند، مقرر کرده است که:

۱. مسئولیت‌پذیری در انتقال اطلاعات به کاربران نهایی باید ارتقا یابد؛
۲. سیاست‌های فعال رسانه‌ای باهدف ترویج تکثرگرایی و بهبود فرایند دسترسی کاربران به محتوای متنوع باید به تصویب کشورهای عضو برسد؛
۳. با افزایش سواد رسانه‌ای، کاربران نهایی باید توانمند شده و با دسترسی به مجموعه متنوعی از مطالب، از اشتراک‌گذاری اخبار جعلی منصرف شوند.^۱
۴. اتحادیه اروپا همچنین به‌منظور دستیابی به شیوه‌های مؤثر مقابله با اخبار جعلی اقدامات دیگری نیز انجام داده است که در ادامه به آن‌ها اشاره خواهد شد.

۴-۱-۱- تشکیل کارگروه متخصصان عالی‌رتبه^۲

در ژانویه سال ۲۰۱۸، اتحادیه اروپا گروهی از متخصصان عالی‌رتبه

1. Communication - Tackling online disinformation: a European Approach. (2021). Retrieved 13 April 2021, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/communication-tackling-online-disinformation-european-approach>
 2. high-level group of experts («the HLEG»)

را جهت مطالعه و ارائه مشاوره در خصوص سیاست‌های مقابله با اخبار جعلی مأمور به کارکرد. این گروه متشکل از ۳۹ عضو بود که ریاست آن را پروفسور مادالین دوک بونینگ^۱ بر عهده داشت. این گروه موظف به شناسایی انواع شیوه‌های مواجهه با پیامدهای اجتماعی و سیاسی اخبار جعلی در رسانه‌های سنتی و مدرن بود.

اتحادیه اروپا عمیقاً احساس می‌کرد که اخبار جعلی تبدیل به یک معضل جدی برای فرایندهای حکمرانی دموکراتیک و اعتماد عمومی و گردش صحیح اطلاعات شده است. مشکلات ناشی از اخبار جعلی با توسعه رسانه‌های دیجیتال بیش‌تر احساس می‌شد. این اطلاعات را دولت‌ها، رسانه‌ها و شهروندان به شکل گروهی یا انفرادی در مقیاس وسیع منتشر می‌کردند و نسبت به گذشته روش‌های جدیدی به کار می‌رفت که هنوز درک درستی از آن‌ها برای این اتحادیه و بدنه کارشناسی‌اش وجود نداشت. نگرانی اعضای اتحادیه اروپا این بود که اخبار جعلی در حال تضعیف فرایندهای سیاسی دموکراتیک، از جمله صحت انتخابات و ارزش‌های دموکراسی است.

با توجه به این ملاحظات، کارگروه تخصصی به اتحادیه اروپا اطمینان داد که معضل اخبار جعلی را به شکل مؤثری می‌توان کنترل کرد؛ با استفاده از روش‌هایی که کاملاً منطبق بر اصول آزادی بیان، آزادی مطبوعات و تکررگرایی رسانه‌ی است؛ اما شرط مهمی که کارگروه برای دستیابی به موفقیت در این مسیر بیان کرد، مشارکت فعال تمام ذی‌نفعان بود. همچنین تحقیقات مداوم و افزایش سطح دسترسی به اطلاعات مربوطه، همراه با ارزیابی منظم بازخورد اقدامات از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا اخبار جعلی یک مسئله چندوجهی

1. Prof. Madeleine de Cock Buning

و در حال تکامل است که دلیل واحدی ندارد؛ بنابراین بک راه‌حل واحد نیز نمی‌توان برای آن پیدا کرد. گروه مشاوران بایان اینکه اعضای اتحادیه باید از راه‌حل‌های سطحی دوری کنند، توصیه کرد که استراتژی پیشنهادی مبتنی بر پاسخ‌های کوتاه‌مدت به مهم‌ترین مشکلات ناشی از اخبار جعلی، پاسخ‌های بلندمدت به منظور افزایش تاب‌آوری جامعه در مقابل اخبار جعلی و طراحی چارچوبی برای حصول اطمینان از ارزیابی مداوم اثربخشی این دو پاسخ کوتاه و بلندمدت است. رویکرد چندبعدی توصیه‌شده توسط گروه مشاوران متشکل از پنج اقدام اساسی است:

۱. افزایش شفافیت اخبار آنلاین، با تمرکز بر اشتراک‌گذاری کافی در پلتفرم‌هایی که گردش آن‌ها را به صورت آنلاین تسهیل می‌کند.
۲. ارتقا سواد اطلاعاتی و رسانه‌ای کاربران جهت مقابله با اخبار جعلی و پیمایش صحیح در محیط رسانه‌های دیجیتال
۳. توسعه ابزارهایی که کاربران و روزنامه‌نگاران را در مقابله با اخبار جعلی و همچنین تعامل مثبت با فناوری‌های اطلاعاتی توانمند می‌سازد.
۴. محافظت از تنوع و پایداری اکوسیستم رسانه‌های خبری اتحادیه اروپا.
۵. ترویج تحقیقات مستمر درباره‌ی تأثیر اخبار جعلی بر اعضای اتحادیه اروپا به منظور ارزیابی اقدامات انجام‌شده توسط ذی‌نفعان مختلف. کارگروه تخصصی اخبار جعلی اتحادیه اروپا مجموعه‌ای از برنامه‌های کوتاه‌مدت و میان‌مدت را برای مقابله اخبار جعلی در سطح اتحادیه اروپا تنظیم کرده است. این گروه، به‌عنوان اولین گام یک رویکرد خودتنظیمی را پیشنهاد می‌دهد که بر اساس یک پروسه تعاملی از سوی همه‌ی

ذی‌نفعان با یک نقشه راه مشخص و الزام‌آور انجام می‌شود. در این پروسه، از کلیه ذی‌نفعان از جمله پلتفرم‌های شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌های صوتی و تصویری و مکتوب، روزنامه‌نگاران، مؤسسات حقیقت‌سنج، تولیدکنندگان محتوا و فعالین صنعت تبلیغات دعوت می‌شود تا به یک شیوه واحد در قبال اخبار جعلی عمل کنند.^۱

۴-۱-۲- برنامه اقدام علیه اخبار جعلی^۲

برنامه اقدام علیه اخبار جعلی مجموعه راه کارهای را پیشنهاد می‌کند که به وسیله آن اتحادیه اروپا با یک رویکرد مشترک و هماهنگ بتواند در مقابل اخبار جعلی ایستادگی کند. برای افزایش سطح پاسخدهی اتحادیه اروپا به اخبار جعلی، برنامه اقدام بر چهار رکن متمرکز است:

۱. بهبود توانایی نهادهای اتحادیه برای شناسایی، تجزیه و تحلیل و اطلاع‌رسانی نسبت به اخبار جعلی؛
۲. تقویت توانایی پاسخدهی هماهنگ و مشترک نهادهای اتحادیه اروپا و کشورهای عضو به اخبار جعلی؛
۳. بسیج کردن^۳ بخش خصوصی و شرکت های فناوری اطلاعات برای مقابله با اخبار جعلی؛ و
۴. افزایش آگاهی کاربران درباره‌ی اخبار جعلی و ارتقای میزان تاب‌آوری اجتماعی نسبت به آن.

کمیسیون اروپا و نماینده عالی آن، این اقدامات را با همکاری نزدیک کشورهای عضو و پارلمان اروپا اجرا می‌کنند. این اقدامات با ترکیب یک رویکرد کمی و کیفی در شناسایی روندهای نوظهور اخبار جعلی در سطح

1. Retrieved 8 April 2021, from <https://www.ecsite.eu/sites/default/files/amulti-dimension alapproachtodisinformation-reportoftheindependenthighlevelgrouponfakenewsandonlinedisinformation.pdf>
 2. Action Plan against Disinformation
 3. Mobilizing

اروپا، پوشش جغرافیایی و زبانی گسترده‌تری از نظارت بر رسانه را فراهم می‌کند و در کنار آن از ظرفیت نظرات کارشناسان اخبار جعلی و تحلیل سامانمند داده‌ها نیز استفاده می‌شود. اتحادیه اروپا در پیشنهادهای خود برای برنامه افق اروپا^۱ در سال‌های ۲۰۲۱-۲۰۲۷ بودجه جداگانه‌ای را برای توسعه ابزارهای جدید جهت مبارزه با اخبار جعلی آنلاین توسط برنامه اقدام در نظر گرفته است. این بودجه به برنامه‌های مطالعاتی جهت درک بهتر تأثیر استانداردهای روزنامه‌نگاری و محتوای تولیدشده توسط کاربر بر اخبار جعلی، پشتیبانی از برنامه‌ها و خدمات نسل بعدی اینترنت و رسانه‌های اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی نوظهور دارد. تا به اینجای کار نزدیک به ۴۰ میلیون یورو در پروژه‌های اتحادیه اروپا در این بخش سرمایه‌گذاری شده است. یکی از اقدامات مهم این برنامه طراحی سیستم هشدار سریع^۲ است. با توجه به پیوند کشورهای عضو اتحادیه و اثرگذاری شرایط کشورها بر همدیگر، اتحادیه اروپا کشورهای عضو را ملزم به همکاری نزدیک‌تر با یکدیگر کرده است تا از این طریق کشورها بتوانند در مقابله با تهدیدها کمک کنند. سیستم هشدار سریع به همین منظور بر روی یک پلتفرم دیجیتالی امن ایجادشده است و به‌وسیله آن کشورهای عضو می‌توانند اطلاعات مربوط به کمپین‌های اخبار جعلی که در جریان است را با همدیگر به اشتراک گذاشته و پاسخ‌دهی به آن‌ها هماهنگ کنند. سیستم هشدار سریع از داده‌های منبع باز و اطلاعات طبقه‌بندی نشده تغذیه می‌شود و منحصراً بر تلاش‌های هماهنگ بازیگران خارجی برای اثرگذاری بر افکار عمومی کاربران اروپایی متمرکز است. با توجه به راه‌اندازی این سیستم در سال ۲۰۱۹،

1. Horizon Europe programme-(2021-2027)
2. Rapid Alert System

هر کشور عضو موظف است یک نقطه تماس را تعیین کند که در موقعیت مناسب و بخش‌های ارتباطات استراتژیک سرزمینش واقع شده است. از دیگر پروژه‌های مهم برنامه اقدام، ایجاد یک شبکه‌ی به‌هم‌پیوسته از مؤسسات حقیقت‌سنج اروپایی^۱ و افزایش سطح همکاری میان آن‌ها است. جامعه حقیقت‌سنج‌های اروپایی، پیش‌نیازهای عضویت مؤسسات در این شبکه را تعیین می‌کند. بودجه اولیه فراهم کردن زیرساخت‌های این شبکه نزدیک به سه میلیون یورو است که در قالب تسهیلات اتصال اروپا^۲ تأمین می‌شود. اتحادیه اروپا، به‌منظور افزایش همکاری میان مؤسسات حقیقت‌سنج و جامعه دانشگاهی متخصص در حوزه اخبار جعلی، داده‌های فرامرزی، ابزار تجزیه و تحلیل و اجازه دسترسی به داده‌های سراسر اتحادیه اروپا را به شبکه حقیقت‌سنج برنامه اقدام می‌دهد.^۳

۴-۱-۳- پروژه اتحادیه اروپا علیه اخبار جعلی^۴

اتحادیه اروپا علیه اخبار جعلی برجسته‌ترین پروژه سرویس اقدام خارجی اروپا^۵ است که در سال ۲۰۱۵ به‌منظور رسیدگی و پاسخگویی بهتر به فعالیت‌های اطلاعاتی روسیه در شرق اروپا تأسیس شد. هدف اصلی این پروژه افزایش آگاهی عمومی مردم و کمک به کاربران اروپایی برای افزایش تاب‌آوری در مقابل عملیات سازمان‌یافته انتشار اخبار جعلی است که با استفاده از تجزیه و تحلیل داده‌ها و نظارت بر رسانه‌های پانزده زبان مختلف، اخبار جعلی که میان کاربران اروپایی منتشر می‌شود را شناسایی، جمع‌آوری و اطلاع‌رسانی می‌کند. از سال ۲۰۱۹، این پروژه توانایی خود را در حوزه بالکان غربی و همسایگان جنوبی

1. The fact-checking community
2. The Connecting Europe Facility (CEF)
3. Action Plan against Disinformation. (2021). Retrieved 13 April 2021, from https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/54866/action-plan-against-disinformation_en
4. EUvsDisinfo
5. European External Action Service

اروپا افزایش داده است. اخبار جعلی شناسایی شده در پایگاه‌های داده‌ی این پروژه جمع‌آوری می‌شود که در حال حاضر شامل بیش از ۵۶۰۰ نمونه اخبار جعلی است. این پایگاه داده هر هفته به همراه یک گردش کار به‌روز می‌شود. علاوه بر این پایگاه داده، به‌طور منظم مقالات و تجزیه و تحلیل‌های مربوط به تحولات حوزه اخبار جعلی توسط این پروژه منتشر شده. پروژه اتحادیه اروپا به‌تازگی بخش جدیدی تحت عنوان دخالت در انتخابات به‌وسیله اخبار جعلی را به مجموعه خود اضافه کرده است. میزهای مختلف مطالعاتی این پروژه به‌شدت در اتحادیه اروپا فعال است. نهادهای سازمانی اتحادیه اروپا، دولت‌های عضو، روزنامه‌نگاران و سازمان‌های جامعه مدنی تحت آموزش این پروژه قرار دارند. گزارش‌های نهایی و بولتن‌های منتشرشده از سوی این میزهای مطالعاتی منبع مهمی برای رهبران سیاسی، محققان، اتاق‌های فکر و روزنامه‌نگاران اروپایی است.^۱

۴-۱-۴- آیین‌نامه اجرایی اتحادیه اروپا در خصوص اخبار جعلی^۲

کمیسیون اروپا در سال ۲۰۱۸، آیین‌نامه اجرایی در خصوص اخبار جعلی را برای شبکه‌های اجتماعی تنظیم کرد. این آیین‌نامه توسط شرکت‌های بزرگی همچون فیس‌بوک، گوگل، توئیتر و موزیلا امضا شده است. هدف از آن شناسایی اقداماتی است که رسانه‌های اجتماعی و شرکت‌های فناوری می‌توانند برای رفع چالش‌های اخبار جعلی انجام دهند. این اولین بار در جهان بود که این شرکت‌ها به شکل داوطلبانه و خودتنظیمی چنین سندی را برای مبارزه با اخبار

1. EU vs DISINFORMATION - EU vs DISINFORMATION. (2021). Retrieved 13 April 2021, from <https://euvsdisinfo.eu/>

2. the EU Code of Practice on Disinfo

جعلی به امضا رساندند. امضاکنندگان این آیین‌نامه توافق می‌کنند که در راستای عمل به مواد آن گزارش‌هایی را به شکل منظم به کمیسیون ارائه دهند. این آیین به شکل خاص بر تبلیغات انتخاباتی، تأثیر اخبار جعلی بر انتخابات و نقش پلتفرم‌ها در این باره تأکید می‌کند. با توجه به اینکه تدوین آن نیز پیش از انتخابات سال ۲۰۱۹ پارلمان اروپا صورت گرفت، سطح نگرانی‌های کمیسیون درباره تأثیر اخبار جعلی منتشرشده در شبکه‌های اجتماعی و تبلیغات هدفمند در متن آن قابل مشاهده است.^۱ سیستم‌عامل‌ها و شبکه‌های اجتماعی هر کدام به شکل خاصی به این آیین‌نامه واکنش نشان دادند. به‌عنوان مثال، گوگل سیاست‌های خود را درباره تبلیغات سیاسی تغییر داد و اکنون سیاست‌های مجزایی را در اتحادیه اروپا اعمال می‌کند. بر این اساس، تبلیغات انتخاباتی در اتحادیه اروپا فقط در صورت تأیید تبلیغ توسط گوگل قابل ارائه است.^۲ توییت‌ر نیز برنامه‌های خاصی را در خصوص تبلیغات سیاسی در اتحادیه اروپا تنظیم کرد. کشورهایی که در آن تبلیغات سیاسی در دوران انتخابات پارلمان اروپا مجاز نیستند را مشخص کرد. برای انجام تبلیغات و راه‌اندازی کمپین‌ها اخذ مجوز از سوی توییت‌ر را الزامی کرد و شرایط تبلیغات از سوی طرفداران را نیز مشخص کرد. محدودیت‌هایی نیز در خصوص ابزارهای تبلیغاتی در این پلتفرم اعمال شد. به‌عنوان مثال برای انجام تبلیغات صرفاً امکان استفاده از تبلیغات ویدیویی و توییت‌های تبلیغاتی وجود داشت و کمپین‌های اجازه استفاده از دیگر امکانات توییت‌ر را نداشتند.^۳

1. Code of Practice on Disinformation. (2021). Retrieved 13 April 2021, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>

2. Political content - Advertising Policies Help. (2021). Retrieved 14 April 2021, from <https://support.google.com/adspolicy/answer/6014595?hl=en#zippy=%2Celection-ads-in-european-union%2Cadvertiser-verification-requirement-for-election-ads-in-the-european-union%2Ctroublesooter>

3. Last intermediate results of the EU Code of Practice against disinformation. (2021). Retrieved 14 April 2021, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/last-intermediate-results-eu-code-practice-against-disinformation>

۴-۲- سازمان پیمان آتلانتیک شمالی^۱

در پی افزایش تنش میان اعضای ناتو و کشور روسیه، در سال ۲۰۱۴ مایکل ویس^۲ نویسنده برجسته فارن پالیسی^۳ و پیترو پومرانتسف^۴ متخصص حوزه پروپاگاندا گزارش^۵ بسیار مهمی تهیه کردند که در تعیین مسیر آینده این سازمان در جنگ اطلاعات و مبارزه با اخبار جعلی بسیار اثرگذار بود. این گزارش به یک موضوع بسیار مهم اشاره می‌کند؛ حقیقت دیگر اهمیتی ندارد و هدف اصلی تحریف عامدانه حقیقت و ایجاد اغتشاش است. این گزارش به سرعت مورد توجه مقرر اصلی ناتو در بروکسل^۶ قرار گرفت. ناتو نویسندگان کتاب را به نشست سالانه دیپلماسی عمومی خود دعوت کرد و یک پانل تخصصی نشست را به پروپاگاندا و اخبار جعلی اختصاص داد. دیری نپایید که انتشار اخبار جعلی و قلب واقعیت به شکل سازمان یافته در شبکه‌های اجتماعی تمام جهان را درگیر خود کرد.

سازمان‌های نظامی مانند ناتو، به شکل فزاینده‌ای در معرض اخبار جعلی قرار دارند. ناتو یک سازمان سیاسی- نظامی متشکل از ۳۰ کشور است. ینس استولتنبرگ^۷ دبیر کل ناتو، در خصوص اخبار جعلی سخنان قابل تأملی بیان می‌کند. او با مرور پیشینه درگیری‌های ناتو با اخبار جعلی در طول دوران جنگ سرد و کمپین‌های اخبار جعلی اسلوبودان میلوشویچ^۸ دیکتاتور صربستان، یکی از سخت‌ترین تجربیات موج اخبار جعلی علیه ناتو را از سوی طالبان می‌داند. باین وجود، او

1. North Atlantic Treaty Organization

2. Michael Weiss

- از آثار معروف او می‌توان به کتاب مطرح معروف داعش: گزارشی از درون ارتش وحشت (ISIS: Inside the Army of Terror) اشاره کرد.

3. Foreign Policy

4. Peter Pomerantsev

- از برجسته‌ترین آثار او در حوزه جنگ اطلاعات و پروپاگاندا می‌توان به کتاب‌های (Nothing Is True and Everything Is Possible: The Surreal Heart of the New Russia) و (This Is Not Propaganda: Adventures in the War) اشاره کرد.

5. "The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture, and Money."

6. Brussels

7. Jens Stoltenberg

8. Slobodan Milošević

معتقد است که با ظهور شبکه‌های اجتماعی فرایند اخبار جعلی و مقابله با آن بسیار پیچیده‌تر شده است. در جهانی که دستور کار اخبار با ۲۸۰ کارا کتر تعریف می‌شود اطمینان از اینکه اطلاعات عمومی و شنیده‌ها مبتنی بر حقایق تائید شده هستند بسیار دشوار است. شاید نگران‌کننده‌ترین جنبه این واقعیت جدید که صاحب‌نظران آن را دنیای پس از حقیقت^۱ نامیده‌اند این است که مردم دیگر حتی به حقیقت اهمیت نمی‌دهند.

اخبار جعلی درباره ناتو قابلیت وقوع فجایع بزرگی در مقیاس منطقه‌ای دارد و حتی می‌تواند منجر به جنگ شود. از جمله نمونه‌های اخیر، خبر جعلی ورود هزاران تانک ناتو به جبهه‌های شرق و پرواز جنگنده‌ها بر فراز ناوهای روسیه بود. همین خبر کوتاه منجر به برگزاری جلسه اضطراری از سوی ستاد فرماندهی ناتو و متحدان آمریکایی و کانادایی برای بررسی صحت موضوع شد. علی‌رغم آنکه به سرعت جعلی بودن خبر مشخص شد، دفتر مطبوعاتی ناتو^۲ متحمل زحمت فراوانی برای تکذیب و حذف این خبر از سوی خبرگزاری‌ها شد.

برای پیش‌گیری از این قبیل اتفاقات، ناتو رویکرد دوجانبه‌ای اتخاذ کرده است. در دستور کار دفتر مطبوعاتی ناتو ایجاد تعادل بین ابزارهای سنتی از جمله فراهمایی‌های مطبوعاتی و مصاحبه‌های تلویزیونی و حضور فعال در رسانه‌های اجتماعی خصوصاً با تمرکز بر تویتر قرار دارد. در این خصوص دبیر کل ناتو معتقد است اگر می‌خواهیم مردم حرف‌های ما را بشنوند و باور کنند، ابتدا باید اعتماد آن‌ها را جلب کنیم. کسانی که به ما اعتماد می‌کنند، در مورد اخبار

1. post-truth world
2. NATO's press office

جعلی و فضای جنگ اطلاعاتی حاکم بر توییت‌ها بیشتر خواهند داشت. برای یافتن حقیقت آن‌ها با ما تماس برقرار می‌کنند و ما زیرساخت‌های پاسخ‌گویی را فراهم کرده‌ایم.^۱ همچنین سازمان ناتو به‌منظور اقدامات مؤثرتر علیه اخبار جعلی مراکز تخصصی متنوعی نیز ایجاد کرده است که در ادامه مورد اشاره قرار می‌گیرد.

۴-۲-۱- مرکز مطالعات اخبار دروغین^۲

مرکز مطالعات اخبار دروغین (CDS) وابسته به شاخه کانادایی^۳ ناتو است که در سال ۲۰۱۹ تأسیس شده است. هدف اصلی این مرکز تسهیل تعامل میان جامعه علمی، دولت و مردم در خصوص اخبار جعلی یا دروغین است. این مرکز با دو هدف اصلی ایجاد شده است. هدف نخست، فراهم ساختن بستری برای دانشمندان در سراسر جهان است تا به‌وسیله آن تحقیقات و مطالعات مربوط به اخبار جعلی را به اشتراک بگذارند. هدف دوم کمک به انتشار دستاوردهای علمی در زمینه اخبار جعلی است به روشی که برای مردم عادی در دسترس و جذاب باشد. (CDS) با درگیر کردن مستقیم مردم و کمک به پر کردن شکاف میان تحقیقات دانشگاهی و ادراکات اجتماعی، قصد دارد توانایی مردم در مواجهه با اخبار جعلی از طریق فناوری‌های دیجیتال را بهبود ببخشد. افزایش تاب‌آوری مردم نسبت به اطلاعات گمراه‌کننده، تئوری‌های توطئه و اخبار جعلی در دستور کار (CDS) قرار دارد.^۴

1. NATO in an Era of Fake News and Disinformation. (2017). Retrieved 8 April 2021, from <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/nato-era-fake-news-and-disinformation>

2. CENTRE FOR DISINFORMATION STUDIES

۳. دو کشور در آمریکای شمالی (کانادا و ایالات متحده آمریکا) نیز عضو سازمان ناتو هستند.

4. Centre for Disinformation Studies – NAOC. (2021). Retrieved 8 April 2021, from <https://natoassociation.ca/category/programs/centre-for-disinformation-studies/>

۴-۲-۲- مرکز عالی ارتباطات استراتژیک ناتو^۱

مرکز عالی ارتباطات استراتژیک ناتو در سال ۲۰۱۴ در ریگا، پایتخت جمهوری لتونی تأسیس شد. این مرکز راهبردی بخشی از مهم‌ترین وظایف ناتو را بر عهده دارد. پیشینه تأسیس چنین مرکزی به اجلاس سال ۲۰۰۹ استراسبورگ^۲ بازمی‌گردد. در این اجلاس که به مناسبت شصتمین سالگرد تأسیس ناتو برگزار شد، به تأسیس مجموعه‌ای برای ایجاد آگاهی، درک و پشتیبانی از تصمیمات و عملیات ناتو توسط رسانه‌های سنتی، شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های مبتنی بر اینترنت تأکید شد. مهم‌ترین وظایف این مرکز عبارت است از: دیپلماسی عمومی، عملیات روان‌شناختی و عملیات اطلاعاتی است.^۳ این مرکز هرچند باهدف یک رویکرد آفندی تأسیس شد و وظایفی مانند پشتیبانی رسانه‌ای و روانی از ناتو و اقلع افکار عمومی را بر عهده گرفت، اما با مرور زمان و گسترش شبکه‌های اجتماعی و قرار گرفتن ناتو در معرض آماج اخبار جعلی، وظیفه‌ی جدیدی تحت عنوان مبارزه با اخبار جعلی برای آن تعریف شد. به همین منظور مرکز عالی ارتباطات استراتژیک به شکل تخصصی اقدام به حقیقت‌سنجی و پاسخ‌دهی به اخبار جعلی می‌کند. این مرکز علاوه بر طراحی الگوهای مبارزه با اخبار جعلی، منابع علمی و شیوه‌های تقابل استراتژیک با پدیده اخبار جعلی در فضای مجازی را نیز در اختیار دولت‌های عضو قرار می‌دهد.

ناتو به دنبال تصمیم‌گیری سران شکورهای عضو در بیانیه اجلاس بروکسل^۴ در سال ۲۰۱۸، به شکل ویژه مأمور مبارزه با اخبار جعلی شد. در این بیانیه آمده است که: ما با چالش‌هایی که ترکیبی از کمپین‌های

1. Communications Centre of Excellence 2. Riga

3. Strasbourg-Kehl Summit

4. StratCom | NATO Strategic Communications Centre of Excellence Riga, Latvia. (2021). Retrieved 8 April 2021, from <https://www.stratcomcoe.org/>

5. Brussels Summit Declaration

اخبار جعلی و فعالیت‌های مخرب سایبری است، رو به هستیم.^۱ در سال ۲۰۱۹ روسای ناتو در بیانیه لندن تأکید کردند که ناتو باید توانایی خود را برای بازدارندگی و دفاع در برابر تاکتیک‌های ترکیبی که به دنبال تضعیف جوامع عضو هستند، تقویت کند.^۲ با توجه به این اعلام وضعیت اضطراری در خصوص مقابله با اخبار جعلی، ناتو با همکاری مرکز عالی ارتباطات یک مدل دومرحله‌ای طراحی کرد که مبتنی بر درک محیط اطلاعاتی و تعامل است. در مرحله درک، محیط اطلاعاتی به‌طور منظم ارزیابی می‌شود تا ناتو بتواند اثربخشی ارتباطات خود را بسنجد. در مرحله تعامل، ناتو ارتباطات استراتژیک خود را به شیوه‌ای تنظیم می‌کند که به شکل موثرتری با اخبار جعلی مبارزه کند.^۳

۴-۳- چین

جمهوری خلق چین با وجود برخورداری از قوانین تنظیم‌گری دقیق در حوزه رسانه و اینترنت با معضل اخبار جعلی روبه‌رو است. پکن برای مدت‌زمانی طولانی با آنچه خود شایعات^۴ می‌نامد، سروکار داشته است. پس از به قدرت رسیدن شی جین‌پینگ^۵ در سال ۲۰۱۳، یک کمپین گسترده برای مبارزه با اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی چین آغاز شد. بسیاری از حساب‌های کاربری که اقدام به ساخت و پخش اخبار جعلی می‌کردند در شبکه‌های اجتماعی چین از دسترس خارج شد، به سایت‌های خبری دستور داده شد اخبار

1. Brussels Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels, 11-12 July 2018. (2021). Retrieved 9 April 2021, from https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm

2. London Declaration. (2021). Retrieved 9 April 2021, from https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm

3. NATO's approach to countering disinformation. (2021). Retrieved 9 April 2021, from <https://www.nato.int/cps/en/natohq/177273.htm>

4. rumors

5. Xi Jinping

جعلی را اصلاح کنند و متهمان نشر اخبار جعلی بازداشت و محاکمه شدند. این کمپین، بخشی از پیکربندی مجدد اینترنت چین، برای ایجاد حکمرانی این کشور بر اینترنت بود. در ابتدای آغاز حکومت پینگ بر چین، سندی از حزب کمونیست به بیرون نشت پیدا کرد که بعدها به سند شماره ۹ معروف شد. این سند، هفت دسته از خطرهای بالقوه ایدئولوژیک برای حکومت چین را مورد شناسایی قرار داده بود و به شکل ویژه با تأکید بر فضای آشفته اینترنت چین، خاطرنشان کرد که فضای مجازی تبدیل به کانالی برای ورود تفکرات غلط به جریان گفتمان اصلی چین شده است. به‌سرعت با پخش شدن این سند، کارزاری به راه افتاد که رسانه‌های مرکزی حزب در طول آن سلسله مقالاتی را منتشر کرده و خواستار هوشیاری ایدئولوژیک در برابر نفوذ و از دست دادن قدرت کنترل اینترنت در چین بودند. یکی از تأثیرگذارترین مقالات در این خصوص توسط رن شیانیانگ^۱ در ژورنال پرچم‌های سرخ نگاشته شد. این مقاله به مانیفست جدید دولت چین در خصوص اداره اینترنت تبدیل شد. در بخشی از این مقاله او با اشاره به ظهور شبکه‌های اجتماعی و افزایش قدرت نفوذ آن‌ها بر جامعه، تأکید می‌کند که اگر فکری به حال سامان دادن به این وضع نشود، به‌زودی ما با پنجره‌های شکسته در اینترنت روبه‌رو خواهیم شد که باعث ایجاد و تشدید بی‌نظمی در افکار عمومی آنلاین خواهد شد. او به حزب توصیه می‌کند که جرئت تقابل جسورانه با رسانه‌های قدرتمند، وبسایت‌های معروف، وبلاگ نویسان و شبکه‌های اجتماعی را به‌منظور مدیریت کردن آن‌ها داشته باشد. به کسانی که باید هشدار داده شود، هشدار بدهید و

1. Ren Xianliang

آن‌هایی که باید بسته شوند را ببندید.^۱

قانون‌گذاری و سیاست‌گذاری‌های جدید از همان دوران آغاز شد. در نوامبر ۲۰۱۶ اولین قانون امنیت سایبری چین تصویب شد. بر اساس ماده ۱۲ این قانون کاربران شبکه‌های اجتماعی در صورت انتشار اخبار جعلی به‌منظور اخلال در نظم اجتماعی و اقتصادی مجازات می‌شوند. کاربر نباید از اینترنت برای انجام فعالیت‌هایی که امنیت ملی، عزت ملی و منافع ملی را به خطر می‌اندازد استفاده کند. هرگونه استفاده از اینترنت به‌منظور تحریک مردم به براندازی حکومت، تجزیه‌طلبی و لطمه به وحدت ملی مستوجب مجازات است.^۲ بر اساس ماده ۴۷ همین قانون، اپراتورها موظف هستند اطلاعاتی را که بر اساس قانون انتشار یا انتقالش جرم محسوب می‌شود، بلافاصله حذف کرده و جلوی انتشار آن را بگیرند، سوابق مربوطه را ذخیره و به‌سرعت به ادارات ذی‌صلاح گزارش بدهند. انتشار یا انتقال اطلاعات ممنوعه که در قانون امنیت سایبری یا دیگر قوانین و مقررات ذکر شده است، مجازات معینی داشته و بر اساس پیامدهای ایجادشده منجر به مسئولیت مدنی، مجازات اداری و کیفری می‌شود.

در سال ۲۰۱۵، اصلاحاتی بر قانون کیفری چین اعمال شد. در این اصلاحیه، جرم انتشار خبر جعلی که به‌طور جدی نظم عمومی را بر هم می‌زند، از طریق شبکه اطلاعاتی یا سایر رسانه‌ها مورد جرم‌انگاری قرار گرفت. بر این اساس، منتشرکننده اخبار جعلی ممکن است تا هفت سال محکوم به حبس شود. ماده ۲۹۱ اصلاحیه نهم قانون کیفری بیان می‌کند که ساخت هرگونه خبر جعلی در خصوص وقوع اتفاقات خطرناک، ظهور اپیدمی و یا هشدارهای امنیتی

1. Rogier Creemers (2017) Cyber China: Upgrading Propaganda, Public Opinion Work and Social Management for the Twenty-First Century, *Journal of Contemporary China*, 26:103, 85-100, DOI: <https://doi.org/10.1080/10670564.2016.1206281>

2. Translation: Cybersecurity Law of the People's Republic of China (Effective June 1, 2017). (2021). Retrieved 13 April 2021, from <https://www.newamerica.org/cybersecurity-initiative/digichina/blog/translation-cybersecurity-law-peoples-republic-china/>

با علم به جعلی بودن خبر، در صورتی که به نظم عمومی ضربه وارد کند در موارد شدید بین سه تا هفت سال مجازات حبس دارد.^۱

شبکه‌های اجتماعی برای فعالیت در چین نیازمند اخذ مجوز هستند. بر اساس آیین‌نامه‌ای که در این خصوص به تصویب رسیده است،^۲ هر سرویس ارائه اطلاعات به کاربران از طریق اینترنت مشمول این مقررات است و مشارکت در خدمات اطلاع‌رسانی اینترنتی بدون اخذ مجوزهای مربوطه ممنوع می‌باشد. این آیین‌نامه، تعهدات ارائه‌دهندگان خدمات اینترنتی را برای همکاری با مقامات دولتی نیز تعیین کرده است. به‌عنوان مثال، ارائه‌دهندگان خدمات باید کلیه اطلاعات منتشرشده و زمان انتشار، اطلاعات کاربران و مشخصات حساب کاربری آن‌ها، آدرس دامنه و مدت‌زمان آنلاین بودن کاربر را ثبت کنند. این سوابق باید به مدت شصت روز نگهداری و در صورت درخواست مقامات ذی‌صلاح دولتی به آن‌ها ارائه شود.^۳

دولت چین به‌منظور شناسایی سریع شایعه‌پراکنان و ایجاد بازدارندگی در خصوص ساخت و انتشار اخبار جعلی، کاربران اینترنت را ملزم به ثبت دقیق مشخصات در زمان ساخت حساب کاربری در پلتفرم‌ها کرده است. بر اساس مواد ۲۴ و ۶۱ قانون امنیت سایبری که پیش‌تر مورد اشاره قرار گرفت، ارائه‌دهندگان خدمات نیز در صورتی که هویت کاربر را به شکل دقیق مورد شناسایی قرار ندهند، مورد مجازات قرار خواهند گرفت. همچنین پلتفرم‌ها از ارائه خدمات به کاربری که به شکل دقیق فرایند احراز هویت او صورت نگرفته است،

1. People's Republic of China Criminal Law Amendment (9). (2015). Retrieved 13 April 2021, from <https://www.chinalawtranslate.com/en/%E4%B8%AD%E5%8D%8E%E4%BA%BA%E6%B0%91%E5%85%B1%E5%92%8C%E5%9B%BD%E5%88%91%E6%B3%95%E4%BF%AE%E6%AD%A3%E6%A1%88%EF%BC%88%E4%B9%9D%E6%BC%89/>

2. Administrative Measures on Internet Information Services

3. Administrative Measures on Internet Information Services - China.org.cn. (2021). Retrieved 13 April 2021, from http://www.china.org.cn/business/2010-01/20/content_19274704_3.htm

منع شده‌اند.^۱ در صورت کوتاهی ارائه‌دهندگان خدمات در عمل به این وظیفه، فعالیت آن‌ها ممکن است به حالت تعلیق درآید، مجوز فعالیت آن‌ها لغو شود یا جریمه نقدی از ۵۰,۰۰۰ تا ۵۰۰,۰۰۰ یوان (حدود ۷,۵۰۰ تا ۷۵,۰۰۰ \$ ایالات متحده) برای آن‌ها تعیین شود. یکی دیگر از اقدامات قابل توجه دولت در مبارزه با اخبار جعلی، راه‌اندازی پلتفرم Piyao به معنی رد شایعات است. این پلتفرم به کاربران اجازه می‌دهد اخبار جعلی را گزارش کنند. این پلتفرم اخبار واقعی را پخش کرده و گزارش‌های خبری مستند را از رسانه‌های دولتی، روزنامه‌های محلی و سازمان‌های مختلف دولتی تهیه می‌کند. این پلتفرم در طی یک ماه توانسته نزدیک به هفت میلیون گزارش اخبار جعلی را دریافت کند. این پلتفرم بیش از ۴۰ سیستم محلی را برای رد اخبار جعلی در خود ادغام کرده است و در شبکه‌های اجتماعی مطرح نیز دارای حساب کاربری برای اطلاع‌رسانی است. این پلتفرم تحت هدایت مهم‌ترین مراکز دولتی چین، خصوصاً مدرسه مرکزی حزب کمونیست که وظیفه تربیت نیروهای آینده و کادر سازی برای حزب را بر عهده دارد، قرار دارد.^۲

۴-۴- فدراسیون روسیه

دولت روسیه امنیت اطلاعات را بخش جدایی‌ناپذیر امنیت ملی خود می‌داند. دو سند اصلی، با عناوین دکترین امنیت اطلاعات^۳ و استراتژی توسعه جامعه اطلاعاتی فدراسیون روسیه^۴ اولویت‌های امنیت اطلاعاتی این کشور را تعیین و تهدیدات عمده و راه‌های مقابله با آن

1. Cybersecurity Law of the People's Republic of China, art. 24 and art. 61.

2. Staff, R. (2021). China launches platform to stamp out 'online rumors'. Retrieved 13 April 2021, from https://www.reuters.com/article/us-china-internet/china-launches-platform-to-stamp-out-online-rumors-idUSKCN1LF0HL?utm_source=Pew+Research+Center&utm_campaign=97c404e86d-EMAIL_CAMPAIGN_2018_08_30_01_19&utm_medium=email&utm_term=0_3e953b9b70-97c404e86d-399354537

3. the Information Security Doctrine

4. the Development of an Information Society in the Russian Federation

را شناسایی می‌کنند. دولت این کشور همچنین در حال تهیه یک فهرست از سایت‌های ناشر اخبار جعلی به همراه اطلاعات نویسندگان آن‌ها برای قرارگیری در دسترس عموم است.^۱ همچنین قانون‌گذاران روسی در حال بررسی امکان ایجاد سامانه‌هایی برای تجمیع اخبار باهدف کنترل اخبار جعلی هستند. جامعه مدنی این کشور نسبت به تصویب قوانین ضد اخبار جعلی همواره انتقاد می‌کنند و این قوانین را بیش‌ازحد محدودکننده و استبدادی می‌نامند. اینترنت و شبکه‌های اجتماعی در روسیه از ضریب نفوذ بالایی برخوردار هستند. در طول دهه گذشته تعداد کاربران رشد چشم‌گیری را تجربه کرده است و بنا بر آخرین آمارها تا سال ۲۰۲۰، ۱۲۰ میلیون نفر از جمعیت این کشور کاربر اینترنت هستند.^۲ یوتیوب و شبکه اجتماعی بومی ف-کنتاکت^۳ محبوب‌ترین پلتفرم‌های جامعه کاربری روسیه هستند.^۴ این شبکه اجتماعی از ضریب نفوذ ۷۸ درصدی میان کاربران روسی برخوردار است.^۵ دولت روسیه همواره خود در معرض اتهامات پخش اخبار جعلی علیه دشمنان خود در سراسر جهان قرار داشته است، بااین‌وجود مجلس این کشور لایحه قانون ضد اخبار جعلی را در سال ۲۰۱۹ به تصویب رساند تا روسیه خود قربانی تأثیرات اخبار جعلی سازمان‌دهی شده از سوی دشمنان خارجی و مخالفان داخلی نشود. قانون جدید، پخش هرگونه خبر جعلی که زندگی و سلامت عمومی را به خطر بی‌اندازد، امنیت عمومی و نظم جامعه را مختل کند و یا مانع عملکرد

1. Times, T. (2019). Russia to Set Up 'Fake News Database' - The Moscow Times. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.themoscowtimes.com/2019/05/16/russia-to-set-up-fake-news-database-a65613>

2. Digital 2020: The Russian Federation — DataReportal – Global Digital Insights. (2020). Retrieved 10 April 2021, from <https://datareportal.com/reports/digital-2020-russian-federation#:~:text=There%20were%20118.0%20million%20internet,at%2081%25%20in%20January%202020.>

3. VK (short for its original name VKontakte)

4. Top Ranking Websites in Russian Federation | Similarweb. (2021). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.similarweb.com/top-websites/russian-federation/>

5. Russia: most-used social media platforms 2020 | Statista. (2021). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.statista.com/statistics/867549/top-active-social-media-platforms-in-russia/>

زیرساخت‌های اجتماعی نظیر ارتباطات، حمل‌ونقل و بانکداری شود را جرم شناخته و برای آن مجازات در نظر گرفته است. مجازات نقدی برای انتشار آنلاین اخبار جعلی از ۳۰۰۰۰ روبل (۴۵۴ دلار) تا ۱ میلیون روبل (۱۵۱۰۰ دلار) متغیر است. این قانون صرفاً برای تنظیم‌گری رسانه‌های خبری آنلاین به تصویب رسیده است و رسانه‌های سنتی از جمله روزنامه و شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی از آن معاف هستند.^۱ بر اساس این قانون و قانون مجازات کسانی که به مقامات و نمادهای روسیه توهین می‌کنند^۲، چنانچه اخبار جعلی یا پست‌های حاوی توهین بلافاصله و به‌صورت داوطلبانه از رسانه‌های خبری آنلاین حذف نشوند، سرویس خدمات فدرال نظارت بر ارتباطات، فناوری اطلاعات و رسانه‌های جمعی^۳ که به‌اختصار روسکماندزور^۴ نامیده می‌شود می‌تواند رأساً نسبت به مسدودسازی رسانه اقدام کند.^۵ از نظر قانون مقابله با اخبار جعلی روسیه، پلتفرم‌ها نیز در خصوص اخبار جعلی که توسط کاربران منتشر می‌شود دارای مسئولیت هستند. همچنین وب سایت‌هایی که دارای قابلیت ثبت نظرات هستند و روزانه بیش از ۱۰۰ هزار بازدیدکننده دارند موظفاند ظرف ۲۴ ساعت نظراتی که حاوی اطلاعات غلط هستند را حذف کنند؛ در غیر این صورت جریمه خواهند شد.^۶ یکی دیگر از اقدامات مهم و قابل توجه روسیه در زمینه مقابله با اخبار جعلی، ایجاد یک پیمان‌نامه امنیت سایبری با کشور اسپانیا

1. Times, T (2019). Russia Passes Legislation Banning 'Disrespect' of Authorities and 'Fake News' - The Moscow Times. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.themoscowtimes.com/2019/03/07/russia-passes-legislation-banning-disrespect-of-authorities-and-fake-news-a64742>

2. penalizing those who insult authorities

3. Federal Service for Supervision of Communications, Information Technology and Mass Media

۴. این سرویس فدرال در فدراسیون روسیه مسئول سانسور در حوزه رسانه و ارتباطات است.

5. (2021). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.usatoday.com/story/news/world/2019/03/07/russian-lawmakers-pass-bill-punish-online-sites-fake-news/3090429002/>

6. Russia, Accused of Faking News, Unfurls Its Own 'Fake News' Bill (Published 2018). (2018). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.nytimes.com/2018/07/22/world/europe/russia-fake-news-law.html>

است. این پیمان‌نامه به‌منظور جلوگیری از تأثیر اطلاعات غلط بر روابط دیپلماتیک بین دو کشور تنظیم‌شده است. دلیل انجام چنین اقدامی از سوی روسیه، متهم شدن این کشور از سوی دولت اسپانیا به دخالت و انتشار اخبار جعلی درباره همه‌پرسی کاتالان^۱ بود. سرگئی لاوروف^۲ وزیر امور خارجه روسیه پس از مذاکرات دو جانبه در مادرید با پذیرش زیاده‌روی برخی از خبرگزاری‌های روسی، اعلام کرد که شرکای اسپانیایی‌ها به ایده ایجاد یک کارگروه همکاری در زمینه تأمین امنیت سایبری علاقه‌مند هستند. بول^۳ همتای اسپانیایی او نیز اعلام کرد که به‌منظور جلوگیری از ایجاد اصطکاک ما میزان مشکل را سنجیده و این پیمان را منعقد کردیم.^۴

۴-۵- کانادا

در ژانویه سال ۲۰۱۹ دولت کانادا، پیش از برگزاری انتخابات مجموعه‌ای از برنامه‌های متفاوت را جهت مقابله با اخبار جعلی طراحی کرد. در نظام حقوقی این کشور عنوان قانونی مجزایی صراحتاً راجع به اخبار جعلی به تصویب نرسیده است. ماده ۱۸۱ قانون کیفری کانادا^۵ برای انتشار اخبار جعلی که منجر به آسیب به منافع عمومی شود تا دو سال حبس در نظر گرفته بود؛ این ماده نیز در سال ۲۰۱۹ بنا بر اصلاحاتی که در قانون کیفری کانادا صورت گرفت لغو شد.^۶ یکی از نقاط عطف تغییر رویه کشور کانادا در خصوص اخبار جعلی

1. Catalan referendum
2. Sergey Lavrov
3. Josep Borrell
4. Times, T. (2018). Russia and Spain Agree to Cooperate on Cyber Security, Fight Fake News. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.themoscowtimes.com/2018/11/07/russia-and-spain-agree-to-cooperate-on-cyber-security-fight-fake-news-a63417>
5. Canada's Criminal Code
6. ARCHIVED - Criminal Code. (2021). Retrieved 11 April 2021, from <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/section-181-20030101.html>
7. Criminal Code. (2021). Retrieved 11 April 2021, from <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-41.html#h-118691>

مربوط به گزارش تشکیلات امنیت ارتباطات^۱ در اواخر ماه مارس ۲۰۱۹ است. در این گزارش بیان شده که به احتمال زیاد رأی‌دهندگان کانادایی با موجی از دخالت‌های سایبری خارجی در انتخابات فدرال سال ۲۰۱۹ باهدف تغییر عقیده و نظر مواجه خواهند شد. با ایجاد این ذهنیت در مقامات کانادایی، دولت اقداماتی را به منظور حفاظت از فرایند دموکراسی آغاز کرد. این اقدامات به شکل ویژه شبکه‌های اجتماعی را مورد هدف قرارداد و ضمن درخواست از پلتفرم‌ها به منظور همکاری با دولت، سطح بالاتری از مسئولیت‌پذیری را برای مدیران شبکه‌های اجتماعی مقرر کرد.^۲

نوسازی قانون انتخابات اولین گام در راستای برنامه‌های جدید مقابله با اخبار جعلی در کانادا بود. هیئت دولت در اعلامیه‌ای بیان کرد که این اقدام بخشی از یک برنامه جامع برای حفاظت از اعتماد مردم کانادا به روند دموکراتیک کشور و افزایش مشارکت مردم در فعالیت‌های دموکراتیک است.^۳ از جمله تغییرات مهم نوسازی قانون انتخابات می‌توان به ماده ۹۱ این قانون اشاره کرد. در این ماده قانون‌گذار اظهارات دروغین و پخش اخبار جعلی در مورد یک نامزد انتخاباتی را به‌منظور اثرگذاری بر نتیجه انتخابات جرم دانست. ماده ۹۲ نیز انتشار خبر جعلی انصراف نامزد از انتخابات را مورد جرم‌انگاری قرارداد.^۴ در مرحله بعد، نخست‌وزیر کانادا جاستین ترودو^۵ اعلام کرد که این کشور به اجلاس کریستچرچ^۶ خواهد پیوست. کریستچرچ

1. the Communications Security Establishment

2. Canadian Centre for Cyber Security. (2021). Retrieved 11 April 2021, from <https://cybergc.ca/en/guidance/executive-summary-1>

3. Institutions, D. (2018). Government of Canada passes Elections Modernization Act - Canada.ca. Retrieved 11 April 2021, from <https://www.canada.ca/en/democratic-institutions/news/2018/12/government-of-canada-passes-elections-modernization-act.html>

4. Government Bill (House of Commons) C-76 (42-1) - Royal Assent - Elections Modernization Act - Parliament of Canada. (2021). Retrieved 11 April 2021, from <https://parl.ca/DocumentViewer/en/42-1/bill/C-76/royal-assent>

5. Justin Trudeau

6. Christchurch Call to Action Summit

یک اجلاس سیاسی به ابتکار نخست‌وزیر نیوزلند، جاسیندا آردرن^۱ و رئیس‌جمهور فرانسه امانوئل ماکرون^۲ است که دو ماه پس از حادثه تروریستی کشتار مسلمانان در مساجد نیوزلند آغاز برگزار شد. این اجلاس باهدف گرد هم آوردن کشورها و شرکت‌های فناوری به‌منظور ایجاد تلاشی همه‌جانبه برای پایان دادن به استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای اهداف تروریستی و افراط‌گرایی برگزار شد. توافق‌نامه این اجلاس برای دولت‌ها و ارائه‌دهندگان خدمات آنلاین تعهداتی ایجاد می‌کند.^۳ ترودو اعلام کرد که شبکه‌های اجتماعی باید به شیوه‌ای مؤثر برای مقابله با اخبار جعلی اقدام کنند و اگر چنین عمل نکنند، ما آن را مورد بازخواست قرار خواهیم داد و عواقب مالی شدیدی در انتظار آن‌ها خواهد بود.^۴

در مرحله بعد، وزیر نوآوری، علم و توسعه اقتصادی^۵ کانادا از منشور دیجیتالی^۶ این کشور رونمایی کرد. این منشور در ده اصل فضای مجازی ایمن را بر اساس دغدغه‌های منعکس‌شده از سوی کاربران کانادایی تعریف می‌کند. اصل دوم منشور به ایمنی فضای مجازی اشاره کرده و تصریح می‌کند کاربران کانادایی باید به‌صورت آنلاین احساس امنیت کنند. هشتمین اصل منشور به اخبار جعلی و تأثیر آن بر انتخابات می‌پردازد. این اصل با تأکید بر احترام دولت کانادا بر آزادی بیان، به تعهد دولت بر محافظت از سلامت انتخابات و نهاد های دموکراتیک در مقابل تهدیدات و اخبار جعلی اشاره می‌کند. بر اساس اصل دهم، مجازات معینی برای نقض قوانین و مقرراتی که

1. Jacinda Ardern

2. Emmanuel Macron

3. DocumentCloud. (2021). Retrieved 11 April 2021, from <https://www.documentcloud.org/documents/6004545-Christchurch-Call.html>

4. Trudeau warns of 'meaningful financial consequences' for social media giants that don't combat hate speech | CBC News. (2021). Retrieved 11 April 2021, from <https://www.cbc.ca/news/politics/digital-charter-trudeau-1.5138194>

5. Minister of Innovation, Science and Economic Development

6. Digital Charter

از اصول ده‌گانه منشور حمایت می‌کنند، در نظر گرفته خواهد شد.^۱ منشور دیجیتالی کانادا یک نشانه واضح از قصد دولت بر یکپارچگی داده‌های^۲ ارائه‌شده به کانادایی در شبکه‌های اجتماعی است. نهایتاً دولت کانادا برای تکمیل رویکرد جدید خود نسبت به اخبار جعلی، در طول سال ۲۰۱۹ بودجه‌ای ۷ میلیون دلاری به ۲۳ پروژه ارائه‌شده توسط نهادهای مدنی جامعه اختصاص داد که برنامه‌های آموزشی با موضوع تقویت سواد رسانه‌ای کاربران، تأثیر اخبار جعلی بر جامعه، مبارزه با انتشار اخبار جعلی و مقاومت در برابر آسیب‌های آنلاین تدارک دیده بودند. این پروژه‌ها بیش از ۱۲ میلیون کاربر کانادایی را تحت آموزش قرار داد.^۳

۴-۶- سنگاپور

در سال ۲۰۱۹، سنگاپور قانون (POFMA) را به تصویب رساند. این قانون ابزار اصلی دولت سنگاپور برای مبارزه با اخبار جعلی آنلاین است. در سیاست عمومی کشور سنگاپور، لزوم حفظ وحدت و هماهنگی میان اقوام مختلف در این کشور، توجیهی برای برخورد شدید با اخبار جعلی آنلاین است. این قانون اختیارات گسترده‌ای به دولت می‌دهد و از این جهت مورد نظر منتقدین قرار گرفته است. از زمان تصویب این قانون، رویکرد دولت سنگاپور بر پاسخ‌دهی سریع و قاطع به اخبار جعلی و منتشرکنندگان آن معطوف شده است. یکی از نمایندگان پارلمان سنگاپور در این خصوص معتقد است که دروغ نیمه از جهان را پشت سر می‌گذارد در حالی که حقیقت هنوز کفش‌های خود را نپوشیده است. منتقدان در مقابل معتقد هستند که قربانی اصلی

1. Canada, G. (2021). Canada's Digital Charter: Trust in a digital world - Innovation for a better Canada. Retrieved 11 April 2021, from https://www.ic.gc.ca/eic/site/062.nsf/eng/h_00108.html
2. Data integrity
3. Heritage, C. (2020). Online disinformation - Canada.ca. Retrieved 11 April 2021, from <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/services/online-disinformation.html>

سرعت عمل در پاسخ‌دهی به اخبار جعلی انصاف است؛ زیرا توانایی قوه قضاییه در رسیدگی عادلانه و قضاوت منصفانه را مخدوش می‌کند.^۱ بر اساس این قانون، ترویج اخبار جعلی و اظهارات خلاف واقع که امنیت ملی، آرامش عمومی و روابط بین‌الملل این کشور را به خطر می‌اندازد، مورد پیگرد قانونی قرار می‌گیرد. افرادی که اخبار جعلی را منتشر می‌کنند با جریمه‌های سنگین و حتی زندان مجازات می‌شوند. اشتراک‌گذاری اخبار جعلی ۳۷ هزار دلار جریمه نقدی و یا تا پنج سال حبس دارد. همین اشتراک‌گذاری چنانچه با استفاده از ربات و یا حساب کاربری غیر معتبر انجام شود مجازات تا دو برابر مقدار مذکور افزایش می‌یابد. یکی از نکات مورد توجه در این قانون در نظر گرفتن مسئولیت برای پلتفرم‌ها و شبکه‌های اجتماعی است. برحسب مورد، یک پلتفرم به دلیل نقشی که در گسترش اطلاعات غلط می‌تواند داشته باشد تا ۷۴۰ هزار دلار ممکن است جریمه شود. قانون (POFMA) به‌طور کلی گسترش اخبار جعلی در پیمان‌ها را غیرقانونی اعلام می‌کند و به دولت این اختیار را می‌دهد که آن دسته از اخبار جعلی که اعتماد عمومی را تضعیف می‌کند، از پلتفرم‌ها حذف کند.^۲ این قانون را می‌توان یکی از جامع‌ترین قوانین ضد اخبار جعلی در سطح جهان دانست. در ژانویه سال ۲۰۱۸، پارلمان تصمیم گرفت که کمیته‌ی ویژه‌ای تشکیل داده و بر روی بهترین راه‌حل‌ها برای مبارزه با اخبار جعلی آنلاین متمرکز شود. همچنین فراخوانی برای ارسال ایده از سوی روزنامه‌نگاران، حقوق‌دانان و جامعه دانشگاهی به‌صورت علنی اعلام شد.^۳

1. Between Surveillance and Security: The Protection from Online Falsehoods and Manipulation Bill - PDF Free Download. (2021). Retrieved 10 April 2021, from <https://docplayer.net/188645879-Between-surveillance-and-security-the-protection-from-online-falsehoods-and-manipulation-bill.html>

2. POFMA Act, (2021). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.parliament.gov.sg/docs/default-source/default-document-library/protection-from-online-falsehoods-and-manipulation-bill10-2019.pdf>

3. SEN, N. (2018). Select Committee to examine fake news threat in Singapore. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.straitstimes.com/politics/select-committee-to-examine-fake-news-threat>

در گزارش ۳۰۰ صفحه‌ای پارلمان، ۲۲ توصیه برای مبارزه با گسترش اخبار جعلی آنلاین ارائه شد. مهم‌ترین توصیه فراهم کردن زیرساختی برای توقف گردش اخبار جعلی به صورت آنلاین در کمتر از چند ساعت بود. در این گزارش بر این نکته تأکید شده بود که دولت باید فرایندهای دیده شدن و شنیده شدن اخبار جعلی و ناشران آن را مختل کند و این کار به‌تنهایی از عهده پلتفرم‌ها بر نمی‌آید. با این توضیحات، مجامع بین‌المللی مطبوعاتی و آزادی بیان این طرح قانونی را نقد کردند، مدیران فیس‌بوک، توییتر و گوگل در خصوص عوارض ناخواسته این قانون و امکان سوءاستفاده از آن هشدار دادند و در جلسه پارلمان سنگاپور نیز حضور پیدا کردند. علاوه بر این، پارلمان نظرات ۱۶۴ کارشناس و متخصص دیگر را نیز در خصوص پیش‌نویس این قانون استماع کرد.^۱ نهایتاً این قانون با ۷۲ رأی موافق و ۹ رأی مخالف به تصویب رسید و لازم‌الاجرا شد.^۲

دولت سنگاپور ائتلافی از مؤسسات حقیقت‌سنج، خبرگزاری‌ها و فعالین صنعت فناوری اطلاعات تشکیل داده است تا با تمام قوا علیه اخبار جعلی مبارزه کنند. در کنار این اقدامات، دولت هم‌اندیشی‌های متعددی برگزار کرده و به کاربران کمک می‌کند که اخبار جعلی را عمیق‌تر بشناسند و فریب آن‌ها را نخورند. همچنین یک مجموعه اصول درباره نحوه پاسخگویی به اخبار جعلی آنلاین و تهدیدهای مشابه در قالب یک دفترچه راهنما برای مسئولین کشوری تهیه شده است تا با اخبار جعلی و مقابله با آن بیشتر آشنا شوند.^۳

1. 'Singapore's laws to stop fake news could backfire': Google, Facebook. (2018). Retrieved 10 April 2021, from <https://web.archive.org/web/20181123140612/https://www.scmp.com/news/asia/southeast-asia/article/2138486/singapores-laws-stop-fake-news-could-backfire-according>

2. YUEN-C, T. (2019). MPs pass fake news law 72-9, after two-day debate. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.straitstimes.com/politics/mps-pass-fake-news-law-72-9-after-two-day-debate>

3. LEE, V. (2019). 2 initiatives launched to help fight fake news, terrorism. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.straitstimes.com/singapore/2-initiatives-launched-to-help-fight-fake-news-terrorism>

۴-۷- نیجریه

کشور نیجریه در میان کشورهای که با معضل اخبار جعلی روبه‌رو هستند دارای شرایط خاصی است. این کشور درگیر جنگ‌های داخلی، اختلافات قبیله‌ای و تحرکات گروه‌های افراطی همانند بوکوحرام است. از سوی دیگر وضعیت سواد رسانه‌ای مردم در سطح بسیار پایینی قرار دارد. این کشور با بیش از ۲۱۰ میلیون نفر جمعیت^۱، نزدیک به ۱۰۰ میلیون کاربر اینترنت دارد^۲. فیس‌بوک و توئیتر به ترتیب محبوب‌ترین شبکه‌های اجتماعی میان کاربران نیجریه هستند^۳. با توجه به این مقدمه، باید اشاره کرد که اخبار جعلی در این کشور زمینه‌ساز بروز مشکلات متعددی شده است، مشکلاتی که در بعضی مواقع به درجه‌ای از شدت و حدت می‌رسند که همان‌طور که در ادامه گفته خواهد شد نیازمند ورود ارتش برای مقابله با اخبار جعلی هستند.

بخش اخبار جعلی به انضمام تصاویر دروغین در میان کاربران شبکه‌های اجتماعی نیجریه سطح تنش‌های اجتماعی را به شدت بالا برده است. تصاویری که منجر به القا وجود فزاینده خشونت و جنایت در جامعه شده و با کوران نظرات کاربران در شبکه‌های اجتماعی همراه است. در این کشور، هر حادثه‌ای می‌تواند به لطف اخبار جعلی منجر به ایجاد نزاع و درگیری شود. در یک مورد، گم‌شدن تعدادی گاو دریکی از شهرهای نیجریه و شایعات و اظهارات کاربران^۴ در این خصوص موجی از نفرت پراکنی را در شبکه‌های اجتماعی ایجاد

1. Nigeria Population (2021) - Worldometer. (2021). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.worldometers.info/world-population/nigeria-population/>

2. Nigeria Population (2021) - Worldometer. (2021). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.worldometers.info/world-population/nigeria-population/>

3. Social Media Stats Nigeria | StatCounter Global Stats. (2021). Retrieved 10 April 2021, from <https://gs.statcounter.com/social-media-stats/all/nigeria>

4. ⇉ V. (2018). Fake Buhari tweet on herdsmen in circulation - Vanguard News. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.vanguardngr.com/2018/01/fake-buhari-tweet-herdsmen-circulation/>

کرد و منجر به قتل بیش از ۱۰۰ نفر از ساکنان محلی در پی اقدامات تلافی جویانه شد.^۱

افزایش ناگهانی تعداد کاربران شبکه‌های اجتماعی در نیجریه، افزایش شایعه و اخبار جعلی را برای این کشور به ارمغان آورد. وزیر اطلاعات نیجریه، هشدار داده است که اخبار جعلی پتانسیل به نابودی کشاندن این کشور را دارد.^۲ علاوه بر مشکلات ناشی از سو عملکرد و بی‌سوادی کاربران داخلی، نیجریه با غرض‌ورزی دشمنان خارجی نیز رویه روی است. پلیس این کشور در یک پرونده تأسفرانگیز، اعلام کرد که پخش تصاویر و اخبار جعلی قتل اقلیت‌های مسیحی به دست مسلمانان در فیس‌بوک سبب قتل ده‌ها تن در این مورد شده است. با پیگیری‌ها و تحقیقات به‌عمل‌آمده، در نهایت مشخص شد یک حساب کاربری در انگلستان نخستین بار به‌منظور ایجاد خشونت و تنش این تصاویر و اخبار جعلی را میان کاربران نیجریه در فیس‌بوک پخش کرده است.^۳

در پاسخ به نگرانی‌ها و تنش‌های فزاینده‌ی ناشی از اخبار جعلی، دولت نیجریه کمپینی را باهدف ایجاد مشارکت مردم در مبارزه با اخبار جعلی آغاز کرده است. بنا بر توضیحات مسئولان کشور نیجریه، این کمپین با همکاری فعال رسانه‌های دیجیتال و سنتی و بخش‌های دولتی به آموزش مردم درباره تأثیر اخبار جعلی بر دموکراسی و موجودیت کشور می‌پردازد. بر اساس این کمپین، مسئولان از مردم می‌خواهند که قبل از انتشار اطلاعات در شبکه‌های اجتماعی دو دستور اساسی را رعایت کنند؛ در خصوص اعتبار منبع خبر تحقیق

1. We did not describe Plateau killings as retaliatory - Miyetti Allah. (2018). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.premiumtimesng.com/news/headlines/274275-we-did-not-describe-plateau-killings-as-retaliatory-miyetti-allah.html>

2. Jeremiah, U, & Rarr, V. (2017). Hold purveyors of fake news accountable, Lai Mohammed tells Nigerians - Vanguard News. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.vanguardngr.com/2017/08/hold-purveyors-fake-news-accountable-lai-mohammed-tells-nigerians/>

3. Like. Share. Kill. (2021). Retrieved 10 April 2021, from https://www.bbc.co.uk/news/resources/idt-sh/nigeria_fake_news

کنند و چیزی که از آن مطمئن نیستند را به اشتراک نگذارند. این اقدامات ساده هرچند فرایند تولید و گردش اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی را متوقف نمی‌کند، اما از گسترش آن به شکل مؤثری جلوگیری می‌کند. مسئولان این کشور از اصحاب رسانه خواسته‌اند تا با رعایت اصول حرفه‌ای و ایستادن در کنار حقیقت به کمک دولت و ملت بیایند.^۱ از سوی دیگر، ارتش نیجریه با ایجاد یک پخش رادیویی مستقیم به مقابله با اخبار جعلی منتشرشده در فیس‌بوک اقدام کرده است. ژنرال آگوستین آگوندو^۲ فرمانده عملیات صلح در ایالت پلاتو^۳، اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی را منطقه جنگی به معنی واقعی کلمه نامیده است. سرگرد آدام عمر^۴، افسر ارشد اطلاعات نیجریه نیز بیان کرده است در کنار پخش رادیویی، خطوط تلفنی گزارش دهی برای اعلام اخبار جعلی از سوی مردم از جمله اقداماتی بوده است که توانسته جلوی فجایع مشابه در منطقه را بگیرد. مأموران پلیس این کشور نیز با استفاده از صفحات شخصی خود در فیس‌بوک اخبار جعلی را برای مردم مشخص کرده و در خصوص آن توضیح می‌دهند و تلاش می‌کنند تا یک عزم عمومی برای این کارزار ایجاد کنند.^۵

۴-۸- مصر

بر اساس گزارش‌ها، کشور مصر با بیش از پنجاه میلیون کاربر فعال در فیس‌بوک بیشتر تعداد کاربر فعال در جهان عرب را دارد. در سال ۲۰۱۸، رئیس‌جمهور عبد الفتاح السیسی ادعا کرد که دولت

1. Nigerian govt launches campaign against 'fake news'. (2018). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.premiumtimesng.com/news/more-news/275846-nigerian-govt-launches-campaign-against-fake-news.html>

2. General Augustine Agundu

3. Plateau

4. Adam Umar

5. Like. Share. Kill. (2021).

6. Egypt, F. (2021). Facebook users in Egypt - March 2021. Retrieved 9 April 2021, from <https://napoleoncat.com/stats/facebook-users-in-egypt/2021/03>

مصر حدود ۲۱۰۰۰ عنوان خبر جعلی را که در یک بازه زمانی سه‌ماهه در شبکه‌های اجتماعی منتشر شده بودند شناسایی کرده است. گروه ارتباطات و فناوری اطلاعات پارلمان مصر نیز اعلام کرد که ظرف مدت شصت روز ۵۳۰۰۰ عنوان خبر جعلی در مصر منتشر شده است. این کمیسیون اعلام کرد که بیشتر اخبار جعلی از شبکه‌های اجتماعی نشاءت گرفته و در آن توزیع و منتشر می‌شوند.^۱ چنین نمونه‌هایی از وسعت اخبار جعلی در میان کاربران شبکه‌های اجتماعی مصری هیئت‌وزیران را در صدد مبارزه با انتشار اخبار جعلی برآورد. در نخستین گام، با شناسایی مهم‌ترین موارد بیانیه‌هایی برای ایجاد روشننگری و تکذیب اخبار جعلی از سوی دولت صادر می‌شود. پارلمان مصر نیز چند قانون در خصوص مبارزه با اخبار جعلی به تصویب رسانده است.

قانون شماره ۱۸۰ مصوب سال ۲۰۱۸ میلادی یکی از مهم‌ترین قوانین مصر در زمینه مبارزه با اخبار جعلی به حساب می‌آید. بر اساس این قانون حساب‌های کاربری در شبکه‌های اجتماعی که بیش از ۵۰۰۰ دنبال کننده داشته باشد، به‌عنوان رسانه تلقی می‌شود و چنانچه صاحبان این حساب‌ها مبادرت به انتشار اخبار جعلی کنند تحت پیگرد قرار می‌گیرند.^۲

دولت مصر در برخورد با اخبار جعلی بسیار شدید برخورد می‌کند. روزنامه‌هایی که اخبار جعلی اینترنتی را منتشر می‌کنند جریمه‌های سنگین می‌شوند و افرادی که متهم به انتشار اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی هستند با قید فوریت بازداشت می‌شوند. در سال ۲۰۱۸ آسوشیتدپرس گزارش داد که دولت مصر پانصد

1. Trapped in a sea of rumours - Opinion. (2021). Retrieved 9 April 2021, from <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/4/0/308596/Opinion/Trapped-in-a-sea-of-rumours.aspx>
2. Staff, R. (2021). Egypt targets social media with new law. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.reuters.com/article/us-egypt-politics-idUSKBN1K722C>

وبسایت مشکوک به توزیع اخبار جعلی را مسدود کرده است.^۱ این وبسایت‌های مسدود شده شامل تعدادی از سایت‌های خبری مانند هافینگتون پست عربی^۲، سایت جریده البورصة، سازمان‌های حقوق بشری مانند آزادی اندیشه و بیان، دیده‌بان حقوق بشر^۳ و گزارشگران بدون مرز بودند. همچنین وبسایت‌های متعلق به اخوان المسلمین و جنبش سیاسی ۶ آوریل نیز مسدود شدند.^۴ قوه قضاییه مصر و خصوصاً دادستانی نیز به شدت با منتشرکنندگان اخبار جعلی برخورد می‌کنند. در سال ۲۰۱۸ دادستانی مصر سردبیر روزنامه المصری الیوم و هفت خبرنگار وابسته به آن را احضار و به آن‌ها اتهام پخش اخبار جعلی را تفهیم کرد. همچنین مقامات مصری بسیاری از منتشرکنندگان اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی تویتر و فیس‌بوک را نیز شناسایی و بازداشت کردند.^۵ مدیرکل اداره جرائم سایبری وزارت کشور مصر اعلام کرد که در طول سال ۲۰۱۶ بیش از ۱۰۰۰ صفحه کاربری در فیس‌بوک به دلیل انتشار اخبار جعلی، تحریک مردم به خشونت علیه افسران پلیس و دعوت به اعتراض مسدود شده است.^۶

پس از شروع دوره جدید ریاست جمهوری السیسی، دولت مصر برنامه‌ای برای ایجاد یک شبکه اجتماعی بومی را آغاز کرد. ایجاد خطوط ارتباطی گزارش دهی^۷، برای دریافت گزارش‌های مردمی در خصوص اخبار جعلی و منتشرکنندگان آن نیز از دیگر تلاش‌های این

1. While Egypt says it fights fake news, critics see new crackdown. (2018). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.arabnews.com/node/1373251/media>

2. Huffington Post Arabic

3. Human Rights Watch

4. Reporters Without Borders

5. Situation of Freedom of Expression in Egypt, 2. (2018). Situation of Freedom of Expression in Egypt, 2nd quarter (April – June 2018) - Association of Freedom of Thought and Expression. Retrieved 10 April 2021, from https://afteegypt.org/en/afte_publications/2018/07/10/15525-afteegypt.html

6. Refugees, U. (2021). Refworld | Freedom on the Net 2018 - Egypt. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.refworld.org/docid/5be16b1c4.html>

7. hotline

دولت برای مبارزه با اخبار جعلی است. در مارس ۲۰۱۸ وزیر ارتباطات و فناوری اطلاعات دولت مصر اعلام کرد که در راستای مبارزه با اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی و تقابل با ایدئولوژی افراطی، گام‌های مؤثری در جهت ایجاد نسخه بومی فیس‌بوک برداشته شده است. این پلتفرم چندی بعد از این اظهارات راه‌اندازی شد و Egypt Face نام دارد. پلتفرم مذکور بسیار شبیه فیس‌بوک بوده و کاربران مصری نیز این پروژه استقبال خوبی به عمل آوردند.^۱

۴-۹- امارات متحده عربی

از سال ۲۰۱۸ میلادی، شورای ملی رسانه امارات^۲ آیین‌نامه جدیدی را به تصویب رسانده است که بر کلیه فعالیت‌های آنلاین شهروندان اماراتی حاکم است. بر اساس این آیین‌نامه اینفلوئنسرهای شبکه‌های اجتماعی برای فعالیت‌های تبلیغاتی خود باید مجوز اخذ کنند. این آیین‌نامه تا حدودی بر محدود کردن برخی شیوه‌های انتشار اخبار جعلی کمک می‌کند؛ اما به‌جز آن، سه قانون مهم دیگر در زمینه مبارزه با اخبار جعلی در امارات حاکم هستند. علاوه بر ایجاد ابزارهای قانونی و برخورد قضایی با مروجان اخبار جعلی در امارات، مسئولین این کشور برای مقابله با انتشار اخبار جعلی به‌صورت آنلاین یا از طریق شبکه‌های اجتماعی اقدامات مختلفی انجام می‌دهند. از جمله مهم‌ترین اقداماتی که تاکنون صورت گرفته است می‌توان به ایجاد کارزارهایی برای افزایش آگاهی عمومی و تنظیم سرفصل درسی به‌منظور آموزش دانش‌آموزان در عصر دیجیتال است. پلیس دبی برای مقابله با اخبار جعلی در شبکه‌های

1. Egyptian version of facebook launched as 'Egypt Face' - Egypt Independent. (2018). Retrieved 10 April 2021, from egyptindependent.com/egyptian-version-of-facebook-launched-as-egypt-face/

2. the National Media Council

اجتماعی، کمپین آگاهی عمومی را در تمام پلتفرم‌های محبوب این کشور به راه انداخته است و به‌منظور افزایش اثرگذاری، از فیلم‌های آموزشی کوتاه و پوستره‌های مختلف برای آموزش مردم در مورد نحوه شناسایی و گزارش حساب‌های جعلی در شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کند.^۱

قانون فدرال شماره ۵ امارات متحد عربی، مصوب سال ۲۰۱۲ یکی از قوانین کاربردی نظام حقوقی این کشور در حوزه مبارزه با اخبار جعلی و پیامدهای آن به حساب می‌آید. بر اساس ماده ۲۴ این قانون، هر کس وب‌سایتی را تأسیس، راه‌اندازی و اداره نماید یا در شبکه‌های رایانه‌ای یا به هر روشی از طریق فناوری‌های اطلاعات مبادرت به ترویج خشونت، نفرت، نژادپرستی، فرقه‌گرایی یا آسیب رساندن به وحدت ملی یا نظم عمومی و یا برهم زدن افکار عمومی و اخلاق حسنه کند به حبس و جزای نقدی از پانصد هزار درهم تا یک‌میلیون درهم امارات محکوم می‌شود.^۲ ماده ۳۸ قانون مذکور اشعار می‌دارد که هرکسی که اخبار جعلی، اطلاعات نادرست یا گمراه‌کننده‌ای را که به منافع کشور، شهرت، اعتبار یا رفعت آن خدشه وارد می‌کند را منتشر کند محکوم به حبس می‌شود.

آیین‌نامه رسانه‌های الکترونیک^۳ مصوب سال ۲۰۱۸ یکی دیگر از منابع قانونی امارات در زمینه مبارزه با اخبار جعلی است. بر اساس این آیین‌نامه افرادی که در شبکه‌های اجتماعی فعالیت رسانه‌ای انجام می‌دهند مکلف هستند از شورای ملی رسانه درخواست اخذ مجوز کنند. این آیین شرایطی را برای چنین افرادی مقرر کرده است؛ این شرایط عبارت هستند از:

1. Ali Al Shouk, S. (2019). Faking social media accounts could land you in jail. Retrieved 9 April 2021, from <https://gulfnews.com/uae/faking-social-media-accounts-could-land-you-in-jail-1.60971501>
2. Federal Law No. 5 of 2012, art. 24. Retrieved 9 April 2021, from <https://u.ae/en/resources/laws>
3. The Electronic Media Regulation

۱. داشتن یک حساب کاربری شناخته‌شده؛
 ۲. مطابقت تبلیغات منتشرشده در حساب کاربری با استانداردهای تبلیغاتی موردنظر شورا؛
 ۳. اخذ مجوز جداگانه و مطابق ضوابط و مقررات آیین‌نامه برای افرادی که درازای تبلیغات پول دریافت می‌کنند؛
 ۴. پذیرش مسئولیت کلیه محتوای منتشرشده در حساب کاربری^۱
- باین وجود، باید اذعان داشت که دولت امارات متحده عربی در بسیاری از موارد به بهانه مبارزه با اخبار جعلی اقدام سرکوب آزادی بیان و خفه کردن صدای مخالفان خود می‌کند. به‌عنوان مثال، هیئت تنظیم اتصالات امارات به کلیه ارائه‌دهندگان خدمات اینترنتی دستور حذف هرگونه گفتار سیاسی را صادر کرده است. بسیاری از سایت‌های خبری وابسته به ایران، حزب‌الله لبنان و قطر را فیلتر کرده است و بنا بر گزارش سال ۲۰۱۸ بررسی آزادی اینترنت در امارات^۲، می‌توان این‌گونه گفت این کشور از مفهوم مبارزه با اخبار جعلی استفاده ابزاری می‌کند.^۳

۴-۱۰- آرژانتین

دولت آرژانتین مبارزه علیه اخبار جعلی را به شکل رسمی و برنامه‌ریزی‌شده پیش از برگزاری انتخابات ریاست جمهوری اکتبر ۲۰۱۹ آغاز کرد. تنظیم سند موافقت‌نامه اخلاق دیجیتال^۴ با حضور اتحادیه‌های مطبوعاتی، پیام‌رسان‌ها و احزاب سیاسی برای مبارزه با اخبار جعلی یکی از مؤثرترین اقدامات دولت آرژانتین بود. یک پروژه

1. Electronic Media Regulation, nmc.gov.ae. (2021). Retrieved 9 April 2021, from <https://perma.cc/6EM8-3MV8>

2. Freedom on the Net 2018 - United Arab Emirates

3. House, F. (2021). Freedom House: "Freedom on the Net 2018 - United Arab Emirates", Document #2001029 - eoi.net. Retrieved 9 April 2021, from <https://www.eoi.net/en/document/2001029.html>

4. Digital Ethics agreement

موازی دیگر در همان دوران شرکت‌های خصوصی رسانه‌ای و شرکت‌های فناوری و سازمان‌های غیردولتی را دعوت به بررسی صحت اطلاعات منتشرشده در شبکه‌های اجتماعی پیرامون انتخابات کرد. از سوی دیگر، اصلاحات قانون تأمین مالی احزاب سیاسی تمهیدات خاصی باهدف افزایش شفافیت و مسئولیت‌پذیری تبلیغات سیاسی آنلاین در نظر گرفت. مهم‌ترین ویژگی این اصلاحیه الزام احزاب سیاسی برای ثبت رسمی هر نوع کانال ارتباط دیجیتال خصوصاً حساب کاربری در شبکه‌های اجتماعی بود. فایده‌ی این الزام جلوگیری از ایجاد صفحات متعدد و پخش اخبار جعلی و فرار از مسئولیت به بهانه غیررسمی بودن صفحه حزب در شبکه‌های اجتماعی است.

تأثیر گسترده اخبار جعلی بر افکار عمومی یکی از اصلی‌ترین نگرانی‌های دولت آرژانتین پیش از انتخابات سال ۲۰۱۹ بود. با توجه به این نگرانی فزاینده، دادگاه ملی انتخابات^۱ با فراخواندن اتحادیه‌های مطبوعاتی، پیام‌رسان‌ها و احزاب سیاسی توافق‌نامه اخلاق دیجیتال را باهدف مبارزه با اخبار جعلی از طریق همکاری اعضا منعقد کرد. چند ماه مانده به برگزاری انتخابات، دولت آرژانتین کنسرسیومی متشکل از ۱۰۰ شرکت غیردولتی که در زمینه رسانه و فناوری اطلاعات متخصص بودند ایجاد کرد تا به شکل تخصصی اخبار پیرامون انتخابات را راستی‌آزمایی کنند. این پروژه که به شکل غیرانتفاعی و غیر حزبی شروع به فعالیت کرد، به «REVERSO» معروف شد که تلاشی بی‌سابقه در مبارزه با اخبار جعلی در آرژانتین به حساب می‌آید.^۲ کنسرسیوم حقیقت‌سنجی آرژانتین از طرف دولت این اختیار را داشت تا اظهارات سیاستمداران، اقتصاد دانان، بازرگانان و شخصیت‌های

1. National Court on Elections

2. Preguntas frecuentes - Reverso. (2021). Retrieved 9 April 2021, from <https://reversoar.com/preguntas-frecuentes/>

اثرگذار در شبکه‌های اجتماعی را بر اساس سازگاری اظهارات با حقیقت و منابع قابل دسترسی به شکل بی طرفانه به‌عنوان اظهارات درست و غلط معرفی کند.

یکی از نکات قابل توجه در خصوص اصلاح قانون تأمین مالی احزاب سیاسی^۱، شفافیت مالی در تبلیغات دیجیتال احزاب است. احزاب بر اساس این اصلاحیه موظف هستند زمانی که صورت‌های مالی کمپین‌های دیجیتال خود را اظهار می‌کنند، کلیه محتوای سمعی و بصری که در اینترنت، شبکه‌های اجتماعی و هر پلتفرم دیجیتال دیگری تولید و منتشر کرده‌اند را نیز ارائه کنند.^۲

دولت آرژانتین در راستای دیپلماسی سایبری، تفاهم‌نامه^۳ نیز میان دادگاه ملی انتخابات با شرکت فیس‌بوک به امضا رساند. بر اساس این تفاهم‌نامه، شرکت فیس‌بوک فعالیت‌های مشکوک یا غیرقانونی را در طول ایام انتخابات ریاست جمهوری در پلتفرم‌های خود کنترل کرد. فیس‌بوک همچنین یک افزونه تغییر مسیر به وبسایت دادگاه ملی انتخابات برای کاربران آرژانتینی ایجاد کرد که به‌وسیله آن رأی‌دهندگان می‌توانستند اطلاعات لازم در خصوص انتخابات را کسب کنند. فیس‌بوک و دادگاه ملی انتخابات همچنین به‌طور مشترک برنامه‌هایی را باهدف آگاه‌سازی مردم از امور انتخابات و نقش شبکه اجتماعی فیس‌بوک به‌عنوان بستری برای مشارکت مدنی در نظر گرفتند.^۴

1. the law on financing of political parties

2. Political finance in Argentina | Lexology. (2021). Retrieved 9 April 2021, from <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=4beb6da-62d8-480c-a81f-7ff814ec1075>

3. Memorandum of understanding

4. Facebook's measures to protect the Argentine elections. (2019). Retrieved 9 April 2021, from <http://www.latinamerica.tech/2019/10/18/facebook-s-measures-to-protect-the-argentine-elections/>

جمع بندی

اپیدمی اخبار جعلی، سرتاسر جهان را فراگرفته است. اگر اقدامی برای کنترل آن صورت نگیرد، بی‌تردید می‌تواند از تمام تهدیدهایی که تا به حال بشر تجربه کرده است خطرناک‌تر باشد. چراکه تهدیدی واضح علیه صلح و امنیت جهانی، حاکمیت کشورها، نهادهای دموکراتیک جامعه، امنیت و آسایش عمومی است. اخبار جعلی کارآمدی رسانه‌ها را مختل می‌کنند و سبب از بین رفتن اعتماد مردم به اخبار می‌شوند. هنگامی که مردم یک جامعه اعتماد خود را به رسانه‌ها و دولت از دست بدهند، فرایند فروپاشی سیاسی و اجتماعی آغاز می‌شود. در کشورهای در حال توسعه و کشورهای چند قومی و چند مذهبی، اخبار جعلی همانند بمب ساعتی است. دشمنان ملت و حاکمیت همه تلاش خود را برای منفجر کردن این بمب ساعتی به کار می‌گیرند. اخبار جعلی، با ایجاد آلودگی اطلاعاتی شبکه‌های اجتماعی را به سلاح (weaponization) تبدیل می‌کنند و جنگی تمام‌عیار به راه می‌اندازند. تروریست‌های سایبری حملات خود را به شکل سازمان‌دهی شده ترتیب می‌دهند و این جنگ مجازی در جهان واقعی در حال تلفات دادن و آسیب رساندن است. در عصر پس

از حقیقت، اخبار جعلی نه تنها سرنوشت انتخابات و جنگ‌ها، بلکه سرنوشت ملت‌ها را تغییر می‌دهند.

انگیزه‌های قوی سیاسی، ایدئولوژیک و مالی و بهره‌مندی از امکانات بی‌نظیر عصر دیجیتال جامعه مدنی را بیش از هر زمان دیگر در قبال اخبار جعلی آسیب‌پذیر کرده است. صدای دروغ همواره بلندتر از حقیقت بوده و اثر مخرب خود را به‌جای گذاشته و می‌گذرد. این ملت‌ها و حاکمیت‌ها هستند که با عوارض کوتاه‌مدت و بلندمدت آن دست‌به‌گریبان بوده و شکننده می‌شوند. اخبار جعلی با هر انگیزه و ابزاری، فضای جامعه را در ابهام فروبرده و خرد جمعی را از کار می‌اندازد. پس مبارزه با آن در هر سطحی می‌تواند آثار مثبت و سازنده‌ای به بار آورد. راهبرد مؤثری که امروز جهان برای مبارزه با اخبار جعلی به دست آورده است، شیوه‌ای مشارکتی میان دولت و ملت است. از یک‌سو دولت باید زمینه دسترسی به‌موقع و عادلانه به اطلاعات را برای همه اعضای جامعه فراهم کرده و ابزار گردش صحیح اطلاعات را به‌خوبی مهیا کند، ارکان حکمرانی خود بر فضای مجازی را تثبیت آن را سامان‌دهی کند، قوانین دقیق و هوشمندی برای مقابله با اخبار جعلی تصویب کند و همچنین از سیاست‌های سکوت و رازداری اجتناب کرده و با شفافیت اخبار را منتشر کند. از سوی دیگر، جامعه باید مهارت پرسش‌گری و حقیقت‌جویی را در خود تقویت کند، از پرداختن به اخبار زرد و بازنشر آن خودداری نماید، تاب‌آوری در قبال اخبار جعلی را افزایش دهد و به تأسیس سازمان‌های مردم‌نهاد و یا غیرانتفاعی برای حقیقت‌سنجی اخبار دست بزند. پلتفرم‌های شبکه‌های اجتماعی نیز بخش مهمی از فرایند مبارزه غیردولتی با

اخبار جعلی هستند. از آنجاکه کاربران تابع شرایط ارائه‌شده در پلتفرم بوده و مؤسسات حقیقت‌سنج نیز در ابتدای مسیر مبارزه با اخبار جعلی قرار دارند، مهم‌ترین بخش از اقدامات غیردولتی بر عهده پلتفرم‌ها است. استفاده از سیاست‌های کارآمد و مؤثر در مبارزه با اطلاعات گمراه‌کننده و اخبار جعلی یک مسئولیت اجتماعی مهم است که بر عهده شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات قرار گرفته است. به‌علاوه، اهتمام به هم‌افزایی کاربر و پلتفرم برای کاهش آثار زیان‌بار اخبار جعلی باید مورد توجه قرار گیرد.

این مشارکت چند ذی‌نفعی در نهایت به نفع همگان خواهد بود. از رونق انداختن بازار خبرسازان و دروغ‌پردازان با ابزار شفافیت و پرسش‌گری پیکر جامعه را در قبال اخبار جعلی واکسینه خواهد کرد. با آنکه فرایند ساخت و انتشار اخبار جعلی هیچ‌گاه متوقف نخواهد شد و عاملان این حوزه روز به روز به دامنه فعالیت‌های خود افزوده و از شیوه‌های نوین بهره خواهند برد؛ اما اقدام به‌موقع در مقابله با اخبار جعلی بخش اعظمی از آسیب‌های آن را خنثی کرده و به استحکام حاکمیت و انسجام جامعه مدنی کمک خواهد کرد.

منابع

- [1] (2020) Retrieved 13 April 2021, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0236&qid=1583456906698&from=EN>
- [2] (2021) Retrieved 10 April 2021, from <https://www.usatoday.com/story/news/world/2019/03/07/russian-lawmakers-pass-bill-punish-online-sites-fake-news/3090429002/>
- [3] (2021) Retrieved 15 April 2021, from https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2018/07/infoDisorder_glossary.pdf?x30563
- [4] 'Fake news': A guide to Trump's favourite phrase – and the dangers it obscures. (2020). Retrieved 15 April 2021, from <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-election/trump-fake-news-counter-history-b732873.html>
- [5] 'Singapore's laws to stop fake news could backfire': Google, Facebook. (2018). Retrieved 10 April 2021, from <https://web.archive.org/web/20181123140612/https://www.scmp.com/news/asia/south-east-asia/article/2138486/singapores-laws-stop-fake-news-could-backfire-according>
- [6] About The Fact Checker - The Washington Post. Retrieved March 8, 2021, from <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/01/07/about-fact-checker/>
- [7] Action Plan against Disinformation. (2021). Retrieved 13 April 2021, from https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/54866/action-plan-against-disinformation_en
- [8] Administrative Measures on Internet Information Services - China. org.cn. (2021). Retrieved 13 April 2021, from <http://www.china.org>

cn/business/2010-01/20/content_19274704_3.htm

[9] Ali Al Shouk, S. (2019). Faking social media accounts could land you in jail. Retrieved 9 April 2021, from <https://gulfnews.com/uae/faking-social-media-accounts-could-land-you-in-jail-1.60971501>

[10] ARCHIVED - Criminal Code. (2021). Retrieved 11 April 2021, from <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/section-181-20030101.html>

[11] Between Surveillance and Security: The Protection from Online Falsehoods and Manipulation Bill - PDF Free Download. (2021). Retrieved 10 April 2021, from <https://docplayer.net/188645879-Between-surveillance-and-security-the-protection-from-online-falsehoods-and-manipulation-bill.html>

[12] Brussels Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels, 11-12 July 2018. (2021). Retrieved 9 April 2021, from https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm

[13] C. Buntain and J. Golbeck, "Automatically Identifying Fake News in Popular Twitter Threads," 2017 IEEE International Conference on Smart Cloud (SmartCloud), New York, NY, 2017, pp. 208-215,

[14] Canada, G. (2021). Canada's Digital Charter: Trust in a digital world - Innovation for a better Canada. Retrieved 11 April 2021, from https://www.ic.gc.ca/eic/site/062.nsf/eng/h_00108.html

[15] Canadian Centre for Cyber Security. (2021). Retrieved 11 April 2021, from <https://cyber.gc.ca/en/guidance/executive-summary-1>

[16] Centre for Disinformation Studies – NAOC. (2021). Retrieved 8 April 2021, from <https://natoassociation.ca/category/programs/>

centre-for-disinformation-studies/

[17] Ciobanu, M. (2017). Full Fact is developing two new tools for automated fact-checking. Retrieved 8 March 2021, from <https://www.journalism.co.uk/news/full-fact-is-developing-two-new-tools-for-automated-fact-checking-/s2/a706611/>

[18] Ciobanu, M. (2017). With \$500k in funding, Full Fact is building two automated fact-checking tools for journalists. Retrieved 8 March 2021, from <https://www.journalism.co.uk/podcast/with-500-000-in-funding-full-fact-is-building-two-automated-fact-checking-tools-for-journalists/s399/a706425/>

[19] Code of Practice on Disinformation. (2021). Retrieved 13 April 2021, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>

[20] Collins English Dictionary

[21] Communication - Tackling online disinformation: a European Approach. (2021). Retrieved 13 April 2021, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/communication-tackling-online-disinformation-european-approach>

[22] Criminal Code. (2021). Retrieved 11 April 2021, from <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-41.html#h-118691>

[23] Digital 2020: The Russian Federation — DataReportal – Global Digital Insights. (2020). Retrieved 10 April 2021, from <https://datareportal.com/reports/digital-2020-russian-federation#:~:text=There%20were%20118.0%20million%20internet,at%2081%25%20in%20January%202020.>

- [24] DocumentCloud. (2021). Retrieved 11 April 2021, from <https://www.documentcloud.org/documents/6004545-Christchurch-Call.html>
- [25] Egypt, F. (2021). Facebook users in Egypt - March 2021. Retrieved 9 April 2021, from <https://napoleoncat.com/stats/facebook-users-in-egypt/2021/03>
- [26] Egyptian version of facebook launched as 'Egypt Face' - Egypt Independent. (2018). Retrieved 10 April 2021, from egyptindependent.com/egyptian-version-of-facebook-launched-as-egypt-face/
- [27] Electronic Media Regulation, nmc.gov.ae. (2021). Retrieved 9 April 2021, from <https://perma.cc/6EM8-3MV8>
- [28] EU vs DISINFORMATION - EU vs DISINFORMATION. (2021). Retrieved 13 April 2021, from <https://euvsdisinfo.eu/>
- [29] Facebook employs UK fact-checkers to combat fake news. (2019). Retrieved 8 March 2021, from <https://www.bbc.com/news/technology-46836897>
- [30] Facebook's measures to protect the Argentine elections. (2019). Retrieved 9 April 2021, from <http://www.latinamerica.tech/2019/10/18/facebook-measures-to-protect-the-argentine-elections/>
- [31] Fake news definition and meaning | Collins English Dictionary. (2021). Retrieved 15 April 2021, from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/fake-news>
- [32] Fakenews is officially 2017's word of the year. (2017). Retrieved 15 April 2021, from <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/fake-news-word-year-2017-collins-dictionary-donald-trump-kellyanne-conway-antifa-corbynmania-gender-fluidity-fidget-spinner-a8032751.html>

[33] Fake news. It's complicated. (2017). Retrieved 15 April 2021, from <https://firstdraftnews.org/latest/fake-news-complicated/>

[34] Federal Law No. 5 of 2012, art. 24. Retrieved 9 April 2021, from <https://u.ae/en/resources/laws>

[35] Giuliani-Hoffman, F. (2021). 'F*** News' should be replaced by these words, Claire Wardle says. Retrieved 15 April 2021, from <https://money.cnn.com/2017/11/03/media/claire-wardle-fake-news-reliable-sources-podcast/index.html>

[36] Government Bill (House of Commons) C-76 (42-1) - Royal Assent - Elections Modernization Act - Parliament of Canada. (2021). Retrieved 11 April 2021, from <https://parl.ca/DocumentViewer/en/42-1/bill/C-76/royal-assent>

[37] Heritage, C. (2020). Online disinformation - Canada.ca. Retrieved 11 April 2021, from <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/services/online-disinformation.html>

[38] House, F. (2021). Freedom House: "Freedom on the Net 2018 - United Arab Emirates", Document #2001029 - ecoi.net. Retrieved 9 April 2021, from <https://www.ecoi.net/en/document/2001029.html>

[39] <https://about.instagram.com/blog/announcements/combating-misinformation-on-instagram>

[40] https://blog.twitter.com/en_us/topics/product/2020/updating-our-approach-to-misleading-information.html

[41] https://en.unesco.org/sites/default/files/module_5.pdf

[42] <https://ethicaljournalismnetwork.org/what-we-do/ethics-and-sources/questions-for-journalists-to-answer>

- [43] <https://faq.whatsapp.com/general/safety-in-india>
- [44] <https://thehill.com/policy/technology/515847-eu-urges-tech-giants-to-go-further-in-fight-against-disinformation-report>
- [45] <https://www.brookings.edu/blog/techtank/2019/04/09/how-should-social-media-platforms-combat-misinformation-and-hate-speech/>
- [46] <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2020/07/06/how-misinformation-spreads-on-twitter/>
- [47] <https://www.brookings.edu/research/the-role-of-technology-in-online-misinformation/>
- [48] <https://www.buzzfeednews.com/article/craigsilverman/how-macedonia-became-a-global-hub-for-pro-trump-misinfo#.wvx77DzqP>
- [49] <https://www.deccanherald.com/business/business-news/instagram-to-fight-fake-news-with-fact-check-allies-786242.html>
- [50] https://www.eclectica.org/v19n4/purdy_swift.html. A review of The Art of Political Lying by Jonathan Swift
- [51] <https://www.engadget.com/instagram-disable-recent-hashtags-election-misinformation-003739927.html>
- [52] <https://www.factcheck.org/our-process/>
- [53] <https://www.ifla.org/publications/node/11174>
- [54] <https://www.nytimes.com/interactive/2018/07/18/technology/whatsapp-india-killings.html>
- [55] <https://www.politifact.com/>
- [56] <https://www.reuters.com/article/us-usa-tech-congress/facebook-twitter-ceos-in-talks-to-testify-at-house-hearing-as-early-as-march-politico-idUSKBN2AD021>

[57] <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/11/26/before-fake-news-there-was-soviet-disinformation/>

[58] <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/02/21/how-mis-information-whatsapp-led-deathly-mob-lynching-india/>

[59] <https://www.webscience.org/web-science-home/>

[60] Institutions, D. (2018). Government of Canada passes Elections Modernization Act - Canada.ca. Retrieved 11 April 2021, from <https://www.canada.ca/en/democratic-institutions/news/2018/12/government-of-canada-passes-elections-modernization-act.html>

[61] International Fact-Checking Network fact-checkers' code of principles - Poynter. (2021). Retrieved 8 March 2021, from <https://www.poynter.org/ifcn-fact-checkers-code-of-principles/>

[62] Jeremiah, U, & & rarr, V. (2017). Hold purveyors of fake news accountable, Lai Mohammed tells Nigerians - Vanguard News. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.vanguardngr.com/2017/08/hold-purveyors-fake-news-accountable-lai-mohammed-tells-nigerians/>

[63] Last intermediate results of the EU Code of Practice against disinformation. (2021). Retrieved 14 April 2021, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/last-intermediate-results-eu-code-practice-against-disinformation>

[64] LEE, V. (2019). 2 initiatives launched to help fight fake news, terrorism. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.straitstimes.com/singapore/2-initiatives-launched-to-help-fight-fake-news-terrorism>

[65] Lessons from fact-checking the Brexit debate - Poynter. (2016). Retrieved 8 March 2021, from <https://www.poynter.org/fact-checking>

/2016/lessons-from-fact-checking-the-brexit-debate/

[66] Like. Share. Kill. (2021). Retrieved 10 April 2021, from https://www.bbc.co.uk/news/resources/idt-sh/nigeria_fake_news

[67] London Declaration. (2021). Retrieved 9 April 2021, from https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm

[68] Michael Samuel | Official Profile on the Marque. (2021). Retrieved 8 March 2021, from <https://www.themarque.com/profile/michael-samuel>

[69] Mustafaraj, E, & Metaxas, P. T. (2010). From Obscurity to Prominence in Minutes: Political Speech and Real-Time Search.

[70] NATO in an Era of Fake News and Disinformation. (2017). Retrieved 8 April 2021, from <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/nato-era-fake-news-and-disinformation>

[71] NATO's approach to countering disinformation. (2021). Retrieved 9 April 2021, from <https://www.nato.int/cps/en/natohq/177273.htm>

[72] Nigeria Population (2021) - Worldometer. (2021). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.worldometers.info/world-population/nigeria-population/>

[73] Nigeria Population (2021) - Worldometer. (2021). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.worldometers.info/world-population/nigeria-population/>

[74] Nigerian govt launches campaign against 'fake news'. (2018). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.premiumtimesng.com/news/more-news/275846-nigerian-govt-launches-campaign-against-fake-news.html>

[75] People's Republic of China Criminal Law Amendment (9). (2015).

Retrieved 13 April 2021,

<https://www.chinalawtranslate.com/en/%E4%B8%AD%E5%8D%8E%E4%BA%B-A%E6%B0%91%E5%85%B1%E5%92%8C%E5%9B%BD%E5%88%91%E6%B3%95%E4%BF%AE%E6%AD%A3%E6%A1%88%EF%BC%88%E4%B9%9D%EF%BC%89/>

[76] POFMA Act, (2021). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.parliament.gov.sg/docs/default-source/default-document-library/protection-from-online-falsehoods-and-manipulation-bill10-2019.pdf>

[77] Political content - Advertising Policies Help. (2021). Retrieved 14 April 2021, from <https://support.google.com/adspolicy/answer/6014595?hl=en#zip-py=%2Celection-ads-in-european-union%2Cadvertisement-verification-requirement-for-election-ads-in-the-european-union%2Ctroubleshooter>

[78] Political finance in Argentina | Lexology. (2021). Retrieved 9 April 2021, from <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=4bebd6da-62d8-480c-a81f-7ff814ec1075>

[79] Preguntas frecuentes - Reverso. (2021). Retrieved 9 April 2021, from <https://reverso.com/preguntas-frecuentes/>

[80] Rarr; V. (2018). Fake Buhari tweet on herdsmen in circulation - Vanguard News. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.vanguardngr.com/2018/01/fake-buhari-tweet-herdsmen-circulation/>

[81] Refugees, U. (2021). Refworld | Freedom on the Net 2018 - Egypt. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.refworld.org/docid/5be16b1c4.html>

[82] Retrieved 8 April 2021, from <https://www.ecsite.eu/sites/default/files/amulti-dimensionalapproachtodisinformation-reportoftheinde->

pendenthiglevelgrouponfakenewsandonlinedisinformation.pdf

[83] Rogier Creemers (2017) Cyber China: Upgrading Propaganda, Public Opinion Work and Social Management for the Twenty-First Century, Journal of Contemporary China, 26:103, 85-100, DOI: <https://doi.org/10.1080/10670564.2016.1206281>

[84] Russia, Accused of Faking News, Unfurls Its Own 'Fake News' Bill (Published 2018). (2018). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.nytimes.com/2018/07/22/world/europe/russia-fake-news-law.html>

[85] Russia: most-used social media platforms 2020 | Statista. (2021). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.statista.com/statistics/867549/top-active-social-media-platforms-in-russia/>

[86] SEN, N. (2018). Select Committee to examine fake news threat in Singapore. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.straitstimes.com/politics/select-committee-to-examine-fake-news-threat>

[87] Situation of Freedom of Expression in Egypt, 2. (2018). Situation of Freedom of Expression in Egypt, 2nd quarter (April – June 2018) - Association of Freedom of Thought and Expression. Retrieved 10 April 2021, from https://afteegypt.org/en/afte_publications/2018/07/10/15525-afteegypt.html

[88] Social Media Stats Nigeria | StatCounter GlobalStats. (2021). Retrieved 10 April 2021, from <https://gs.statcounter.com/social-media-stats/all/nigeria>

[89] Staff, R. (2021). China launches platform to stamp out 'online rumors'. Retrieved 13 April 2021, from https://www.reuters.com/article/us-china-internet/china-launches-platform-to-stamp-out-online-rumors-idUSKCN1LF0HL?utm_source=Pew+Research+Center&utm_cam-

paign=97c404e86d-EMAIL_CAMPAIGN_2018_08_30_01_19&utm_medium=email&utm_term=0_3e953b9b70-97c404e86d-399354537

[90] Staff, R. (2021). Egypt targets social media with new law. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.reuters.com/article/us-egypt-politics-idUSKBN1K722C>

[91] StratCom | NATO Strategic Communications Centre of Excellence Riga, Latvia. (2021). Retrieved 8 April 2021, from <https://www.stratcomcoe.org/>

[92] The Age of Information Disorder. (2021). Retrieved 17 April 2021, from <https://datajournalism.com/read/handbook/verification-3/investigating-disinformation-and-media-manipulation/the-age-of-information-disorder>

[93] Times, T. (2018). Russia and Spain Agree to Cooperate on Cyber Security, Fight Fake News. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.themoscowtimes.com/2018/11/07/russia-and-spain-agree-to-cooperate-on-cyber-security-fight-fake-news-a63417>

[94] Times, T. (2019). Russia Passes Legislation Banning 'Disrespect' of Authorities and 'Fake News' - The Moscow Times. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.themoscowtimes.com/2019/03/07/russia-passes-legislation-banning-disrespect-of-authorities-and-fake-news-a64742>

[95] Times, T. (2019). Russia to Set Up 'Fake News Database' - The Moscow Times. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.themoscowtimes.com/2019/05/16/russia-to-set-up-fake-news-database-a65613>

[96] Top Ranking Websites in Russian Federation | Similarweb. (2021). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.similarweb.com/top-websites/>

russian-federation/

[97] Tracking all of President Trump's false or misleading claims - Washington Post. Retrieved March 8, 2021, from https://www.washingtonpost.com/graphics/politics/trump-claims-database/?utm_term=.cf70878818f3&itid=lk_inline_manual_22

[98] Translation: Cybersecurity Law of the People's Republic of China (Effective June 1, 2017). (2021). Retrieved 13 April 2021, from <https://www.newamerica.org/cybersecurity-initiative/digichina/blog/translation-cybersecurity-law-peoples-republic-china/>

[99] Trapped in a sea of rumours - Opinion. (2021). Retrieved 9 April 2021, from <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/4/0/308596/Opinion/Trapped-in-a-sea-of-rumours.aspx>

[100] Trudeau warns of 'meaningful financial consequences' for social media giants that don't combat hate speech | CBC News. (2021). Retrieved 11 April 2021, from <https://www.cbc.ca/news/politics/digital-character-trudeau-1.5138194>

[101] us, A. (2021). Who we are - Full Fact. Retrieved 8 March 2021, from <https://fullfact.org/about/>

[102] "Misinformation" vs. "Disinformation": Get Informed On The Difference. (2020). Retrieved 20 April 2021, from <https://www.dictionary.com/e/misinformation-vs-disinformation-get-informed-on-the-difference/>

[103] We did not describe Plateau killings as retaliatory - Miyetti Allah. (2018). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.premiumtimesng.com/news/headlines/274275-we-did-not-describe-plateau-killings-as-retaliatory-miyetti-allah.html>

[104] While Egypt says it fights fake news, critics see new crackdown. (2018). Retrieved 10 April 2021, from <https://www.arabnews.com/node/1373251/media>

[105] YUEN-C, T. (2019). MPs pass fake news law 72-9, after two-day debate. Retrieved 10 April 2021, from <https://www.straitstimes.com/politics/mps-pass-fake-news-law-72-9-after-two-day-debate>

[۱۰۶] اسدی، عباس؛ نقش روزنامه‌نگاری تحقیقی در گسترش رفاه اجتماعی، جامعه، فرهنگ و رسانه، بهار ۱۳۹۱ (از ۱۳ تا ۴۴).

[۱۰۷] انصاری، باقر؛ آزادی اطلاعات، نشر دادگستر، تهران، ۱۳۸۷

[۱۰۸] انصاری، باقر؛ حقوق رسانه، انتشارات سمت، ۱۳۹۵، صفحه ۳۷.

[۱۰۹] براتلو، فاطمه؛ مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، راهبرد، تابستان ۱۳۸۶، شماره ۴۴.

[۱۱۰] حساس یگانه، یحیی؛ برزگر، قدرت الله؛ میز تشریح: مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها سیر تکامل مفاهیم و تعاریف، حسابدار رسمی، بهار ۱۳۹۱ - شماره ۲۹

[۱۱۱] خداوردی، طیبیه؛ شیوه‌های نوین روزنامه‌نگاری، علوم خبری، بهار ۱۳۹۲ - شماره ۵ (از ۵ تا ۵۲).

[۱۱۲] سلطانی فر، محمد؛ سلیمی، مریم؛ فلسفی، سید غلامرضا؛ اخبار جعلی و مهارت‌های مقابله با آن، رسانه، پاییز ۱۳۹۶ - شماره ۱۰۸، (از ۴۳ تا ۷۰).

[۱۱۳] فلسفی، سید غلامرضا؛ مرگ حقیقت: چشم‌انداز اخبار جعلی و اطلاعات نادرست در سال ۲۰۱۹، رشد آموزش علوم اجتماعی، تابستان ۱۳۹۸ - شماره ۸۰ (۵ صفحه - از ۴۴ تا ۴۸).

[۱۱۴] مجدی زاده، زهرا؛ موسوی حق شناس، سید میلاد؛ چیستی و چرایی اخبار جعلی در عصر دیجیتال: فرا تحلیل کیفی، مطالعات میان‌رشته‌ای ارتباطات و رسانه، بهار ۱۳۹۹ - شماره ۷ (۹۳ تا ۱۲۴).

[۱۱۵] ناصری، لیلیا؛ مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، کار و جامعه، تیر ۱۳۹۱ - شماره ۱۴۵.

مرکز ملی فضایی مجازی
پروژه نگاه فضایی مجازی

csri.majazi.ir